

HISTORICKO-PEDAGOGICKÉ FÓRUM

F

P

F

Periodikum
o dejinách
školsťva a
pedagogiky
a školskom
múzejníctve

1 - 2
2023

roč. XII.

MÚZEUM ŠKOLSTVA
a PEDAGOGIKY

Historicko-pedagogické fórum, číslo 1-2, ročník XII., rok 2023

Vychádza raz ročne ako dvojčíslo.

Názov a adresa vydavateľa: CVTI SR - Múzeum školstva a pedagogiky, Charkovská 1, 841 07 Bratislava (Lamačská cesta 8A, 840 05 Bratislava; IČO 00151882)

ISSN 1338-693X

Časopis zapísaný do zoznamu elektronických periodických publikácií Ministerstva kultúry SR pod číslom EV 46/22/EPP.

Obsah

Dejiny školstva a pedagogiky

Extraneus non de facultate: Život a pedagogická činnosť Leonarda Coxa (Peter Fedorčák)	3
Vývoj poľnohospodárskeho školstva na území Slovenska do roku 1945 (Tímea Šeben Zat'ková).....	11
Neznámy list beckovského učiteľa Štefana Krajčoviča Jánovi Kvačalovi (Libor Bernát).....	22
Študentské roky Eduarda Krajňáka (Marek Rímsky).....	26
Študentky zo Slovenska na brnianskych technických vysokých školách v medzivojnovom období (Libor Bernát, Janka Zajacová).....	38
Ernest Sýkora a jeho príspevok k ideí komunistickej výchovy a vzdelávaniu na Slovensku v roku 1945 – 1989 (Milan Krankus).....	53

Školské múzejníctvo

Értesítő könyvecske – raritná forma školského vysvedčenia (Miroslava Slezáková).....	66
Ernest Sýkora v zbierkach Múzea školstva a pedagogiky (Miroslava Slezáková).....	75
Turistická palica Vasil'a Bil'aka (Vladimír Michalička).....	78

Kronika

PhDr. Milan Hamada, CSc. (9. 9. 1933 Veľká pri Poprade – 13. 2. 2023 Bratislava) (Vladimír Michalička).....	80
Storočnica Jozefa Máteja (1921 - 1987) (Vladimír Michalička).....	81

Recenzie

Dvorský, J.: <i>Premeny učiteľského vzdelávania v Hornom Turci (k 150-tému výročiu založenia školy)</i> . (Vladimír Michalička).....	83
Glossová, M.: <i>„Nespôsobilý na vysokoškolské štúdium“: previerky a vylučovanie študentov slovenských vysokých škôl v rokoch 1948 – 1960</i> . (Libor Bernát).....	84
Gubricová, J.: <i>Junáková cesta k Pionierovi</i> . (Janka Medveďová).....	87
Anotácie.....	91
Pokyny pre autorov.....	94

DEJINY ŠKOLSTVA A PEDAGOGIKY

EXTRANEUS NON DE FACULTATE: ŽIVOT A PEDAGOGICKÁ ČINNOST LEONARDA COXA

Peter Fedorčák

Abstrakt: Leonard Cox (cca 1495 – cca 1548) patrí k významným osobnostiam dejín humanizmu a dejín školstva viacerých európskych krajín vrátane Slovenska, pretože v 20. rokoch 16. storočia vyučoval aj na školách v Levoči a v Košiciach. Predložená štúdia prináša aktuálny stav a perspektívy výskumu tejto osobnosti. Štúdia ďalej analyzuje kľúčové termíny týkajúce sa biografie a činnosti Leonarda Coxa, ktorými sú študentská a akademická peregrinácia, kontakty s významnými humanistami, patronát, aplikácia nových pedagogických postupov, postoj k reformácii a participácia na školských reformách.

Kľúčové slová: Leonard Cox; humanizmus; renesancia; dejiny školstva; história; 16. storočie; Anglicko; Poľsko; Slovensko; Uhorsko; Maďarsko; Krakov; Levoča; Košice; Thame; Reading;

Abstract: Leonard Cox (c. 1495 - c. 1548) is one of the most important figures in the history of humanism and education in several European countries, including Slovakia, because he taught at schools in Levoča and Košice in the 1520s. This study presents current state and perspectives of research on this personality. The study also analyses key terms related to the biography and activities of Leonard Cox, such as student and academic peregrination, contacts with prominent humanists, patronage, application of new pedagogical practices, attitude towards the Reformation, and participation in school reforms.

Keywords: Leonard Cox; Humanism; Renaissance; History of Education; History; Sixteenth Century; England; Poland; Hungary; Slovakia; Cracow; Levoča; Košice; Thame; Reading;

Úvod

Anglický humanista a pedagóg Leonard Cox (cca 1495 – cca 1548) pôsobil a v rôznej miere ovplyvnil kultúrny a do istej miery aj náboženský život vo viacerých krajinách, no najviac je jeho pôsobenie späté s Anglickom, Poľskom a Uhorskom. Mal povest' vynikajúceho pedagóga a oblasť školstva bola jeho najväčšou doménou. Najmä v Poľsku mu boli zverení do výchovy členovia významných rodín a príbuzní najvyšších predstaviteľov štátu. V Anglicku potom participoval na veľkej reforme školstva, ktorá bola v krajine zavedená po zrušení kláštorov a transformácii ich škôl. V obidvoch prípadoch vo veľkej miere využil skúsenosti, ktoré získal vďaka výučbe na školách v Uhorsku – v Levoči a v Košiciach, kde uplatňoval inovácie a moderné humanistické metódy najmä podľa vzoru Erazma.

Pôvod a počiatky štúdia

Viaceré biografické údaje o jeho osobe nie sú známe, čo platí aj o mieste a roku narodenia. Odhaduje sa, že sa mohol narodiť niekedy okolo roku 1495. Existuje predpoklad, že sa narodil v meste Monmouth vo Walese a možno neskôr vyrastal v anglickom meste Thame¹ v blízkosti Oxfordu, ale pravdepodobnejšie sa v Thame aj narodil. Samotný Cox ako miesto

¹ Breeze, Andrew: Leonard Cox, a Welsh Humanist in Poland and Hungary. In: *The National Library of Wales Journal*, roč. 25, 1988, č. 4, s. 399 – 400.

pôvodu uvádzal Thame.² Monmouth sa v Coxovej biografii udržuje zatiaľ len silou tradície počnúc od najstarších autorov,³ no chýba k tomu opora v historických prameňoch. Z uvedených dôvodov sa Cox zvykne označovať buď za Walesana alebo Angličana. Cox sa zapisoval a prezentoval buď ako Brit alebo Angličan,⁴ čo však stále nevylučuje možnosť, že on alebo jeho otec mali waleský pôvod.⁵

Podoba jeho priezviska variuje, v našej historiografii je zaužívaný tvar „Cox“, podobne aj v maďarskej a anglosaskej. Zo súčasnej spisby len poľská historiografia používa odlišný tvar – „Coxe“. ⁶ Samozrejme v dobových písaných a tlačených prameňoch nachádzame aj ďalšie tvary ako Cockes,⁷ Coxus,⁸ Cokks,⁹ Cokkes,¹⁰ Cokken¹¹ a Kacz,¹² okrem už spomínaných Cox a Coxe.

Ďalším predpokladom je, že základné a kvalitné vzdelanie získal na škole v Readingu¹³ a už vtedy sa dostal do kontaktu s Hughom Cookom Faringdonom, neskorším opätom v Readingu a jeho patrónom pred aj po návrate do Anglicka. Indíciou je vyjadrenie samotného Coxa, že Faringdon bol „najväčším živelom a podporovateľom jeho štúdia“. ¹⁴ Napriek tomu bol neskôr na univerzite v Tübingene evidovaný ako chudobný študent, čo indikuje skromnejšie sociálne prostredie, z ktorého pochádzal. Aj jeho vedecko-pedagogická činnosť a najmä tvorba reflektovala na výchovu žiakov z bežného, teda nie elitného prostredia. Táto skutočnosť však skôr vyplývala z dobových pedagogických prístupov humanistov (starší prístup viditeľný v návodoch na výchovu princov¹⁵ bol aspoň oficiálne orientovaný na najvyššie spoločenské elity), pretože Cox počas celej kariéry nielen využíval podporu vysokopostavených patrónov, ale sa o ňu aktívne uchádzal. V tejto skutočnosti preto nemôžeme hľadať presadzovanie demokratických princípov alebo sociálnej spravodlivosti. Humanisti vo všeobecnosti rešpektovali dobové spoločenské zriadenie a boli skôr priaznivcami monarchie a aristokracie než demokracie.

Peregrinácia

Na ceste z Anglicka po univerzitách na kontinentálnej Európe sa Cox zrejme zastavil v Paríži. Cox bol lingvistom a ovládal viacero jazykov, podľa všetkého aj francúzštinu. Na kontakty s francúzskym prostredím, s poprednými osobnosťami humanizmu vo Francúzsku¹⁶

² Zins, Henryk: Leonard Coxe and the Erasmian Circles in Poland. In: *Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska*, F 28, 1973, s. 156.

³ Cooper, Thomson: Cox, Leonard. In: Stephen, Leslie (ed.): *Dictionary of National Biography*. vol. 12, Conder - Craigie. London: Elder Smith & Co., 1887, s. 411 – 412.

⁴ Glomski, Jacqueline: *Patronage and Humanist Literature in the Age of the Jagiellons: Court and Career in the Writings of Rudolf Agricola Junior, Valentin Eck, and Leonard Cox*. Toronto: University of Toronto Press, 2007, s. 156, 169.

⁵ Murphy, Martin: Thame, Tübingen, Kraków and Reading: The itinerary of Leonard Cox, humanist and schoolmaster (c. 1495–1550). In: *Humanistica Lovaniensia*, roč. 65, 2015, s. 73, 76 – 77, 90.

⁶ Zins, H.: Leonard Coxe, c. d., s. 154.

⁷ Carpenter, Frederic Ives: Leonard Cox and the First English Rhetoric. In: *Modern Language Notes*, roč. 13, 1898, č. 5, s. 146.

⁸ Zins, H.: Leonard Coxe, c. d. s., 156.

⁹ Carpenter, Frederic Ives: Introduction. In: Cox, Leonard: *The Arte or Crafte of Rhethoryke*. Frederic Ives Carpenter (ed.). Chicago: The University of Chicago press, 1899, s. 9.

¹⁰ Zins, H.: Leonard Coxe, c. d. s., 155.

¹¹ Murphy, M.: Thame, Tübingen, c. d., s. 76.

¹² Tamže

¹³ Murphy, M.: Thame, Tübingen, c. d. s. 84 – 85.

¹⁴ Tamže, s. 85.

¹⁵ Breeze, Andrew – Glomski, Jacqueline: An Early British Treatise upon Education: Leonard Cox's *De erudienda iuventute*. In: *Humanistica Lovaniensia*, roč. 40, 1991, s. 116 – 120.

¹⁶ Juhász-Ormsby, Ágnes: Leonard Cox and the Erasmian circles of early sixteenth-century England. In: *Acta Conventus Neo-Latini Upsaliensis*, roč. 14, 2012, s. 508 – 509.

aj na univerzitu v Paríži odkazujú tiež sporadické zmienky v prameňoch.¹⁷ Úplne prvým a spoľahlivým oporným bodom v Coxovej biografii je až jeho štúdium v Tübingene v období 1514 – 1518 (v zápise o imatrikulácii uvedený ako *Leonhardus Cokken ex Thame*), kde v roku 1518 získal bakalársky titul (záznam: *Leonhardus Kacz de Tham, pauper*).¹⁸ Medzi jeho učiteľov patrila mladý Filip Melanchton, ktorý na Coxa značne zapôsobil súdiac podľa jeho neskoršej pedagogickej tvorby. Melanchton pravdepodobne Coxa nasmeroval na Erazma Rotterdamského, ktorého Melanchton, a potom už aj Cox, obdivovali.¹⁹ Cox bol väčším nasledovateľom Erazma ako Melanchtona, bol viac pedagógom a lingvistom ako reformátorom. Cox neskoršie s Erazmom aj korešpondoval, no s Melanchtonom neudržiaval písomný kontakt.

Z Tübingenu odišiel Cox zrejme súčasne s Melanchtonom v roku 1518. No kým Melanchton odcestoval do Wittenbergu preto, že v Tübingene neboli podľa neho prajné podmienky pre aplikáciu humanistických myšlienok, Cox do Wittenbergu (podľa všetkého) nezamieril, ale smeroval zrejme cez Prahu²⁰ do Krakova. V Krakove sa imatrikuloval v septembri 1518, preto prípadný (no pravdepodobný) pobyt v Prahe musel byť veľmi krátky.

Cox na univerzite v Krakove

Najslávnejšie obdobie v Coxovom živote je spojené s jeho pobytom v Krakove. Už v decembri 1518 sa Cox preslávil chválou na Krakovskú univerzitu a jej učiteľov, ktorá vyšla aj tlačou (v období prvopočiatkov tlače v Krakove) ešte v tom istom roku pod názvom „*De laudibus celeberrimae Cracoviensis Academiae*“. Cox v nej chválil a opísal mnohých akademikov, aj scholastických a tiež tých, ktorí už zomreli. Z toho sa dajú vyvodzovať závery, že Coxov postoj ku scholastickým akademikom nebol antagonistický a že niekto Coxovi poskytol informácie. Bol to pravdepodobne Ľudovít Decius, štátny sekretár, diplomat a vzdelanec, ktorý bol zároveň prvým Coxovým patrónom v Poľsku.²¹ Jemu Cox venoval tlačnú verziu chvály.²²

Cox sa v Krakove prezentoval sebavedomým prejavom (aj v publikáciách), čo je vzhľadom len na bakalársky titul z Tübingenu pozoruhodné, preto je na mieste uvažovať o tom, že jeho vzdelávanie trvalo dlhšie a erudícia bola značná už v čase jeho príchodu do Krakova. V Krakove krátko po príchode začal aj s výučbou univerzitných študentov, okamžite si získal významných patrónov a za priateľov významných vzdelancov a humanistov. Sám seba (1524) označil za „*nie nevzdelaného*“ a dokonca sa predstavil ako *poeta laureatus*, pričom udeľovanie tohto titulu bolo vyhradené len cisárovi.²³

V nasledujúcom roku (v letnom semestri 1519) už podľa Erazmových metód prednášal na univerzite (nie ako riadny člen pedagogického zboru, ale ako „*extraneus non de facultate*“²⁴) o Líviovi a o listoch sv. Hieronýma, ktoré v tom istom roku vydal aj tlačou (*Divi Eusebii Hieronymi epistola*) a venoval svojmu priateľovi, francúzskemu tlačiarovi a filológovi Henrimu Estienne.²⁵ Popri výučbe na univerzite vytvoril na Jeruzalemskej burze krúžok erazmistov, v ktorom čítali a diskutovali o Erazmových prácach. Cox bol hlavným propagátorom Erazma v Krakove. Členovia tohto krúžku boli najmä študenti z prominentných rodov, ktorí sa neskôr stali významnými osobnosťami v politickej, kultúrnej či náboženskej oblasti Poľska.²⁶

¹⁷ Zins, H.: Leonard Coxe, c. d., s. 154 – 155.

¹⁸ Murphy, M.: Thame, Tübingen, c. d., s. 76.

¹⁹ Zins, H.: Leonard Coxe, c. d., s. 157 – 158.

²⁰ Tamže, s. 154 – 155.

²¹ Tamže, s. 158.

²² Tamže, s. 169 – 171.

²³ Carpenter, F. I.: Introduction, c. d., s. 9.

²⁴ Glomski, J.: *Patronage and Humanist Literature*, c. d., s. 37, 40 – 41.

²⁵ Zins, H.: Leonard Coxe, c. d., s. 157 – 158.

²⁶ Tamže, s. 169.

V nasledujúcom roku (1520) vydal ďalšie komentované dielo *Ioannis Ioviani Pontani De Laudibus Divinis Opusculum Cum Argumentis Leonardi Coxi Britani Quae Singula Singulis Adiecta Sunt Hymnis* s venovaním pre ďalších patrónov z krakovského prostredia, bohatú rodinu Salomoncov datovanom vo februári 1520. V tomto roku sa presúval do Levoče, preto je datovanie z hľadiska evidovania jeho pohybu dôležité. Okrem mladých bratov Salomoncov patrilo medzi Coxových patrónov aj krakovský arcibiskup a vicekancelár Ján Konarski.²⁷

Uhorsko: Cox v Levoči a v Košiciach

Po prvom krátkom intenzívnom pobyte Coxa v Krakove (1518 – 1520) sa od roku 1520 začalo jeho pôsobenie v Uhorsku.²⁸ Cox však počas neho naďalej udržiaval intenzívny kontakt s krakovským prostredím a do Krakova často dochádzal. V roku 1520 sa Cox stal rektorom mestskej školy v Levoči. Stalo sa tak na pozvanie Jána Henckela, novovymenovaného levočského farára a významného uhorského humanistického vzdelanca, krakovského absolventa, erazmistu a Coxovho patróna. Menovanie dostal na dva roky v júli 1520.²⁹ Jeho presun do Uhorska mohli ovplyvniť Turzovci, ktorí podporovali Henckela a tiež jeho priateľa Valentína Ecka, ktorý podobne ako ich spoločný priateľ a významný básnik Rudolf Agricola ml. odišiel z Krakova do Uhorska. Alexiovi Turzovi venoval Cox aj jednu svoju báseň z tohto obdobia.³⁰ Už v roku 1521 sa Henckel presunul do Košíc a s ním súčasne aj Cox. Práve počas pobytu v Košiciach pomerne často cestoval do Krakova, v roku 1522 tam predniesol prednášku o Erazmovej práci *De duplici Copia verborum ac rerum*³¹ (čítal z nej aj svojim študentom v Košiciach³²) a v Krakove prednášal aj v roku 1523.³³ Cox niekedy v období 1524 – 1527 navštívil aj Viedeň.³⁴ V roku 1524 vydal v Krakove spoločne so svojim komentárom básen kardinála Adriana Castellesiho *De Venatione*,³⁵ ktorú dedikoval³⁶ spomenutému Ľudovítovi Deciovi.³⁷ Dedikáciu napísal v Košiciach – „*ex Gymnasio nostro Cassoviae*“.³⁸ V tomto roku (1524) bol Cox zapísaný na univerzite v Krakove ako magister.³⁹ Nie je známe, kedy presne Cox z Košíc odišiel, no súviselo to zrejme s odchodom Henckela na kráľovský dvor, keď sa stal kaplánom kráľovnej Márie, čo sa stalo zrejme v roku 1525.⁴⁰ Pravdepodobne Cox opustil

²⁷ Tamže, s. 169 – 171.

²⁸ Vajcik, Peter: *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1955, s. 26. Vajcik, Peter: *Výchova a vzdelávanie na Slovensku za feudalizmu (do konca 16. storočia)*. In: Mátej, Jozef (ed.): *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava: SPN, 1976, s. 56.

²⁹ Zins, H.: *Leonard Coxe, c. d.*, s. 171 – 172.

³⁰ Tamže.

³¹ Tamže.

³² Kuzmík, Jozef: *Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu*. Martin: Matica slovenská, 1976, s. 153 – 154.

³³ Breeze, A.: *Leonard Cox, c. d.*, s. 401. K životu a dielu Pisona a k jeho korešpondencii s Erazmom pozri štúdiu: Nagy, Imrich: *Erazmvec Ján Henkel a jeho svet*. In: Prokopová, Alena (ed.): *Kniha 2013 - Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry: Dejiny knižnej kultúry Spiša*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2013, s. 233 – 238.

³⁴ Murphy, M.: *Thame, Tübingen, c. d.* s. 90.

³⁵ Pre detailný rozbor a využiteľnosť básne vo výučbe latinčiny pozri: Juhász-Ormsby, Ágnes – Kiss, Farkas Gábor: *Leonard Cox's Pedagogical Commentaries*. In: *Neulateinisches Jahrbuch – Journal of Neo-Latin Language and Literature*, roč. 21, 2019, s. 173 – 178.

³⁶ K dedikáciám Leonarda Coxa pozri: Glomski, Jacqueline: *Careerism at Cracow: The Dedicatory Letters of Rudolf Agricola Junior, Valentin Eck and Leonard Cox (1510-1530)*. In: Houdt, Toon (ed.). *Self-presentation and Social Identification: The Rhetoric and Pragmatics of Letter Writing in Early Modern Times*. Leuven: Leuven University Press, 2002, s. 165.

³⁷ Zins, H.: *Leonard Coxe, c. d.*, s. 169 – 171.

³⁸ Carpenter, F. I.: *Introduction, c. d.*, s. 9.

³⁹ Tamže, s. 8.

⁴⁰ Nagy, I.: *Erazmvec Ján Henkel, c. d.*, s. 224.

definitívne Košice najneskôr v roku 1525 (alebo už v roku 1524⁴¹), pretože od letného semestra 1525 znovu učil na Krakovskej univerzite až do roku 1527.⁴²

Druhý pobyt v Krakove

Druhý intenzívny pobyt Coxa v Krakove bol dlhší (cca 1525 – cca 1528) ako ten prvý a pre porovnanie mal iný charakter. Cox mal iných patrónov, rôznorodejšiu skladbu študentov a publikoval viac diel. V roku 1526 Cox vydal v Krakove dve didaktické diela, ktoré vznikli na základe jeho skúseností z Levoče a v Košiciach:⁴³ *Methodus Studiorum Humaniorum*⁴⁴ a *Libellum de erudienda iuventute per Leonardum Coxum Anglum*,⁴⁵ Jeho patrónom bol v tomto období (okrem iných) ďalší krakovský arcibiskup Peter Tomicki, významná osobnosť humanizmu v Poľsku, ktorý Coxovi zveril výučbu na svojej dvorskej škole.⁴⁶ Cox v tomto období publikoval viaceré kratšie texty – básne, ktoré doprevádzali iné vydania (jeho priateľov). V jednom takom predhovore (pre dielo jeho patróna, biskupa Andreja Krzyckého vydané v roku 1527) sa ostro vyjadril proti reformácii a reformátorom.⁴⁷ V osobnej rovine však naďalej udržiaval priateľské vzťahy s najväčšími podporovateľmi reformácie aj protireformácie v Poľsku.

Ani počas pobytu v Poľsku Cox neprestal reflektovať anglické reálie. Cox v roku 1527 publikoval reakciu Henricha VIII. na Martina Luthera a postavil sa jednoznačne na stranu svojho panovníka.⁴⁸ Aj neskôr počas pobytu v Anglicku vystupoval voči panovníkovi maximálne lojálne a plne v intenciách jeho aktuálnej politiky, ktorej sa prispôboval. Cox neprejavoval zámer ostať v Poľsku, ale dával najavo, že je cudzincom, ktorý hodnotí (oceňuje) kultúrnu a akademickú úroveň Krakova a jeho univerzity, ale zamýšľa sa vrátiť do Anglicka (avizoval to už vo svojej chváloreči na Krakovskú univerzitu v roku 1518 s tým, že bude po návrate do Anglicka šíriť jej slávu).⁴⁹ V tomto úmysle ho možno povzbudil aj anglický vyslanec John Wallop,⁵⁰ ktorý v roku 1527 navštívil Krakov. Je pravdepodobné, že jeho misia a pobyt v Krakove urýchlili Coxovo rozhodnutie vrátiť sa do Anglicka. Cox opustil Krakov pravdepodobne v roku 1528, ak nie už v roku 1527.⁵¹

Návrat do Anglicka

Cox v Anglicku rozvíjal aktivity v štyroch smeroch, aj keď nie všetky súčasne. Naďalej sa venoval výučbe a výchove žiakov na nižšej (gramatickej) škole; snažil sa o uznanie/získanie akademických titulov na anglických univerzitách; bol aktívny pri príprave a realizácii školskej reformy zavedenej za vlády Henricha VIII. prípravou tlačených príručiek a didaktických pomôcok; a nakoniec za vlády Eduarda VI. sa dal na cirkevnú dráhu anglikánskeho kazateľa so štátnym súhlasom. Jeho osud bol rozporuplný úplne v súlade s rozporuplnými cirkevnými dejinami Anglicka za vlády Henricha VIII.

V krátkom čase po návrate do Anglicka sa Cox pokúšal o uznanie akademických titulov. Získal bakalársky titul na univerzite v Cambridge,⁵² avšak je otázne, aké podmienky musel

⁴¹ Glomski, J.: *Patronage and Humanist Literature*, c. d., s. 30.

⁴² Zins, H.: Leonard Coxe, c. d., s. 172 – 173.

⁴³ Breeze, A.: Leonard Cox, c. d., s. 401.

⁴⁴ Carpenter, F. I.: Introduction, c. d., s. 9.

⁴⁵ Zins, H.: Leonard Coxe, c. d. s. 173.

⁴⁶ Tamže.

⁴⁷ Tamže, s. 173 – 174.

⁴⁸ Tamže, s. 172 – 173.

⁴⁹ Tamže, s. 169.

⁵⁰ Juhász-Ormsby, A.: Leonard Cox, c. d., s. 507.

⁵¹ Zins, H.: Leonard Coxe, c. d., s. 177 – 178.

⁵² Cooper, T.: Cox, Leonard, c. d., s. 411. Cooper, Charles Henry – Cooper, Thomson: *Athenae Cantabrigienses*. 1. zv., 1500 - 1585. Cambridge: Deighton; Bell, 1858, s. 94 – 95.

splniť. Potom na univerzite v Oxforde vo februári 1530 žiadal o udelenie magisterského titulu.⁵³ Súčasne v danom období už pôsobil ako rektor školy v Readingu (najneskôr od roku 1530⁵⁴).⁵⁵ Úroveň školy ani spoločenský status jej študentov sa nepodobali krakovským podmienkam, preto bola vyslovená úvaha, že presunom do Anglicka sa pozícia Coxa zhoršila.⁵⁶ V niektorých aspektoch je možné s tým súhlasiť, avšak v Anglicku sa Coxovi podarilo stať sa súčasťou vybranej skupiny vzdelancov (komisie), ktorá mala na starosti školskú reformu. Neskôr zase ako jeden z mála dostal kráľovskú licenciu na kázanie, podobne ako niektorí iní významní anglickí humanisti.⁵⁷

Zrejme v roku 1530 (dielo nebolo datované) Cox vydal prácu s názvom *The Arte or Crafte of Rhetoryke*, prvé dielo o rétorike v angličtine. Dielo bolo vydané druhýkrát v roku 1532⁵⁸ a od konca 19. storočia už minimálne jedenásťkrát.⁵⁹ Cox publikoval (takmer v úplnosti) cudzie texty bez uvedenia mena autora, ktorým bol v skutočnosti Filip Melanchton. Cox použil najmä jeho dielo s názvom *Institutiones Rhetoricae* z roku 1521 a v menšej miere aj jeho staršiu prácu *De rhetorica libri tres* z roku 1519.⁶⁰ Ďalšími zdrojmi boli diela antických autorov. Tento model bol úplne bežný v kruhoch humanistov a istým spôsobom sa tým šírila sláva pôvodného autora. Dôvodom, pre ktorý Cox neuviedol ani Melanchtonovo meno, bola averzia Henricha VIII. voči nemeckým protestantom (v danej dobe). Cox zároveň vynechal aj Melanchtonove vyjadrenia proti pápežovi.⁶¹

Ďalším Coxovým príspevkom k rozvoju angličtiny a jej výučby bol preklad Erazmových Parafráz na List Títovi⁶² (*The Paraphrase of Erasmus Roterdame upon the Epistle of Saint Paule unto his dysciple Titus*) vydaný v roku 1534. Cox publikáciu venoval Thomasovi Cromwellovi s cieľom získania jeho patronátu a miesta rektora školy v Bristole.⁶³ Cox tak prejavil snahu zapojiť sa tiež do aktivity režírovanej Cromwellom za účelom sprístupniť Erazmove diela prekladmi do angličtiny.⁶⁴ Aj jeho vyjadrenia v dedikácii kopírovali súčasní protipápežskú politiku kráľovského dvora.⁶⁵

Ďalšie novovybrané patřónov

V roku 1539 bol Cox s najväčšou pravdepodobnosťou svedkom dramatických udalostí, ktoré postihli školu a opátstvo. V čase návratu Coxa do Anglicka bol opätom opátstva v Readingu spomínaný Hugh Faringdon, ktorý zrejme okamžite poskytol Coxovi priestor pre realizáciu.⁶⁶ Faringdon ako držiteľ aj významného politického úradu patřil k poradcom kráľa Henricha VIII. a podporoval ho v snahe o anuláciu manželstva s Katarínou Aragóňskou. Ako však postupovali „reformy“ Henricha VIII. smerom k likvidácii kláštorov a konkrétne aj opátstva v Readingu, Faringdon zrejme nespoluřpracoval dostatočne (formálne súhlasil so zrušením opátstva, napriek tomu bol v roku 1539 popravený, preto je pravdepodobné, že

⁵³ Carpenter, F. I.: Introduction, c. d., s. 10.

⁵⁴ Breeze, A.: Leonard Cox, c. d., s. 401 – 408.

⁵⁵ Carpenter, F. I.: Introduction, c. d., s. 10.

⁵⁶ Murphy, M.: Thame, Tübingen, c. d., s. 91 – 93.

⁵⁷ Tamže, s. 93.

⁵⁸ Cooper, T.: Cox, Leonard, c. d., s. 412.

⁵⁹ Fedorčák, Peter: *Obraz humanistu a pedagóga Leonarda Coxa vo svetovej historiografii*. In: Fedorčák, Peter – Fogelová, Patrícia (Eds.): *Cassovia Docta: Osobnosti vedy a školstva*. Košice: Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2018, s. 15.

⁶⁰ Carpenter, F. I.: Leonard Cox, c. d., s. 147.

⁶¹ Porovnaj: Juhász-Ormsby, A.: Leonard Cox, c. d., s. 505.

⁶² Pollnitz, Aysha: *Princely Education in Early Modern Britain*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, s. 166.

⁶³ Juhász-Ormsby, A.: Leonard Cox, c. d., s. 510 – 511.

⁶⁴ Tamže, s. 509 – 510.

⁶⁵ Tamže, s. 510 – 511.

⁶⁶ Cooper, T.: Cox, Leonard, c. d., s. 411.

z pohľadu štátnej moci kládol isté prekážky). K odsúdeniu a poprave Faringdona došlo z iniciatívy Thomasa Cromwella. Keďže škola patrila pod opátstvo, ktoré bolo nielen zrušené, ale aj zdemolované spolu so známym pútnickým kostolom, Cox aj škola stratili svojho patróna a Cox z Readingu odišiel na školu v Caerleon vo Walese.⁶⁷ Tam v roku 1540 Cox pripravil na vydanie komentár k príručke rétoriky od Wiliama Lilyho (s Erazmovou úpravou) *Commentaries upon Will. Lily's Construction of the eight parts of Speech*, opäť venovanú Thomasovi Cromwellovi. Okrem toho Cromwellovi adresoval dva listy so žiadosťou o podporu, no v tomto roku bol Cromwell odsúdený a popravený.⁶⁸

Cox sa do Readingu vrátil až v roku 1541, keď mu kráľ Henrich VIII. priznal rovnakú pozíciu a príjem (10 libier),⁶⁹ aké Coxovi prideliť ešte Faringdon v roku 1539.⁷⁰ Cox ostal na pozícii rektora školy v Readingu do roku 1546, následne po nástupe Eduarda VI. v roku 1547 získal licenciú na kázanie.⁷¹ V roku 1549 bol po druhýkrát vydaný Coxov preklad Parafraz, tentokrát bol venovaný ďalšej významnej osobe v politike, o ktorej patronát sa Cox uchádzal, Johnovi Halesovi (aj tento Coxov patrón bol odsúdený, no emigroval).⁷² Dedikáciu Cox napísal v roku 1548 už „vo vysokom veku“. ⁷³ Je to zatiaľ posledný údaj z biografie Leonarda Coxa,⁷⁴ podľa ktorého sa jeho úmrtie odhaduje na rok 1548 alebo krátko na to.

Záver

Leonard Cox patrí k významným osobnostiam dejín humanizmu a dejín školstva na Slovensku. Vďaka historickému a lingvistickému výskumu jeho života a diela z posledných troch desaťročí sa podstatnej miere spresnil obraz o jeho činnosti, význame a prínose pre kultúrny vývoj viacerých krajín vrátane Uhorska/Slovenska. Ďalší potenciál predstavuje pokračujúca analýza jeho pedagogických a literárnych diel, jeho korešpondencie, vzťahov, osôb a prostredia, v ktorom sa pohyboval. Nie je nepravdepodobné ani to, že ďalší výskum prinesie aj nové, dosiaľ nevyužitú pramene, ktoré doplnia nielen jeho biografiu, ale aj charakteristiku.

Zoznam použitej literatúry

- Breeze, Andrew: Leonard Cox, a Welsh Humanist in Poland and Hungary. In: *The National Library of Wales Journal*, roč. 25, 1988, č. 4, s. 399 – 410.
- Breeze, Andrew – Glomski, Jacqueline: An Early British Treatise upon Education: Leonard Cox's *De erudienda iuventute*. In: *Humanistica Lovaniensia*, roč. 40, 1991, s. 112 – 167.
- Carpenter, Frederic Ives: Introduction. In: Cox, Leonard: *The Arte or Crafte of Rhethoryke*. Frederic Ives Carpenter (ed.). Chicago: The University of Chicago press, 1899, 117 s.
- Carpenter, Frederic Ives: Leonard Cox and the First English Rhetoric. In: *Modern Language Notes*, roč. 13, 1898, č. 5, s. 146 – 147.
- Cooper, Charles Henry – Cooper, Thomson: *Athenae Cantabrigienses*. 1. zv., 1500 - 1585. Cambridge: Deighton; Bell, 1858, s. 94 – 95.
- Cooper, Thomson: Cox, Leonard. In: Stephen, Leslie (ed.): *Dictionary of National Biography*. vol. 12, Conder - Craigie. London: Elder Smith & Co., 1887, s. 411 – 412.

⁶⁷ Breeze, A.: Leonard Cox, c. d., s. 401 – 408.

⁶⁸ Pozri ostatné citované práce a štúdiu: Juhász-Ormsby, A.: Leonard Cox, c. d., s. 506, 511.

⁶⁹ Cooper, T.: Cox, Leonard, c. d., s. 411.

⁷⁰ Murphy, M.: Thame, Tübingen, c. d., s. 86 – 89.

⁷¹ Juhász-Ormsby, A.: Leonard Cox, c. d., s. 511 – 513.

⁷² Cooper, T.: Cox, Leonard, c. d., s. 412.

⁷³ Murphy, M.: Thame, Tübingen, c. d., s. 91 – 92.

⁷⁴ Juhász-Ormsby, A.: Leonard Cox, c. d. s. 511 – 513.

- Fedorčák, Peter: *Obraz humanistu a pedagóga Leonarda Coxa vo svetovej historiografii*. In: Fedorčák, Peter – Fogelová, Patrícia (Eds.). *Cassovia Docta: Osobnosti vedy a školstva*. Košice: Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2018, s. 7 – 44.
- Feingold, Mordechai: *Cox, Leonard (c. 1500 - 1599?)*. In: Kinney, Arthur F. – Swain, David W. (eds.). *The Routledge Encyclopedia of Tudor England*. New York; London: Garland Publishing, 2001, s. 166.
- Glomski, Jacqueline: *Careerism at Cracow: The Dedicatory Letters of Rudolf Agricola Junior, Valentin Eck and Leonard Cox (1510-1530)*. In: Houdt, Toon (ed.): *Self-presentation and Social Identification: The Rhetoric and Pragmatics of Letter Writing in Early Modern Times*. Leuven: Leuven University Press, 2002, s. 165 – 182.
- Glomski, Jacqueline: *Patronage and Humanist Literature in the Age of the Jagiellons: Court and Career in the Writings of Rudolf Agricola Junior, Valentin Eck, and Leonard Cox*. Toronto: University of Toronto Press, 2007, 320 s.
- Juhász-Ormsby, Ágnes: *Leonard Cox and the Erasmian circles of early sixteenth-century England*. In: *Acta Conventus Neo-Latini Upsaliensis*, roč. 14, 2012, s. 505 – 514.
- Juhász-Ormsby, Ágnes – Kiss, Farkas Gábor: *Leonard Cox's Pedagogical Commentaries*. In: *Neulateinisches Jahrbuch – Journal of Neo-Latin Language and Literature*, roč. 21, 2019, s. 169 – 193.
- Kuzmík, Jozef: *Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu*. Martin: Matica slovenská, 1976, 491 s.
- Murphy, Martin: *Thame, Tübingen, Kraków and Reading: The itinerary of Leonard Cox, humanist and schoolmaster (c. 1495–1550)*. In: *Humanistica Lovaniensia*, roč. 65, 2015, s. 75 – 95.
- Nagy, Imrich: *Erazmvec Ján Henkel a jeho svet*. In: Prokopová, Alena (ed.): *Kniha 2013 - Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry: Dejiny knižnej kultúry Spiša*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2013, s. 221 – 237.
- Pollnitz, Aysha: *Princely Education in Early Modern Britain*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, 445 s.
- Vajcik, Peter: *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1955, 179 s.
- Vajcik, Peter: *Výchova a vzdelávanie na Slovensku za feudalizmu (do konca 16. storočia)*. In: Mátej, Jozef (ed.): *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava: SPN, 1976, s. 51 – 72.
- Zins, Henryk: *Leonard Coxe and the Erasmian Circles in Poland*. In: *Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska*, F 28, 1973, s. 153 – 180.

Katedra histórie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
peter.fedorcak@upjs.sk

Posúdili: PhDr. Vladimír Michalička, CSc., Mgr. Janka Medved'ová, PhD.

VÝVOJ POĽNOHOSPODÁRSKEHO ŠKOLSTVA NA ÚZEMÍ SLOVENSKA DO ROKU 1945

Tímea Šeben Zaťková

Abstrakt: V štúdiu sa venujeme prehľadu vývoja poľnohospodárskeho školstva s primárnym zameraním na stredoškolské odborné vzdelávanie na území súčasného Slovenska. Obsah štúdie sa venuje problematike od zrodu systematického vzdelávania na našom území do roku 1945.

Kľúčové slová: poľnohospodárske vzdelávanie, poľnohospodárske školy, druhy poľnohospodárskych odborných škôl

Abstract: In the study, we focus on an overview of the development of agricultural education with a primary focus on secondary vocational education in the territory of present-day Slovakia. The content of the study is devoted to issues from the birth of systematic education in our territory to the year 1945.

Key words: agricultural education, agricultural schools, types of agricultural vocational schools

Zrod systematického vzdelávania na území Slovenska môžeme datovať do obdobia Veľkomoravskej ríše. O vytvorení školského systému ako takého tu však nie je možné zodpovedne uvažovať, lebo záznamy sa nezachovali a známe sú len vyššie kresťanské školy na Velehrade a v Nitre pripravujúce budúcich kňazov a učiteľov, ktorí boli znalcami náboženstva, jazyka, gramatiky, hudby a disciplín viazaných na stredoveké *septem artes liberales*. Môžeme ale uvažovať, že elementárne školy boli zakladané na jednotlivých hradiskách, alebo iných miestach sústreďovania obyvateľstva. Fakticky školy na našom území poznáme až v období stabilizácie stredovekého Uhorského kráľovstva¹. Systém vtedajšieho cirkevného stredovekého školstva doplnili v Európe v 12. storočí vznikajúce univerzity a aj mestské, tzv. detinské školy pre deti remeselníkov a obchodníkov a po nich latinské partikulárne školy (napr. školy v Levoči, Kežmarku, Trnave, Bardejove, Prešporke). Mestské školy boli zamerané prakticky a to na 7 mechanických umení – spracovanie vlny, zbrojárstvo, lodnú plavbu, poľnohospodárstvo, lovcstvo, lekárstvo a divadelníctvo.²

Systematickejší rozvoj vzdelávania nastal až po období reformácie a protireformácie v 16. storočí, ktoré prinieslo masívnejšie rozširovanie škôl. Naďalej však neexistovali platné školské zákony, ale iba predpisy cirkví a jednotlivých miest až do vydania Ratio Educationis panovníčkou Máriou Teréziou. Mária Terézia vyhlásila školstvo za politikum, vec verejného, štátneho záujmu („*Die Schule ist und bleibt allezeit ein Politicum*“).³ Novodobá slovenská a česká škola má svoj základ v spomínaných tereziánskych reformách druhej polovice 18. storočia.

Na tzv. „tereziánske reformy“ nadviazal v rakúsko-uhorskej monarchii Jozef II. a práve prelomové obdobie od polovice 18. storočia považujeme na našom území za začiatok rozvoja odborného vzdelávania v rôznych podobách od učňovského, cez nižšie a vyššie odborné vzdelávanie až po vysokoškolskú prípravu.

¹ Danek, Ján: *Dejiny výchovy a vzdelávania na území Slovenska*. Trnava: UCM, 2015, s. 23 – 45. ISBN 978-80-8105-647-5.

² Jůva, Vladimír sen.&jun: *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 2003, s. 17. ISBN 80-7315-062-X.

³ Horváthová, Kinga – Hargaš, Martin – Brťková, Milada: *Historicko-pedagogický vývoj novodobého školstva na Slovensku*. Bratislava: Sapientia, 2006, s. 11. ISBN 80-89229-03-4.

1. Počiatková etapa budovania odborného poľnohospodárskeho školstva

Cisár Jozef II. nariadil v roku 1783 povinnú prípravu pre všetkých učňov v nedelňých kurzoch. Podľa nariadenia z roku 1786 boli učni povinní navštevovať nedelňé kurzy aspoň počas jedného roka. Učni sa vzdelávali takmer výlučne prakticky a dokonca ešte aj neskôr na prelome 20. storočia chýbali vo vyučovaní na učňovských školách teoretické základy. Učňovské školy vznikali aj v priemyselných štátoch Európy až koncom 19. storočia, ale v Uhorsku nemali ani začiatkom 20. storočia vyhranené a odborne zamerané učebné plány.⁴

Čo sa týka odboru poľnohospodárstva možno tvrdiť, že poľnohospodárska odborná výučba sa najskôr začala rozvíjať na Trnavskej univerzite založenej v roku 1635, kde sa formovali dve významné osobnosti: Ľudovít Mitterpacher a Matúš Pankl. Po premiestnení univerzity do Budína v roku 1784 tam Mitterpacher otvoril prvú katedru poľnohospodárstva v Uhorsku a Pankl prešiel na Kráľovskú akadémiu do Bratislavy, kde pôsobil ako profesor fyziky a poľnohospodárstva a prednášal poľnohospodárstvo aj v kňazskom generálnom seminári na Bratislavskom hrade. Svojimi prednáškami významne ovplyvnil aj predstaviteľov slovenského národného obrodzenia Antona Bernoláka a Juraja Fándlyho⁵. Vontorčík⁶ uvádza, že odhliadnuc od výučby poľnohospodárstva v Budíne a na bratislavskej akadémii, za prvý pokus o založenie špeciálnej hospodársko-technickej školy s vyučovaním poľnohospodárstva bolo Ekonomické kolégium v Senci (zal. 1763). Zaslúžil sa oň uhorský kancelár František Esterházy, avšak v roku 1776 škola vyhorela a zanikla.

Významná poľnohospodárska odborná škola bola založená aj v Sarvaši v Maďarsku. Škola nevznikla síce na území Slovenska, ale jej zakladateľom bol Slováčok Samuel Tešedík a vyučovalo sa na nej aj po slovensky. Význam mesta Sarvaš v rozvoji poľnohospodárskeho vzdelávania začína od roku 1722, keď sa sem presídlilo zo Zvolenskej, Novohradskej, Hontianskej a Peštianskej stolice prvých 34 slovenských rodín. V roku 1779 tu slovenský evanjelický kňaz Samuel Tešedík založil prvú poľnohospodársku školu v Európe, praktický hospodársky inštitút, ktorého cieľom bolo hospodárske a kultúrne povznesenie roľníkov. Škola pôsobila na Dolnej zemi v prostredí slovenských kolonistov a získala si medzinárodné uznanie. Bol to priemyselno-hospodársky inštitút založený ako praktická škola pre roľnícke deti.⁷ Samuel Tešedík usiloval o spojenie teoretického vyučovania s výrobnou prácou a prípravou na život a o kultúrne, hospodárske a spoločenské povznesenie dediny,⁸ venoval sa problematike zúrodňovania zasolených pôd a je autorom diela „*Der Landmann in Ungarn was er ist und was er sein könnte*“ (Roľník v Uhorsku, čím je a čím by mohol byť), ktoré je považované za prvú sociologickú štúdiu o pomeroch v poľnohospodárstve a na dedine. Jeho dielo je súčasťou hospodárskych a kultúrnych dejín stredoeurópskych následníckych štátov rakúsko-uhorskej monarchie, a to najmä Slovenska, Maďarska a Rakúska.⁹

⁴ Vantuch, Juraj - Jelínková, Dagmar: *Počiatkové odborné vzdelávanie a príprava v Slovenskej republike na začiatku 21. storočia* [online]. 2015, s. 8 – 12. [cit. 17-7-2020]. ISBN 978-80-89247-13-4. Dostupné na: https://www.google.com/search?q=dejiny+po%C4%BEnohospod%C3%A1rskeho+vzdel%C3%A1vanie&client=firefoxbe&sxsrf=ALeKk00lWaxpIqtuRHKSgULuGESIR8rThw:1594974029220&ei=TV8RX-P2DKiS1fAP3-ivwAM&start=10&sa=N&ved=2ahUKEwuj0b7dPqAhUoSrUIHV_0CzgQ8NMDegQIDBB3&biw=1173&bih=556#

⁵ Vontorčík, Emil: *Poľnohospodárske odborné vzdelávanie*. In Demo, Milan a kol.: *Dejiny poľnohospodárstva na Slovensku*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2021, s. 471 – 490. ISBN 80-7137-894-1.

⁶ Tamže, s. 475 – 490.

⁷ Mátej, Jozef. a kol.: *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava: SPN, 1976, s. 182; Vontorčík, E.: *Poľnohospodárske odborné vzdelávanie*, c. d, s. 475 – 490.

⁸ Kostelník, Ján: *Pedagogika I*. Trnava : AlumniPress, 2009. ISBN 978-80- 8096-093-3.

⁹ Vontorčík, E.: *Poľnohospodárske odborné vzdelávanie*, c. d., s. 475 - 490.

2. Vplyv maďarskej školskej a hospodárskej politiky do roku 1918 na rozvoj stredoškolského odborného vzdelávania a poľnohospodárske školstvo

Osvietenský absolutizmus a jeho reformy (vrátane reformy školstva) ovplyvnili ďalší vývoj v celej rakúsko-uhorskej monarchii. Ďalší medzník predstavuje rakúsko-uhorské vyrovnanie po kríze v roku 1848 (duálna monarchia, predlitavská a zalitavská časť), ktorého výsledkom bol silný dopad maďarskej školskej a hospodárskej politiky na poľnohospodárske školstvo na Slovensku (súčasť Uhorska) až do roku 1918.

Zrušením poddanstva v Uhorsku v roku 1853, okrem iných súvislostí vyplynuli aj snahy o modernizáciu a pozdvihnutie poľnohospodárstva a k opätovnému rozvoju odborného školstva. K uvedenému prispelo aj rakúsko-uhorské vyrovnanie v roku 1867. Okrem tohto politicky ukotveného vplyvu tu boli historické vplyvy nemecké a poľské. Nemecké sa spájali so silným nemeckým osídlením najmä v baníckych oblastiach Slovenska, poľský vplyv sa spájal so začlenením niektorých oblastí súčasného Slovenska do Poľského kráľovstva. Nebol to vplyv politický, ale skôr vplyv spojený s určitou úrovňou technického vývoja.

Odborných škôl v druhej polovici 19. storočia na Slovensku nebolo veľa. Z odborných obchodných kurzov na meštianskych školách sa neskôr vytvorili ku koncu 19. storočia obchodné školy. Reforma stredných škôl sa v Uhorsku uskutočnila v roku 1883. Vznikli osemročné gymnáziá a reálky s vyučovacím jazykom maďarským. Z odborných škôl sa v Uhorsku najlepšie vyvinuli priemyselné školy, vynútil si ich vzrastajúci priemysel.

V Piargu pri Banskej Štiavnici založili už v roku 1850 trojročnú odbornú školu banícku. Okrem baníctva, metalurgie a lesníctva neexistovali pred koncom 19. storočia školy, ktoré by bolo možné považovať za predchodkyne dnešných stredných odborných škôl technického zamerania. Prvou priemyselnou školou na území Slovenska bola súkromná priemyselná škola strojnica v Košiciach, zriadená v roku 1872. Škola mala spočiatku materiálne ťažkosti, ktoré sa zlepšili po roku 1883, keď ju prevzalo ministerstvo obchodu, ktoré postavilo nové budovy a dielne. Z ďalších priemyselných škôl možno uviesť kovorobné školy v Bratislave (1903) a v Banskej Bystrici (1911) a priemyselnú školu stolársku v Prešove (1913).¹⁰

Vývoj poľnohospodárskeho školstva v období po rakúsko-maďarskom vyrovnaní bol ovplyvnený skutočnosťou, že uhorské ministerstvo poľnohospodárstva, priemyslu a obchodu zakladalo odborné poľnohospodárske školy. Vytvorila sa sústava poľnohospodárskych odborných škôl zahŕňajúca vyššie stredné školy (ústavy) a odborné školy nižšieho typu. Ako prvá vyššia poľnohospodárska škola na území Slovenska bol v roku 1875 založený Košický hospodársky ústav. Ako jediná škola tohto typu v Hornom Uhorsku zohrala významnú úlohu pri rozvoji poľnohospodárskych vied na Slovensku. Na jednej strane najpočetnejšiu skupinu študentov tu tvorili študenti zo slovenských rodín a na druhej strane sa tu rozvíjalo poľnohospodárske výskumníctvo (semenárstvo, poľnohospodárska chémia, stroje, liehovarníctvo), čím sa Košice stali významným poľnohospodárskym centrom. Pri hospodárskom ústave vznikla aj Škola vodotechnických majstrov pre prípravu melioračných a lúkarských majstrov a spoločne obe školy pôsobili úspešne až do rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie v roku 1918. Košický hospodársky ústav bol v roku 1906 povýšený na Hospodársku akadémiu, čím sa dostal na úroveň vysokej školy.¹¹

Popri uvedených školách vyššieho typu sa podarilo založiť v roku 1871 aj poľnohospodársku školu nižšieho typu v Liptovskom Hrádku, ktorú sa však podarilo udržať vo vtedajších politických pomeroch iba do roku 1886.¹² Potom bola roľnícka škola presťahovaná do Rimavskej Soboty pod vplyvom zosilneného maďarizačného tlaku, ktorý mal za následok okrem zatvorenia Matice slovenskej, troch slovenských gymnázií i definitívne zrušenie jedinej slovenskej poľnohospodárskej školy. Slovensko tak do roku 1918 nemalo žiadnu

¹⁰ Mátej, J.: *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, c. d., s. 297 – 299.

¹¹ Vontorčík, E.: *Poľnohospodárske odborné vzdelávanie*, c. d., s. 471 – 490.

¹² Tamže, s. 472 – 490.

poľnohospodársku školu s vyučovacím jazykom slovenským. Existovali však špecializované školy poskytujúce vzdelávanie v maďarčine v oblasti lesníctva, vinohradníctva a záhradníctva.¹³

Z informácií zverejnených na internetovej stránke o histórii súčasnej strednej lesníckej škole v Liptovskom Hrádku sa uvádza, že škola v Liptovskom Hrádku pôvodne vznikla z iniciatívy Františka Wisnera, komorského prefekta hrádecko-likavského domínia a osvedčeného odborníka – autodidaktika, v roku 1796 ako prvá lesnícka škola v Uhorsku - jedna z najstarších v Európe. Verejné právo a súhlas s vyučovaním lesníctva na tejto triviálnej škole udelila Uhorská komora 21. 8. 1799, keď ju už súčasne volá "lesnou teoretickou a praktickou školou", - zaraďuje ju medzi školy, prevyšujúce obyčajný stupeň ľudovej školy.¹⁴ V roku 1802 povýšili Wisnerove učilište na hlavnú školu, jej nový názov bol: Kráľovská komorská lesná a hlavná národná škola v Liptovskom Hrádku. V roku 1815 bola škola zrušená. Obnovená bola v roku 1886 Horárska škola v Liptovskom Hrádku, ktorá bola pokračovateľkou Wisnerovej lesníckej školy zrušenej v roku 1815. Na horárskej škole sa prehlbovali vedomosti zo všeobecno-vzdelávacích predmetov a vyučovali sa odborné predmety: pestovanie a ochrana lesov, lesná ťažba, poľovníctvo, zákony a encyklopédia poľnohospodárstva. Získané odborné poznatky aplikovali žiaci v praktických cvičeniach vykonávaných v školských objektoch a blízkych štátnych lesoch. Približne polovicu časovej dotácie venovali praxi.¹⁵

Za zmienku stojí i iná škola špeciálneho určenia (podobne ako košická škola vodohospodárskych majstrov) založená v roku 1884 v Bratislave a to Vinohradnícka a záhradnícka škola, ktorá bola založená bratislavským vinohradníckym spolkom. Po vzniku Československej republiky bola táto škola poštátnená a presťahovaná do Modry, kde pôsobí až dodnes.

Medzi ďalšie roľnícke školy založené v období silnej maďarizácie patrí Maďarská kráľovská poľnohospodárska škola v Brezne nad Hronom, kde sa vyučovať začalo v školskom roku 1895/1896. Jej význam dokazuje i to, že sa sem chodili učiť dobytkárstvu a syrárstvu poľnohospodárski adepti z Čiech, Moravy i zo Švajčiarska.¹⁶ V roku 1899 bola v Komárne (časť Hadovce) založená dvojročná roľnícka škola, a od roku 1911 sa začalo vyučovanie v novej roľníckej škole v Sabinove v maďarskom jazyku, od roku 1913 pôsobila aj roľnícka škola v Oravskom Podzámku.

V období intenzívneho vplyvu maďarskej školskej a hospodárskej politiky do roku 1918 na Slovensku neboli špecializované školy so slovenským vyučovacím jazykom, okrem tzv. *opakovacích škôl*, ktoré mohli poskytovať najviac päť hodín týždenne v slovenčine praktické vyučovanie súvisiace s učivom dôležitým z regionálneho hľadiska.

Prelom 19. a 20. storočia bol pre rozvoj slovenského poľnohospodárskeho vzdelávania náročný, približne 30 rokov absentovalo vzdelávanie v slovenskom jazyku. Napriek uvedenému, maďarské školy tvorili v ďalšom vývinovom období vzdelávaciu základňu v slovenskom poľnohospodárstve. V nasledujúcom vývinovom období boli maďarské školy na slovenskom území prebraté novým spoločensko-politickým zriadením, boli zoštátnené a postupne sa pod vplyvom rôznych transformačných zmien počty poľnohospodárskych škôl zvyšovali.

¹³ Vantuch, Juraj - Jelínková, Dagmar. 2015. *Počiatkové odborné vzdelávanie*, c. d., s. 8 – 12.

¹⁴ Stredná odborná škola lesnícka a drevárska, 2016. *História Strednej lesníckej školy J. D. Matejovie v Liptovskom Hrádku* [online]. [cit. 17-10-2020]. Dostupné na: <http://www.slsllr.sk/historia-skoly>

¹⁵ Tamže.

¹⁶ Klinec, Dušan.: *Zachráňme areál Poľnohospodárskej školy v Brezne* [online]. In Horehronie, 5. december 2000, s. 4. [cit. 18-01-2020]. Dostupné na: <http://archiv.podbrezovan.sk/region/tlac/horehron/h00494.html>

3. Vývoj poľnohospodárskeho školstva po roku 1918

Otázka poľnohospodárskeho vzdelávania v slovenskom jazyku sa do vzniku prvej Československej republiky vôbec neriešila a slovenská mládež študovala buď v školách s vyučovacím jazykom maďarským alebo odchádzala na Moravu a do Čiech. Vznikom ČSR v roku 1918 Slovensko začalo budovať vlastné poľnohospodárske školstvo.

Pre ilustráciu uvádzame, že v roku 1918, v prvom roku novovzniknutého Československa, mal slovenský národ s vyše dvoma miliónmi obyvateľov len okolo 300 slovensky hovoriacich učiteľov elementárnych škôl a 20 stredoškolských učiteľov. Odborné vzdelávanie a príprava vychádzajúce zo solídneho všeobecného vzdelávania sa v rozvinutej inštitucionalizovanej a masívnej forme datuje až od 30. rokov 20. storočia a počiatkové vysokoškolské odborné vzdelávanie od 40. rokov 20. storočia.¹⁷

Na rurálnom Slovensku dedičstvo z monarchie predstavovalo v roku 1919 deväť poľnohospodárskych škôl.¹⁸ Čo sa týka školstva všeobecne, tak vznik samostatnej ČSR v roku 1918 vyvolal potrebu jednotnej školskej sústavy pre české krajiny a Slovensko. Jedným z prvých opatrení bolo zriadenie Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave. Významnú úlohu zohral prvý zjazd československého učiteľstva v roku 1920. Konal sa pod záštitou prezidenta T. G. Masaryka. Masaryk bol zástancom vysokoškolského vzdelávania všetkých učiteľov a odporúčal demokratizáciu školy a vzdelávania. Novú legislatívnu úpravu školstva priniesol tzv. Malý školský zákon z roku 1922. Podľa tohto zákona bola aj na Slovensku zavedená povinná 8-ročná školská dochádzka.¹⁹ V období novovzniknutého Československa začala aj unifikácia vzdelávacieho systému odborných škôl.

Na základe zákona č. 75/1920 Sb., ktorý upravoval organizáciu ľudových škôl pre vidiecku mládež, sa zriaďovali ľudové školy hospodárske, ktoré boli pridružené k miestnym národným školám a podporovali rozširovanie vedomostí a zručností mladých ľudí so slabým vzdelaním, najmä na vidieku. Označenie „hospodárske školy“ v tomto období zodpovedá súčasnému názvu poľnohospodárske školy.

Ako sa z dobových materiálov dozvedáme, v roku 1923, t.j. za tri školské roky bolo na našom území rozšírených vyše sedemdesiat ľudových škôl hospodárskych. Vyučovali sa v nich nasledovné predmety: jazyk slovenský a písemnosti (2 hodiny týždenne), počtoveda a merictvo (2 hod. týždenne), prírodovedecké základy výroby zemedelskej a družstevníctvo (3 hod. týždenne), zdravotveda (1hod. týždenne), náuka o domácom hospodárstve a vychovávateľstve (pre dievčatá 1 hod. týždenne), občianska náuka a zákonodarstvo (1hod. týždenne). Počet vyučovacích hodín, ako aj „rukodielne práce“ pre chlapcov a dievčatá mohol byť rozšírený podľa miestnych potrieb. Pre učiteľov týchto škôl sa organizovali trojmesačné kurzy pri štátnej roľníckej škole v Oravskom Podzámku a na vyššej zemedelskej škole v Košiciach.²⁰ Okrem ľudových škôl hospodárskych ďalej vznikali aj ďalšie typy riadnych odborných škôl:

1. Obchodné školy (štvorročná obchodná akadémia a dvojročné obchodné školy) ako aj jednoročné obchodné kurzy, jednoročné abiturientské kurzy a dvojročné pokračovacie školy.

2. Priemyselné a odborné školy:

- vyššie priemyselné školy - poskytujúce štvorročné štúdium končiacie maturitou, ich absolventi mohli ďalej študovať na vysokých školách technického typu.

¹⁷ Vantuch, Juraj - Jelínková, Dagmar. 2015. *Počiatkové odborné vzdelávanie*, c. d., s. 8 – 12.

¹⁸ Lacina, Vlastislav: *Odborné zemedelské školství v Československu mezi světovými válkami*. In *Zemědělské školství, výzkum a osvěta jako předpoklad hospodářského a sociálního rozvoje venkova v 19. a 20. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference věnované památce Samuela Cambela*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2004, s. 145. Studie Slováckého muzea, 9. ISBN 8086185389.

¹⁹ Mátej, J.: *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, c. d., s. 368; Jüva, Vladimír.: *Stručné dejiny pedagogiky*. Brno: Paido, 1994, s. 41. ISBN 80-901737-0-5.

²⁰ R. Ž.: *Hospodárske školy ľudové na Slovensku*. In *Národná škola slovenská: orgán Slovenskej obce učiteľskej*. 1923, č. 4, s. 106 – 108.

- majstrovské školy - poskytujúce dvojročné štúdium pre už vyučených učňov, ktoré sa končilo získaním vysvedčenia oprávňujúceho na samostatné vykonávanie živnosti, majstrovské školy boli určené pre ľudí vyučených v istom remesle. Po dvojročnom štúdiu dostávali osvedčenie, ktoré ich oprávňovalo na samostatný výkon živnosti.

- odborné učňovské školy - pre jednotlivé odvetvia poskytujúce dvojročné alebo trojročné štúdium, v ktorom sa žiaci vyučili v rôznych remeslách namiesto tradičného individuálneho vyučenia u majstra.

3. Hospodárske školy:

- vyššia poľnohospodárska škola poskytujúca štvorročné štúdium, ktorého absolventi sa mohli uchádzať o štúdium na vysokej škole,

- roľnícke školy poskytujúce dvojročné štúdium zamerané na dobytkárstvo a zeleninárstvo,

- záhradnícke školy s rôznymi špecializáciami poskytujúce jednoročné alebo dvojročné štúdium,

- Lesnícke a drevárske školy poskytujúce štvorročné a jednoročné štúdium.²¹

V 30. rokoch 20. storočia existovali aj odborné školy pre ženské povolania, obchodné učilišťa a učňovské školy. Učňovské školy mali aj začiatkom 20. storočia všeobecný charakter a na vysvedčeniach po troch rokoch dostávali absolventi kvalifikáciu z predmetov: písomnosti, živnostenské počty, živnostenské účtovníctvo, kreslenie a odborné rýsovanie, technické čítanie a i. Teoretické a praktické základy v nich nedostávali. Vyučovalo sa v nich len večer a v nedeľu predpoludním. Napríklad v šk. r. 1917/18 bolo na území Slovenska 98 učňovských škôl s 12 176 žiakmi. Až po prvej svetovej vojne sa začali budovať učňovské školy podľa pevných učebných plánov a osnov. Dostali charakter odborných škôl, celodenných, s vlastným odborným učiteľstvom a potrebným materiálnym vybavením.²²

Na základe zákona č. 292/1920 Zb. z. a n. ministerstvo prevzalo v Čechách a Sliezsku kompetencie, ktoré za rakúsko-uhorskej monarchie prináležali zemskej školskej rade. Túto inštitúciu však uhorská školská správa nepoznala, preto na Slovensku nemala pôsobnosť. Pod správu Ministerstva školstva a národnej osvety (MŠaNO) patrili všetky školské inštitúcie, okrem poľnohospodárskeho školstva a učňovských škôl. Zákomom č. 25/1925 Zb. z. a n. sa kompetencie ministerstva rozšírili aj o učňovské školy.²³

Riadenie a organizáciu poľnohospodárskych škôl malo v ČSR po roku 1918 v gescii Ministerstvo poľnohospodárstva v Prahe a na Slovensku riadilo školy prostredníctvom inšpektorov poľnohospodárskych škôl v Bratislave. V roku 1920 boli vydané dva zákony o poľnohospodárskom školstve a to Zákon č. 75 a Zákon č. 281, ktorými sa všetky školy zoštatnili a rozširovala sa sieť poľnohospodárskych škôl.

Zákon č. 75 Zb. z. a n. z 29. januára 1920 predstavoval dôležitý základ pre rozvoj poľnohospodárskej praxe, pretože podporoval modernizáciu zaostalej poľnohospodárskej výroby na Slovensku a to zakladaním už spomenutých ľudových hospodárskych škôl. Úlohou tohto nového typu školy bolo prehĺbenie základného vzdelania záujemcov z radov roľníkov, prevažujúcej vrstvy obyvateľstva a ich príprava na prípadné ďalšie štúdium.²⁴ V júli 1921 na 3. štátnej konferencii učiteľov poľnohospodárskych škôl v Plzni boli Dr. Eduardom Reichom stanovené konkrétne zásady a podmienky reformy poľnohospodárskych škôl v ČSR. Celá reforma poľnohospodárskych škôl vychádzala z potrieb poľnohospodárskej praxe, zo skúseností v českých krajinách, kde bola bohatá tradícia poľnohospodárskeho školstva, ale aj

²¹ Mátej, J.: *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, c. d., s. 290 – 299.

²² Tamže, s. 299 – 300.

²³ Kázmerová, Lúbia: *K otázkam vývoja školského systému a legislatívy*. In Kudláčová, Blanka a kol.: *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Trnavská univerzita, 2016, s. 199. ISBN 978-80-8082-955-1.

²⁴ Tamže.

zo skúseností v Poľsku, Švajčiarsku, Nemecku a Belgicku.²⁵ Najväčší rozvoj poľnohospodárskych škôl v tomto období bol v rokoch 1921 – 1928. Záujem sa sústreďoval aj na získavanie kvalifikovaných učiteľov pre všetky typy škôl.²⁶ Nová sústava poľnohospodárskeho odborného školstva od školského roku 1920/1921 zahŕňala:

- hospodárske školy,
- gazdinské školy,
- záhradnícke a ovocinársko-vinárske školy,
- špeciálne školy,
- ľudové hospodárske školy.²⁷

Hospodárske školy sa delili na vyššie hospodárske, ktoré školili vlastne „poľnohospodárskych podnikateľov“, štúdium bolo štvorročné po dovŕšení 15 rokov a úspešnom ukončení meštianskej školy alebo 4 tried gymnázia, výnimočne sa prijímali absolventi roľníckej školy, ktorí skončili s vyznamenaním. Robila sa skúška z vyučovacieho jazyka, počtov a merby, prednostne boli prijímaní žiaci z roľníckych rodín, u ktorých bol predpoklad, že budú samostatne hospodáriť.

Nižšie hospodárske školy sa delili na dvojročné roľnícke pre roľníkov a maloroľníkov; odborné hospodárske (predtým „zimné“) s vyučovacím časom v dvoch šesťmesačných zimných turnusoch (od 3. novembra do 30. apríla) a jednoročné hospodárske s 10 mesačným vyučovaním. Na tieto školy nastupovali žiaci po dovŕšení 14 rokov veku a po skončení ľudovej školy. Vyučovanie bolo prevažne teoretické, najviac praxe z týchto škôl poskytovali roľnícke a jednoročné hospodárske školy, pri ktorých boli školské majetky.

Gazdinské školy boli určené pre dievčatá v domácnosti na roľníckych usadlostiach, boli jednoročné a hlavný dôraz sa v nich kládol na praktickú stránku výučby a odbornej prípravy.

Záhradnícke a ovocinársko-vinárske školy sa delili na vyššie (3-ročné) a nižšie (1- alebo 2-ročné). Pripravovali základných odborníkov pre zeleninárstvo, kvetinárstvo, sadovníctvo, škôlkárstvo, ovocinárstvo, vinohradníctvo a vinárstvo a konzervárenstvo. Vyššie školy poskytovali teoretické i praktické vzdelanie, podmienky na prijatie boli podobné ako pri vyšších hospodárskych školách a navyše sa vyžadovala aspoň jednoročná prax v záhradníctve alebo vo vinohradníctve. Nižšie školy prijímali záujemcov po dovŕšení 16 rokov veku, ukončení ľudovej školy a najmenej s trojročnou praxou v príslušnom odbore.

Špeciálne školy pripravovali odborníkov pre vybrané odvetvia poľnohospodárskej výroby (patrili sem mliekarské, liehovarnícke, melioračné, rybárske školy, vyššia poľnohospodárska družstevná škola). Tieto školy mali rôznu organizáciu a rozdielne boli aj podmienky na prijatie.

Ľudové hospodárske školy boli určené výlučne pre vidiek ako pokračovacie školy. Ich úlohou bola príprava mládeže pre praktický život na dedine a boli prípravou pre nižšie poľnohospodárske školy. Tieto školy navštevovala mládež od veku 14 rokov a mládež, ktorá pracovala v poľnohospodárstve a bývala v obvode 6 km.

Ak by sme stručne zhrnuli poznatky o poľnohospodárskom vzdelávaní v období 1. ČSR, možno konštatovať, že poľnohospodárske školy poskytovali vzdelanie predovšetkým majetnejším vrstvám vidieckeho obyvateľstva a školy slúžili prevažne potrebám zámožných podnikateľov a statkárov. Aj Vontorčík konštatuje, že na odborných poľnohospodárskych školách bolo zapísaných asi 15% mládeže, ale na druhej strane, ak rodičia neboli roľníci alebo

²⁵ Kováčiková, Lúbia: *Vývoj poľnohospodárskeho školstva po roku 1918*. In Vontorčík, Emil – Šafáriková, Judita: *Vzdelávacia základňa slovenského poľnohospodárstva – jubilejná publikácia k 30. výročiu založenia Agroinštitútu v Nitre*. Nitra: Agroinštitút, 1997, s. 24. ISBN 80-7139-041-0.

²⁶ Vontorčík, Emil.: *Začiatky technického, lesníckeho a poľnohospodárskeho školstva na území Slovenska do r. 1918*. In Vysoká škola poľnohospodárska 1946-1996. Nitra: VŠP, 1996, s. 37 – 58, ISBN 80-7137-287-0.

²⁷ Vontorčík, E.: *Poľnohospodárske odborné vzdelávanie*, c. d., s. 471 – 490. ISBN 80-7137-894-1.

statkári, absolventi nemali uplatnenie a odchádzali do iných odborov mimo poľnohospodárstva.²⁸

Prínosom tohto obdobia bolo rozšírenie počtu škôl v porovnaní so sieťou maďarského školstva v predchádzajúcom období a zavedenie výučby v materinskom jazyku. Aj keď by sme v poľnohospodárskom školstve za 1. ČSR mohli identifikovať viaceré nedostatky, určite znamenalo kvalitatívny skok od feudálnej maďarskej školy k národnému demokratickému typu škôl.

Negatívnym javom tohto obdobia bolo aj zrušenie Poľnohospodárskej akadémie v Košiciach a Vysokej školy baníckej a lesníckej v Banskej Štiavnici, čím vlastne slovenské technické a poľnohospodárske školstvo stratilo vysokoškolské štúdium a študenti boli odkázaní iba na české vysoké školy. Najvyšší stupeň vzdelania v oblasti poľnohospodárstva na Slovensku zabezpečovali len hospodárske školy, ktoré boli náhradou akadémie. Za jednu z najvýznamnejších možno považovať štátnu vyššiu hospodársku školu v Košiciach, ktorá bola jedinou vyššou strednou školou, poskytujúcou úplné stredoškolské odborné poľnohospodárske vzdelanie. Táto škola bola vlastne nástupníčkou vyššej hospodárskej školy založenej v roku 1875, ktorá sa v roku 1906 zmenila na Hospodársku akadémiu. V tomto roku bola v podstate pretransformovaná na úroveň vysokej školy. Podmienkou štúdia na nej bolo maturitné vysvedčenie z gymnázia alebo reálky. Stala sa najvyšším typom poľnohospodárskej školy v Uhorsku. V roku 1918 bola prebudovaná na štátnu vyššiu poľnohospodársku školu.²⁹ Ako uvádza Staviarsky,³⁰ zameranie školy v Košiciach sa zachovalo až do rozpadu rakúsko-Uhorskej monarchie, po ktorom v roku 1919 škola prešla pod správu ČSR a obnovil sa pôvodný názov "Vyššia hospodárska škola v Košiciach"³¹ a vyučovací jazyk maďarský nahradila slovenčina. Škola nepretržite naplňovala svoje poslanie až do rozpadu prvej ČSR v roku 1939. Na nasledujúcich šesť rokov sa odmlčala z dôvodu pričlenenia Košíc k Maďarsku.

Iným významným medzníkom bolo založenie Vysokej školy technickej M. R. Štefánika v Košiciach v roku 1937, ktorá tiež ovplyvnila rozvoj poľnohospodárskeho vzdelávania. „*Na pôde školy sa položili základy nielen klasických technických odborov a architektúry, ale aj prírodovedných, lesníckych, poľnohospodárskych, baníckych a výtvarných odborov, z ktorých sa po ich odčlenení od Slovenskej vysokej školy technickej postupne vytvorili samostatné vysoké školy.*“³²

²⁸ Tamže.

²⁹ Pavlík, Ondrej a kol.: *Pedagogická encyklopédia Slovenska*. 2. zväzok P – Ž. Bratislava: VEDA vydavateľstvo SAV, 1985, s. 80.

³⁰ Staviarsky, Štefan: *Začiatky stredného a vysokého poľnohospodárskeho školstva boli v Košiciach* [online]. [cit. 17-10-2020]. Dostupné na: <https://korzar.sme.sk/c/4461450/zaciatky-stredneho-a-vysokeho-polnohospodarskeho-skolstva-boli-v-kosiciach.html>

³¹ Koncom roku 1938 a na začiatku roku 1939 sa premiestnil školský inventár do areálu Štátnej roľníckej školy v Sabinove. Spolu s ním sa tam presťahovali aj niektorí zamestnanci školy. V stiesnených pomeroch tam škola pôsobila približne šesť mesiacov. Do Sabinova sa presťahoval aj Výskumný poľnohospodársky ústav z Košíc a Hospodárska škola z Barce. V poradí druhou poľnohospodárskou školou na Slovensku bola Štátna roľnícka škola v Sabinove, ktorá začala s výučbou v roku 1911 a treťou tiež dvojročná škola v Michalovciach. Po druhej svetovej vojne v šk. roku 1945/46 Vyššia hospodárska škola v Košiciach obnovila svoju činnosť a s pôvodnou náplňou a názvom tam pôsobila až do šk. roku 1949/50. V uvedenom období sa pretransformovala na "Vyššiu roľnícku školu v Košiciach". Podobné štvorročné školy s maturitou vznikli aj inde na Slovensku, medzi nimi aj v Sabinove, v Spišskej Novej Vsi a inde. Osudný pre školu bol rok 1952, kedy bola rozhodnutím vtedajších riadiacich orgánov zrušená. Študenti nižších ročníkov odišli dokončiť si vzdelávanie na iné podobné školy po celom Slovensku. (Staviarsky, Š.: *Začiatky stredného a vysokého poľnohospodárskeho školstva*, c. d.).

³² Kvasnica, Ondrej: *História vysokého technického školstva na Slovensku* [online], s. 2. [cit. 17-7-2020] Dostupné na:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjyZmP5dHqAhVdSBUIHdJXDDcQFjAlegQICRAB&url=https%3A%2F%2Fskola.kvasnica.info%2Fuvod2010%2Fdata%2F1._Historia_vysokeho_tehnickeho_skolstva_na_Slovensku.pdf&usg=AOvVaw1mo_H4uC4WeqDzuPPdJzoC

V ďalšom vývine odborného vzdelávania možno konštatovať, že Viedenská arbitráž s vyhlásením autonómie Slovenska v roku 1938 a vznik samostatnej Slovenskej republiky³³ nemal zásadný vplyv na sústavu škôl čo sa týka druhov a typov škôl, okrem straty viacerých poľnohospodárskych škôl (z pôvodných 29 škôl pôdohospodárskeho zamerania v roku 1938 zostalo na zmenšenom území Slovenska 24) ako dôsledok Viedenskej arbitráže (odtrhnutie južného Slovenska a jeho pripojenia k Maďarsku) a zavedenia povinného vyučovania nemčiny a náboženstva. Naďalej sa však pokračovalo vo výučbe podľa učebných osnov z 1. ČSR. Politické udalosti spôsobili aj odchod asi 60% učiteľov českej národnosti zo slovenských poľnohospodárskych škôl a nové učiteľské sily sa získavali len veľmi ťažko.³⁴ Existencia Slovenskej republiky (1939-1945) bola neoddeliteľne spojená s históriou 2. svetovej vojny,³⁵ avšak školské reformy sa za existencie Slovenskej republiky vôbec nedotkli odborného školstva.³⁶

V medzivojnovom období v Československu nastal relatívne masívnejší rozvoj stredného a vysokého školstva. Napr. v roku 1937/38 už bolo na Slovensku 57 gymnázií, 14 učiteľských ústavov pre učiteľov ľudových škôl, 12 priemyselných škôl s 1945 žiakmi a 131 učňovských škôl s 13 427 žiakmi. Zákonom č. 259/1924 sa učňovské školy organizovali podľa živnostenského zákona. Majitelia živností boli povinní svojim pomocníkom do veku 18 rokov umožniť návštevu učňovských škôl alebo odborných pokračovacích škôl. Učebné plány schvaľovalo ministerstvo školstva a národnej osvety po dohode s ministerstvom priemyslu, obchodu a živností.³⁷

V rámci sústavy poľnohospodárskeho školstva na území Slovenska do konca 2. svetovej vojny nenastala zmena, okrem narúšajúcich vplyvov prebiehajúcich vojenských operácií. Až po skončení vojny dochádza k podstatným zmenám v celospoločenskom a hospodárskom živote krajiny školstvo nevynímajúc.

Záver

Odborné vzdelávanie bolo od stredoveku tradične spojené s činnosťou cechov. Postupne sa v ďalších storočiach z cechových škôl rozvíjalo učňovské školstvo, ale aj odborné vzdelávanie v ďalších typoch škôl a vzdelávacích inštitúcií. Počiatky poľnohospodárskeho odborného vzdelávania teda môžeme na základe historicko-literárnych prameňov súhrnne datovať do prelomu 17. a 18. storočia a teritoriálne spojiť s Trnavskou univerzitou (neskôr transfer do Budína). Z ďalších dôležitých centier poľnohospodárskeho vzdelávania v tomto období bola Kráľovská akadémia v Bratislave, ekonomické kolégium v Senci a hospodárska škola v Sarvaši (aj keď nie s dlhým trvaním).

Vývoj pôdohospodárskeho vzdelávania na Slovensku je v ďalších obdobiach spojený s rozvojom českého pôdohospodárskeho vzdelávania.

Stredoškolské vzdelávanie v novodobej histórii od roku 1918 sa postupne rozvinulo na kvalitatívne vyššiu úroveň, čo možno dokladovať aj postupným nárastom počtu škôl a učiteľov až po obdobie tzv. „zlatej éry pôdohospodárskeho školstva“ (v rokoch 1954 - 1989).³⁸

³³ Pšenák, Jozef: *Slovenská škola a pedagogika 20. storočia*. Ružomberok: Verbum, 2011, s. 133. ISBN 978-80-8084-704_3. s. 133

³⁴ Vontorčík, E. – Šafáriková, J.: *Vzdelávacia základňa slovenského poľnohospodárstva*, c. d., s. 27.

³⁵ Pšenák, J.: *Slovenská škola a pedagogika*, c. d., s. 133.

³⁶ Tamže.

³⁷ Horváthová, K. – Hargaš, M. – Brťková, M.: *Historicko-pedagogický vývoj*, c. d., 117 s.; Mátej, J.: *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, c. d., s. 360 – 368.

³⁸ Šeben Zaťková, Tímea: *Vývoj a perspektívy prípravy učiteľov v oblasti pôdohospodárskych vied na Slovensku*. Krakov: Towarzystwo Slowakow w Polsce, 2022, s. 37. ISBN 978-83-8111-250-5.

Literatúra:

Danek, Ján: *Dejiny výchovy a vzdelávania na území Slovenska*. Trnava: UCM, 2015, 182 s. ISBN 978-80-8105-647-5.

Horváthová, Kinga – Hargaš, Martin – Brtková, Milada: *Historicko-pedagogický vývoj novodobého školstva na Slovensku*. Bratislava: Sapiientia, 2006, 117 s. ISBN 80-89229-03-4.

Jůva, Vladimír: *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 1994, 51 s. ISBN 80-901737-0-5.

Jůva, Vladimír sen.&jun.: *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 2003. 91 s. ISBN 80- 7315-062-X.

Klinec, Dušan: *Zachráňme areál Poľnohospodárskej školy v Brezne*. In *Horehronie* [online], 5. december 2000, s. 4. [cit. 18-01-2020]. Dostupné na: <http://archiv.podbrezovan.sk/region/tlac/horehron/h00494.html>

Kostelník, Ján: *Pedagogika I*. Trnava: AlumniPress, 2009, 202 s. ISBN 978-80- 8096-093-3.

Kudláčová, Blanka et al.: *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Trnavská univerzita, 2016, 415 s. ISBN 978-80-8082-955-1.

Kvasnica, Ondrej. 2010. *História vysokého technického školstva na Slovensku* [online]. [cit. 17-7-2020] Dostupné na:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjyZmP5dHqAhVdSBUIHdJXDDcQFjAIEgQICRAB&url=https%3A%2F%2Fskola.kvasnica.info%2Fuvod2010%2Fdata%2F1._Historia_vysokeho_technickeho_skolstva_na_Slovensku.pdf&usg=AOvVaw1mo_H4uC4WeqDzuPPdJzoC

Lacina, Vlastislav: *Odborné zemědělské školství v Československu mezi světovými válkami*. In *Zemědělské školství, výzkum a osvěta jako předpoklad hospodářského a sociálního rozvoje venkova v 19. a 20. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference věnovaný památce Samuela Cambela*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 2004, s. 145. Studie Slovákého muzea, 9. ISBN 8086185389.

Mátej, Jozef. a kol.: *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava: SPN, 1976, 502 s.

Pavlík, Ondrej a kol.: *Pedagogická encyklopédia Slovenska*. 2. zväzok P – Ž. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 1985. 704 s.

R. Ž.: *Hospodárske školy ľudové na Slovensku*. In *Národná škola slovenská: orgán Slovenskej obce učiteľskej*. 1923, č. 4, s. 106 – 108.

Pšenák, Jozef: *Slovenská škola a pedagogika 20. storočia*. Ružomberok: Verbum, 2011, 327 s. ISBN 978-80-8084-704-3.

Staviarsky, Štefan: *Začiatky stredného a vysokého poľnohospodárskeho školstva boli v Košiciach* [online]. [cit. 17-10-2020]. Dostupné na: <https://korzar.sme.sk/c/4461450/zaciatky-stredneho-a-vysokeho-polnohospodarskeho-skolstva-boli-v-kosiciach.html>

Stredná odborná škola lesnícka a drevárska: *História Strednej lesníckej školy J. D. Matejovie v Liptovskom Hrádku* [online]. [cit. 17-10-2020]. Dostupné na: <http://www.slslhr.sk/historia-skoly>

Šeben Zaťková, Tímea: *Vývoj a perspektívy prípravy učiteľov v oblasti pôdohospodárskych vied na Slovensku*. Krakov: Towarzystwo Slowakow w Polsce, 2022, 247 s. ISBN 978-83-8111-250-5.

Vantuch, Juraj - Jelínková, Dagmar: *Počiatkové odborné vzdelávanie a príprava v Slovenskej republike na začiatku 21. storočia* [online]. Bratislava/Thessaloniki: ŠIOV/Cedefop, 2015 [cit. 17-7-2020]. ISBN 978-80-89247-13-4. Dostupné na:

https://www.google.com/search?q=dejiny+po%2F%2Fskola.kvasnica.info%2Fuvod2010%2Fdata%2F1._Historia_vysokeho_technickeho_skolstva_na_Slovensku.pdf&client=firefoxbe&sxsrf=ALeKk001WaxpIqtuRHKSgULuGESIR8rThw:1594974029220&ei=TV8RX-P2DKiS1fAP3-ivwAM&start=10&sa=N&ved=2ahUKEwij0b-j7dPqAhUoSRUIHV_0CzgQ8NMDegQIDBB3&biw=1173&bih=556#

Vontorčík, Emil: *Začiatky technického, lesníckeho a poľnohospodárskeho školstva na území Slovenska do r. 1918*. In Vysoká škola poľnohospodárska 1946-1996. Nitra: VŠP, 1996, s. 37-58. ISBN 80-7137-287-0.

Vontorčík, Emil – Šafáriková, Judita: *Vzdelávacia základňa slovenského poľnohospodárstva – jubilejná publikácia k 30. výročiu založenia Agroinštitútu v Nitre*. Nitra: Agroinštitút, 1997, 198 s. ISBN 80-7139-041-0.

PaedDr. Tímea Šeben Zaťková, PhD.

Katedra pedagogiky, Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave
timea.seben.zatkova@ucm.sk

Posúdili: PhDr. Vladimír Michalička, CSc., PhDr. Ľubica Kázmerová, CSc.

NEZNÁMY LIST BECKOVSKÉHO UČITEĽA ŠTEFANA KRAJČOVIČA JÁNOVI KVAČALOVI

Libor Bernát

Hoci o Jánovi Kvačalovi, komeniológovi svetového mena, cirkevnom historikovi a pedagógovi vyšli dve monografie, predsa len jeho korešpondencia, osvetľujúca nielen jeho biografíu, ale tiež mnohé javy vtedajšej doby, je len čiastočne spracovaná.

K dispozícii máme len jeden list od učiteľa Štefana Krajčoviča Jánovi Kvačalovi. Text napovedá, že písomný styk bol čulejší. List je zaujímavý tým, že opisuje pomery, ktoré panovali medzi študentmi evanjelického lýcea v Prešporke.

Od septembra 1880 až do septembra 1883 študoval Ján Kvačala na Evanjelickej teologickej akadémii a súčasne na filologickom odbore akadémie v Prešporke. Pripravoval sa na kariéru evanjelického teológa.

Počas štúdia sa na J. Kvačalu obracali s dôverou mnohí vzdialení príbuzní ako napr. Ján Maršall, ale aj známi ako napr. evanjelický farár augsburského vyznania Móric Philadelphii pôsobiaci v Nemeckej (Partizánskej) Ľupči,¹ evanjelický učiteľ Štefan Krajčovič z Beckova, hornoozorovský učiteľ Samuel Hlaváč a iní, aby im pomohol v dozore na ich synov, študujúcich v Prešporke. Bolo to podobne, ako v prípade syna vdovy Anny Dankovej z Báčskeho Petrovca, keď študoval na gymnáziu v Sarvaši. Bol to prejav dôvery v Kvačalovu osobu a v jeho zodpovednosť, ako si s plnou vážnosťou plnil svoje povinnosti.

Ján Kvačala vyrovnával za ich synov dlhy, dozeral na nákup šatstva, kníh, zaplatenie ubytovania, na vreckové, informoval o študijných výsledkoch svojich „zverencov“, istých pokleskoch atď. Zaujímal sa aj potom o ich osudy a potreby.²

So Štefanom Krajčovičom (+1896 Beckov) sa Ján Kvačala zoznámil cez veľkonočné sviatky v roku 1881, keď navštívil rodinu v Beckove, v rodisku svojho otca. Pobyt využil tiež na kázanie v miestnom evanjelickom zbore augsburského vyznania.³ Kvačalovská rodina bola početná a tak nestihol navštíviť tetu Annu, najstaršiu sestru Jána Kvačalu st., ktorá bývala v neďalekých Kočovciach, čo mu jeho otec ostro vytýkal.⁴

Štefan Krajčovič (Krajcsovics, Krajcovich) pochádzal z Beckova. Najskôr bol pomocným učiteľom v Bošáci. Jozef Ľudovít Holuby o ňom píše, že „s dobrým prospechom deti vyučoval“.⁵ Odtiaľto bol pozvaný do Kšínnej a v roku 1870 do Beckova za učiteľa na evanjelickú školu. Kvačalovci v Báčskom Petrovci mali pomerne blízky vzťah so susedmi Krajčovičovcami. Už v roku 1879 o nich nachádzame zmienky. Ale či išlo o príbuzných so Štefanom Krajčovičom je diskutabilné.

List Štefana Krajčoviča je osobitý tým, že popisuje pomery žiakov bývajúcich na private a pomery na prešporskom lýceu. Štefanovi Krajčovičovi sa dostali rôzne správy o synovi Štefanovi Krajčovičovi ml., ktorý študoval v prvom ročníku. Vzhľadom na jeho vek mohol mať podozrenie, že sa s jeho synom na podnájme zle zaobchádza, príp. dochádza k šikane. Potreboval si overiť, či sú správy pravdivé. Z listu vyplýva, že po finančnej stránke štúdium

¹ Korešpondencia M. Philadelphiiho je pomerne bohatá a ešte doteraz publikačne nespracovaná.

² Pozri Bernát, Libor: *Život a diela Jána Kvačalu : sto listov z Kvačalovej korešpondencie*. Bratislava: Eko-konzult, 2021, s. 38 – 39. ISBN 978-80-8079-302-9

³ Kvačalov otec, Ján Kvačala st., v liste zo 4. 5. 1881 synovi reflektoval stanoviska beckovčana Štefana Ježka, že dobre kázal. EBF UK v Bratislave (ďalej EBF UK), neskatalogizované, s. 1.

⁴ Tamže.

⁵ Holuby, Jozef Ľudovít: *Materiály k dejinám cirkvi evanjelických augšp. vyzn. v Stolici Trenčianskej. Svazek VI. Cirkve evanj. a. v. Contubernia dolno-trenčianskeho. Dieľ I od Jozefa Ľud. Holuby-ho farára ev. a. v. Zemansko-Podhradského a na ten čas seniora Trenčianskeho. V Zemanskom Podhradí r. P. 1889, s. 89. Knižnica J. Tranovského, Tranoscus, Liptovský Mikuláš (sign. XVII 147 g).*

jeho syna zaťažovalo významne finančný rozpočet rodiny. Aj preto žiadal Jána Kvačalu o výpomoc. Neskôr jeho syn mohol dostať stravu zadarmo, príp. za mierny doplatok na základe písomnej žiadosti. Aj v tom počítal s Kvačalovou pomocou. To svedčí o tom, že Ján Kvačalu oslovil neskôr minimálne ešte raz. O rok neskôr Štefan Krajčovič ml. navštevoval druhý ročník na prešporskom lýceu a Ján Kvačala na jeseň v roku 1883 odišiel študovať do Lipska.

Obrázok č. 1: Podpis Jána Kvačalu

Už v školskom roku 1885/86 Štefana Krajčoviča ml. v zozname študentov evanjelického lýcea v Prešporku nenachádzame. Jeho ďalší osud nie je známy. Keď sa Ján Kvačala vrátil na evanjelické lýceum v Prešporku, tak zo 64 člennej triedy, kde pôvodne študoval Štefan Krajčovič ml., zostalo už len 30 študentov.⁶ Priezvisko Krajčovič sme už v korešpondencii Jána Kvačalu nenašli.

* * *

Editovaný text sa metodicky opiera o zásady pre vydávanie novovekých prameňov.⁷ Neisté čítanie slova vyznačujeme znakom [?] a pomocou znaku [!] komentujeme miesta, ktoré sú nie celkom zrozumiteľné, vecne nejasné. Editorские zásahy do textu vyznačujeme v hranatých zátvorkách [].

V poznámkovom aparáte upozorňujeme na textové a jazykové zvláštnosti. Text bol transkribovaný a upravený podľa súčasnej jazykovej normy. Ponechávame však niektoré špecifické a nárečové prvky, archaizmy.

1
List Štefana Krajčoviča Jánovi Kvačalovi

1882, 24. 9., Beckov

Beckov,^a dňa 24^{ho} sept[embra] [18]82.

Ctený pane!

Bolí sme po tieto dni upozornení p. Stelczerom, žiakom VIII. triedy, rodom z Trenčína,¹ že Pišta² na tom bydle a zvlášte medzi^b tými žiakmi, s ktorými býva, nie je spokojný a nedobre sa medzi nimi cíti, a nadovšetko vraj že sa nemôže tam spokojne učiť.

Nám síce Pišta o tomto nič posiaľ nepísal, aniž nám dajakou príčinou ohľadom jeho bydla udal. Avšak táto správa nás predsa natoľko znepokojila, že som nútený Vás, ctený pane, čo priateľa o to úctivo požiadať, aby ste bol taký láskavý presvedčiť sa, či^c je tomu skutku tak, ako nám to p. Stelczer oznamuje, a potom aké je tohto bývanie a kde, a či je mravného a statočného chovania.

My síce so Stelczerom poťažne z jeho rodičmi stojíme [v] dost' blízkom priateľskom pokrvmom pomere, ale o jeho správaní nemáme žiadneho vedomia. Ak Pišta skutočne by mal

⁶ *A Pozsonyi ágostai hitvallású evang. főiskola értesítője az 18^{81/82}-DÍKI Tánevről.* Pozsony: Wigand F. K. Nyomdája, 1882, s. 48, porovnaj *A Pozsonyi ágostai hitvallású evang. lyceum értesítője az 18^{86/87}-DÍKI Tánevről.* Pozsony: Wigand F. K. Nyomdája, 1887, s. 169.

⁷ Šťovíček, Ivan a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti.* Praha: Archivní správa MV ČR, 2002, 117 s. ISBN 80-86466-00-0.

mať tam, kde teraz býva dajakú od tam tých krivdu, alebo by sa nedobre medzi nimi cítil, alebo nejakú zvláštnu príčinou proti pani a Stelczerovo správanie je bezúhonné, jeho bydllo pohodlné, a nie príliš od škôl vzdialené a nie drahšie, nemal bych nič proti tomu nezdávajúc sa, že p. Stelczer bude Pištovi pri jeho neznalých školských úlohách vypomáhať a k pilnosti neúnavnej príkladom predchádzať, ponúkať. Ak ale príčiny nemá toto bydllo zanechať, nech ho neopúšťa, lebo ja som bol ako s bydlom, tak aj s paňou úplne spokojný.

Majúc k Vám dôveru, obraciame sa v tejto záležitosti na Vás a prosíme Vás úctivo o to, ráčte sa o všetkom dokonale presvedčiť a nás bezodkladne o tom s Vašou radou upovedomiť. My by sme boli radi, čo by bol Pišta s Vami býval, a však sme sa ostýchali pred Vami to vyjaviť.

Čo sa týka prosbopisu z ohľadu alumnea,³ ktorý ste Vy bol tak láskavý vyhotoviť, a za ktorý Vám i tunák moje vrele vd'aky vyslovujem, na tento prvý pol rok neobdržal. Však mám sľubenô, bude-li sa Pišta dobre učiť, možno že v druhom polroku dostane. Len sa zase musí prosba zaslať, i s týmto zas budem tak dôverný na Vás sa obrátiť, príde-li k tomu čas, keď som Vám moje okolnosti už známe, neodporujte mi potom, prosím Vás srdečne, v tejto žiadosti vyhovieť.

Ako ste strávili ostatné prázdniny v Petrovci? Čože robia Vaši p. rodičia? No a Martin, môj bratranec (vlastne strýc) čo [..]?

Váš ujec Pavlovič⁴ sa teraz druhý raz žení, bude mať tento utorok⁵ svadbu.

U Spevarovcov⁴ nič nechýba, tam je všetko dobré.

Prijmite od nás od všetkých náš vrely pozdrav, očakávajúc, čo skôr od Vás odpoveď a značím sa s úctou

Váš

ctiteľ a priateľ
Štefan Krajčovičovich
ev[anjelický] učiteľ.

EBF UK v Bratislave, pozostalosť J. Kvačalu, neskatalogizované. Originál, rukopis, list, písané perom na s. 1 – 2.

a – Š. Krajčovič napísal maďarskú formu mestečka „Beckóv“.

b – Napísaná je forma „mezi“.

c – Š. Krajčovič použil termín „zdáliš“.

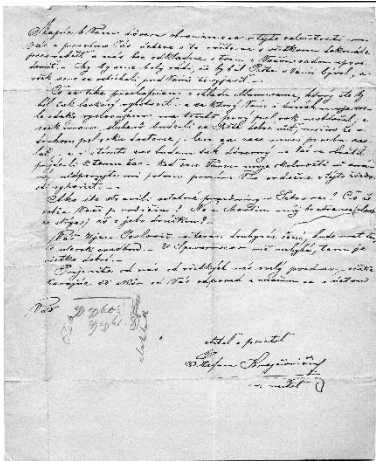
1 – Rozumej Juraj Steltzer. Štúdium na evanjelickom lýceu v Prešporke ukončil v školskom roku 1882/83. Pravdepodobne ide o potomka evanjelického farára augsburského vyznania Karola Pavla Štelcera (*1813 – 1876), pochádzajúceho z Trenčína.

2 – Rozumej Štefan Krajčovič ml.

3 – Alumneum (z lat.), študentské stravovanie za minimálny poplatok alebo bez poplatku.

4 – Bližšie neznáma osoba.

5 – T. j. 26. septembra.

Obrázok č. 2: Záverečná strana listu

Pramene:

Holuby, Jozef Ľudovít: *Materiály k dejinám cirkvi evanjelických augšp. vyzn. v Stolicy Trenčianskej. Svazek VI. Cirkve evanj. a. v. Contubernia dolno-trenčianského. Diel' I od Jozefa Ľud. Holuby-ho farára ev. a. v. Zemansko-Podhradského a na ten čas seniora Trenčianského. V Zemanskom Podhradí r. P. 1889, s. 89. Knížnica J. Tranovského, Tranoscius, Liptovský Mikuláš (sign. XVII 147 g).*

Literatúra:

Bernát, Libor: *Život a diela Jána Kvačalu: sto listov z Kvačalovej korešpondencie*. Bratislava: Eko-konzult, 2021, 391 s. ISBN 978-80-8079-302-9.

A Pozsonyi ágostai hitvallású evang. főiskola értesítője az 18^{81/82}-DIKI Tánevről. Pozsony: Wigand F. K. Nyomdája, 1882, 64 s.

A Pozsonyi ágostai hitvallású evang. lyceum értesítője az 18^{86/87}-DIKI Tánevről. Pozsony: Wigand F. K. Nyomdája, 1887, 176 s.

Šťoviček, Ivan a kol. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha: Archivní správa MV ČR, 2002, 118 s. ISBN 80-86466-00-0.

PhDr. ThMgr. Libor Bernát, CSc.
Katedra humanitných vied
Stavebná fakulta STU Bratislava
libor.bernat@stuba.sk

ŠTUDENTSKE ROKY EDUARDA KRAJŇÁKA

Marek Rímsky

Abstrakt: Eduard Krajňák (1848 – 1924) pôsobil vyše tridsať rokov ako stredoškolský učiteľ v Bratislave. Sám pochádzal z učiteľskej rodiny, keďže aj jeho otec, brat a dcéra boli učiteľmi. Archívne dokumenty, školské ročenky a články v periodikách nám pomohli zrekonštruovať jeho cestu za vzdelaním. Spoznali sme jeho spolužiakov i vyučujúcich. Sledovali sme jeho kroky v ľudových školách v Markušovciach a Spišskej Novej Vsi, prvé roky na gymnáziu v Levoči, odkiaľ odišiel vždy do väčšieho mesta. Gymnázium ukončil v Jágri a klasické jazyky začal študovať na univerzite v Pešti a v štúdiu pokračoval vo Viedni, záverečnú skúšku však absolvoval opäť v Pešti. V peštianskom učiteľskom ústave si vyskúšal, ako zúročiť nadobudnuté teoretické poznatky v praxi. Po jednoročnom pôsobení na budínskej reálke navždy zakotvil v Bratislave.

Kľúčové slová: biografía, dejiny školstva, Eduard Krajňák, učítelia

Abstract: Eduard Krajňák (1848 – 1924) worked as a secondary school teacher in Bratislava for over thirty years. He himself came from a family of teachers, as his father, brother and daughter were also teachers. Archival documents, school yearbooks and articles in periodicals helped us to reconstruct his educational journey. We got to know his classmates and teachers. We followed his steps in elementary schools in Markušovce and Spišská Nová Ves, his first years at the gymnasium in Levoča, from where he always left for a bigger city. He finished high school in Jáger and began studying classical languages at the University of Pest and continued his studies in Vienna, but took the final exam again in Pest. In the teacher's institute in Pest, he tried out how to put the acquired theoretical knowledge to practical use. After a one-year stay at the Buda school, he settled down in Bratislava forever.

Keywords: biography, Eduard Krajňák, history of education, teachers

Všetci dobre poznáme príslovie “jablko nepadá ďaleko od stromu”, ak chceme vyjadriť prenos rovnakých alebo podobných vlastností z rodičov na svojich potomkov. Stalo sa tak i v prípade stredoškolského profesora Eduarda Krajňáka (1848 – 1924), slovenskej historiografii už nie celkom neznámeho, ktorý takisto pochádzal z učiteľskej rodiny. Učiteľmi boli jeho otec, brat, neter i dcéra. Krajňák sa síce narodil na historicky bohatom Spiši, ale z perspektívy kultúrneho i mentálneho sveta Západu tento kraj ležal na jeho periférii. Avšak v čase, keď život budúceho učiteľa iba začal prekračovať prah dospelosti, vybral sa mladý Eduard do “veľkého sveta”. Spoznal veľké mesto Jáger, väčšiu Pešť a ešte väčšiu Viedeň, nakrátko sa vrátil do Pešti a napokon sa usadil v Bratislave, ktorá sa práve v čase jeho príchodu (1873), aj vďaka industrializácii, začala prebúdzat' k novému rastu.

Rodina Krajňákovcov mala pôvod v obci Čepanovce, kedysi samostatnej obci, ktorá je dnes súčasťou susedných Markušoviec v ich severozápadnej časti. V Čepanovciach sa narodil aj Eduardov otec Jozef (1824 – 1901).¹ Učiteľskú kvalifikáciu získal v roku 1843 na Rímskokatolíckom učiteľskom ústave v Spišskej Kapitule.² Jedným z jeho spolužiakov bol Ľudovít Máró, známy tým, že sa v meruôsmych rokoch stal desiatnikom pechoty maďarskej

¹ Podrobne pozri Rímsky, Marek: Pôvod a príbuzenstvo Eduarda Krajňáka. In: *Biografické štúdie 43*. Martin: Slovenská národná knižnica – Národný biografický ústav, 2020, s. 116 – 138. ISBN 978-80-8149-142-9.

² Miškovič, Alojz: *Pamätník 110 ročnice založenia Rímsko-katolíckeho učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule. 1819 – 1929*. Spišská Kapitula; Trnava: Rímsko-katolícky učiteľský ústav v Spišskej Kapitule; Spolok Sv. Vojtecha, 1931, s. 164.

domobrany.³ Študent Jozef Krajňák mal možnosť zažiť dvoch riaditeľov preparandie – Dominik Biacovský viedol ústav v rokoch 1837 – 1842 a Daniel Udránsky v rokoch 1842 – 1846. V časoch Jozefovho štúdia bol hlavným vyučujúcim Jakub Jančík, ktorému pomáhal učiteľ hudby a regenschori Katedrály sv. Martina v Spišskej Kapitule Alojz Schön.⁴ Jozef sa tri roky po ukončení školy oženil a s rodinou býval v Spišskom Hrušove, kde sa narodil aj druhorodený Eduard. Medzi rokmi 1853 – 1855 sa rodina presťahovala do Markušoviec, v ktorých Jozef Krajňák vyučoval na ľudovej škole 40 rokov. Vyučovanie malo v Markušovciach dlhoročnú tradíciu vďaka miestnemu šľachtickému rodu Máriássyovcov, ktorý tu v 17. storočí založil magnátsku školu (gymnázium).⁵ Jozef Krajňák po vyše päťdesiatich piatich rokoch učiteľskej praxe odišiel v roku 1899 do dôchodku a pri tejto príležitosti mu minister školstva vyslovil uznanie.⁶ Jeho nevesta si neskôr spomínala, že Jozef bol vyznamenaný v čase osláv tisícého výročia príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny ako najstarší učiteľ Uhorska. Udelili mu zlatý kríž, ktorý vrátil ministrovi Wlassicsovi so slovami, že po 56-ročnom učiteľskom kríži, ktorý nosil na pleciah, nechcel nosiť ďalší.⁷ Dôchodok si užil len 2 roky a zomrel ako 77-ročný v roku 1901.⁸

Malý Eduard s najväčšou pravdepodobnosťou začal navštevovať ľudovú školu už po presťahovaní do Markušoviec, kde ho v prvých rokoch viedol jeho otec. Možno otec u syna spozoroval schopnosti dobre sa učiť, možno mu chcel dopriať trochu kvalitnejšie vzdelanie, preto zariadil prestup Eduarda na Rímskokatolícku ľudovú školu v Spišskej Novej Vsi, ktorú ukončil v roku 1859. Bola to najstaršia škola v meste, existovala od 14. storočia ako farská škola.⁹ Jej budova stála približne na mieste, na ktorom v roku 1877 postavili novšiu budovu školy a nachádza sa na hlavnom Radničnom námestí v susedstve farského kostola. Dnes v nej sídli Cirkevné gymnázium Štefana Mišíka, mimochodom, blízkeho priateľa Eduarda Krajňáka.¹⁰ Ľudová škola mala jasnú maďarskú a nemeckú orientáciu, dve tisíce Slovákov v Spišskej Novej Vsi nemalo ani jednu slovenskú školu.¹¹ Eduarda mohli viesť učiteľia Jozef Kovalčík, Ignác Gramoczky, Ján Bukovinský (neskôr mešťanosta),¹² Róbert Zimmer, Jozef Herbst, Karol Kozmund¹³ a Vincent Hoffmann. Správcom školy bol spišskonovoveský farár a

³ Bona, Gábor: *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban 2.* Budapešť: Heraldika Kiadó, 1998, s. 448. ISBN 963-85645-8-X.

⁴ Bizoňová, Monika – Olejník, Vladimír: *Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej Kapitulky 2. Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav.* Ružomberok: Verbum, 2019, s. 154, 161, 162. ISBN 978-80-561-0707-2.

⁵ Ružička, Vladislav: *Školstvo na Slovensku v období neskorého feudalizmu.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1974, s. 47 a 215.

⁶ Ötvenöt évi tanítóskodás. In: *Budapesti Hírlap*, roč. 19, 1899, č. 197 (18. 7. 1899), s. 9.

⁷ Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach (ďalej CSVZML), fond Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 2, Poznámky k životopisu (nedatované).

⁸ Halálozások. In: *Néptanítók Lapja*, roč. 34, 1901, č. 6, s. 16.

⁹ Pavlik, Eduard: Školstvo v Spišskej Novej Vsi. In: *Spišská Nová Ves 1.* Spišská Nová Ves: Východoslovenské vydavateľstvo, 1968, s. 235 – 237.

¹⁰ Podrobnejšie pozri Rímsky, Marek: Listy Štefana Mišíka Eduardovi Krajňákovi. In: Chalupecký, Ivan (ed.): *Z minulosti Spiša 22.* Levoča: Spišský dejepisný spolok, 2014, s. 185 – 211. ISBN 978-80-971553-1-5.

¹¹ Kormošová, Ružena: Školstvo. In: Chalupecký, Ivan (ed.): *Dejiny mesta Spišská Nová Ves.* Spišská Nová Ves: Mesto Spišská Nová Ves, 2014, s. 318 – 319. ISBN 978-80-971811-7-8.

¹² *Magyarország tiszti cím- és névtára.* Budapešť: Pesti könyvnyomda-részvénytársaság, 1887, s. 139.

¹³ V roku 1897 odišiel po 44 rokoch učiteľovania ako 65-ročný do dôchodku, v meste mu pri tejto príležitosti pripravili slávnosť a dokonca aj večerný banket. V roku 1899 mu kráľ udelil pamätnú medailu. Ünnevelt tanító. In: *Néptanítók lapja*, roč. 30, 1897, č. 15, s. 15 – 16 a Vidék. In: *Budapesti Hírlap*, roč. 19, 1899, č. 82 (23. 3. 1899), s. 10.

dekan Ignác Reindl,¹⁴ predtým pôsobiaci aj v kňazskom seminári ako prefekt a profesor patronátneho práva.¹⁵

Iba niekoľko kilometrov na sever od Spišskej Novej Vsi leží ďalšie dôležité centrum školstva a vzdelanosti na Spiši – mesto Levoča. História tamojšieho vzdelávania siaha až do stredoveku. Keďže Levoča bola významným strediskom reformácie, pod vplyvom protestantského hnutia sa pôvodná vyššia latinská škola pretransformovala na konci 17. storočia na evanjelické lýceum, ktoré je v dejinách Slovenska známe aj tým, že naň v roku 1844 na protest proti zbaveniu profesúry Ľudovíta Štúra prešlo z Bratislavy 13 študentov.¹⁶ Eduard Krajňák však pochádzal z katolíckej rodiny, a preto jeho kroky viedli v Levoči na gymnázium s jezuitskou tradíciou. To od roku 1672 sídlilo v budove postavenej v priestoroch premonštrátskeho kláštora a v čase Krajňákovho štúdia nieslo názov Cisársko-kráľovské katolícke štátne gymnázium. Škola mala osem tried, pričom ročníky I. – IV. tvorili nižšie gymnázium a ročníky V. – VIII. vyššie gymnázium. Niekoľko rokov pred Krajňákovým nástupom sa na ňom z hľadiska slovenského národného hnutia udiala pozitívna zmena. Relatívne krátko po revolučných rokoch 1848 – 1849 sa v monarchii uskutočnila reforma školstva, dôsledkom ktorej bol aj príchod českých profesorov na levočské gymnázium v roku 1851 a vyučovanie aj v materinskom jazyku. Zo slovenského jazyka (v skutočnosti českého) sa časom stal nielen vyučovaný predmet, ale popri nemčine aj jeden z vyučovacích jazykov.¹⁷ Zo zachovaných prameňov nevieme zistiť, či aj toto mohol byť dôvod, prečo si Eduard Krajňák (alebo za neho jeho otec) zvolil štúdium na tejto škole a či mu prítomnosť českých profesorov pomohla k “národnému uvedomeniu”. V prvom ročníku Krajňákovho štúdia na gymnáziu (1859/1860) bol jeho riaditeľom Anton Eduard Siegl,¹⁸ pôsobiaci najskôr ako kňaz v szombathelyskej diecéze a neskôr ako učiteľ na gymnáziu v Banskej Bystrici, ale aj v Bratislave, a to na rovnakej škole, na ktorej neskôr vyše 30 rokov učil Eduard Krajňák. Jeho triednym profesorom v prvom ročníku¹⁹ bol Anton Josef Kunst, ktorý zároveň vyučoval latinčinu, matematiku a prírodovedu. Slovenčinu učili Václav Vojáček a Jan Javůrek, druhý menovaný aj latinský jazyk, geografiu Václav Merklas a Josef Daucha (i Doucha), matematiku Josef Jan Nejedlí a prírodovedu Jan Lukas.²⁰ Azda najzaujímavejšou postavou v učiteľskom zbore, aj v súvislosti s osobnosťou Eduarda Krajňáka, bol iba v roku 1858 za kňaza vysvätený učiteľ náboženstva Štefan Košťalik.²¹ Bol to jeden zo zakladateľov Matice slovenskej a to, čo

¹⁴ Münnich, Sándor: *Igló királyi korona- és bányaváros története*. Spišská Nová Ves: Schmidt József, 1896, s. 532. Pozri aj Kormošová, R.: Školstvo, c. d., s. 318 – 319.

¹⁵ Chalupecký, Ivan a kol: *V mene Božom. Pamätnica k výročiu kňazského seminára biskupa J. Vojtaššáka*. Spišská Kapitula-Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2000, s. 42. ISBN 80-7142-078-6.

¹⁶ Dzurilla, Lukáš: Slovenčina na katolíckom gymnáziu v Levoči v 50. rokoch 19. storočia. In: *Z minulosti Spiša 14*. Levoča: Spišský dejepisný spolok, 2006, s. 119. ISBN 978-80-969456-1-0. Pozri aj Hleba, Edmund: Pôsobenie a aktivity českých profesorov na levočskom gymnáziu v období prvej ČSR (1918 – 1938). In: Pospíšil, Ivo (ed.): *Slovensko mimo Slovensko/Slovensko mimo Slovenska*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 42. ISBN 978-80-210-4565-1. Veľmi stručne o študentskom živote v Levoči informuje Terézia Vansová, ktorej manžel študoval na tamojšom evanjelickom gymnáziu približne v rovnakom čase ako Krajňák. Vansová, Terézia: *Drahé postavy*. Bratislava: Tatran, 1978, s. 187 – 198.

¹⁷ Podrobne pozri Dzurilla, L.: Slovenčina na katolíckom gymnáziu, c. d. s. 113 – 134.

¹⁸ Szinnyei, József: *Magyar irók élete és munkái 12*. Budapešť: Hornyánszky Viktor, 1908, s. 974.

¹⁹ Eduard Krajňák bol študentom I. oddelenia (Abtheilung) 1. ročníka (Klasse). V triednych katalógoch sa I. oddelenie uvádza aj pod označením Oddelenie A. Porovnaj Siegl, Anton Eduard: *Neunter Jahresbericht über das K. K. Kath. Staats-Gymnasium zu Leutschau, Veröffentlicht am Schlusse des Studienjahres 1860*. Košice: Carl Werfer, 1860, s. [29] a Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči (SALE), fond Gymnázium Janka Francisciho-Rimavského v Levoči (f. GJFR). Triedny výkaz I. A. triedy 1859 – 1860, inv. č. 46, šk. 9.

²⁰ Dzurilla, L.: Slovenčina na katolíckom gymnáziu, c. d. s. 113 – 134 a Siegl, A. E.: *Neunter Jahresbericht*, c. d. s. [29].

²¹ *Biografický lexikón Slovenska 5*. Martin: Národný biografický ústav SNK, 2013, s. 226 – 227. ISBN 978-80-8149-011-8.

ho spájalo s Krajňákom, bola jeho pomoc Ľudovítovi Riznerovi s jeho bibliografiou. Krajňák totiž výpožičkami z rôznych knižníc výrazne pomáhal Riznerovi, patril medzi jeho najdôležitejších pomocníkov pri zostavovaní bibliografického diela a z ich komunikácie sa zachovala najrozsiahlejšia Krajňáková korešpondencia.²² Eduard sa hneď v prvom roku stal spomedzi 48 prvákov premiantom svojho ročníka.²³ Aj v druhom ročníku mladého gymnazistu formoval ten istý učiteľský kolektív, zmena nastala iba v osobe katechéta, kedy Košťalik vystriedal Juraj Lesnický (Leszniczky).²⁴

Po páde Bachovho absolutizmu v roku 1860 sa ako rokovacia a úradná reč začala postupne presadzovať maďarčina. Župné a mestské inštitúcie v Levoči pomaly ovládli maďarské a promaďarské sily. Hlavný župan žiadal riaditeľa gymnázia, aby sa v jeho škole vyučoval ešte aspoň jeden predmet v maďarčine okrem samotného predmetu maďarský jazyk, no Anton Siegl to odmietol s odôvodnením, že po maďarsky nerozprávali ani profesori a naopak, tento jazyk bol materinský len pre menšiu časť študentstva. Miestodržiteľská rada na začiatku letných prázdnin v roku 1861 českých profesorov prepustila a nahradila ich maďarskými. Slovenčina ostala ako nepovinný jazyk. Obyvatel'ov Levoče a širokého okolia tento čin pobúrilo, že otázka slovenčiny sa v roku 1863 stala jednou z hlavných požiadaviek petície 47 slovenských obcí na Spiši, ktorú však maďarské úrady neakceptovali.²⁵

Od školského roka 1861/1862, v ktorom Eduard nastúpil do tretieho ročníka, sa novým riaditeľom školy stal Karol Wiedermann.²⁶ Podobne ako jeho predchodca, aj Wiedermann neskôr pôsobil na katolíckom gymnáziu v Bratislave a bol to práve on, ktorý v roku 1873 prijímal mladého, čerstvo vyštudovaného učiteľa Eduarda Krajňáka do učiteľského zboru. Levoča sa stala druhým Wiedermannovým pôsobiskom. Obmena vyučujúcich do konca Krajňákovho levočského štúdia v školskom roku 1864/1865 bola minimálna. Latinčinu vyučoval Štefan Mezey, nemčinu František Grosschmied, dejiny Uhorska najprv Alexander Topler a od školského roka 1863/1864 Michal Mihalics. Viacero predmetov prírodovedného charakteru učil Maximilián Linkes,²⁷ ktorý predtým pôsobil na ľudovej škole v Rimavskej Sobote a na premonštrátskych gymnáziách v Rožňave²⁸ a Košiciach.²⁹ Z "pôvodného" učiteľského kolektívu ostal učiteľ náboženstva Juraj Lesnický a učiteľ slovenčiny Ján Jankura, ktorého predmet bol síce zapísaný, ale v triednom katalógu zo školského roka 1863/1864 už

²² Rímsky, Marek: Korešpondencia Ľudovíta V. Riznera s Eduardom Krajňákom. In: *Biografické štúdie* 37. Martin: Slovenská národná knižnica, 2014, s. 31 – 34. ISBN 978-80-8149-045-3 a Rímsky, Marek: Eduard Krajňák v listoch Ľudovítovi V. Riznerovi. In: Brincková, Magdaléna (ed.): *Literárny archív* 40. Martin: Slovenská národná knižnica, 2015, s. 61 – 71. ISBN 978-80-8149-052-1.

²³ Išlo o knihu Hermanna Masiusa *Des Knaben Lust und Lehre*. Pozri Siegl, A. E.: *Neunter Jahresbericht*, c. d., s. [29].

²⁴ SALE, f. GJFR. Triedny výkaz II. triedy 1860 – 1861, inv. č. 54, šk. 9.

²⁵ Dzurilla, L.: Slovenčina na katolíckom gymnáziu, c. d. s. 124 – 125.

²⁶ Karol Wiedermann (1829 – 1895) sa narodil v Rožňave, kde bol jeho otec kostolníkom v miestnom kostole. Gymnaziálne štúdiá absolvoval v Košiciach a na univerzite začal študovať filozofiu a právo. Neskôr dal prednosť prírodným vedám, preto odišiel na Banskú akadémiu v Banskej Štiavnici, v ktorej strávil dva roky a ďalšie štyri roky na polytechnickej škole vo Viedni, kde sa stal aj členom Ústavu fyziky. V roku 1853 nastúpil na svoje prvé učiteľské miesto do Košíc. Medzitým cestoval po svete, navštívil Nemecko, Belgicko, Holandsko a Francúzsko a v roku 1876 ho vláda poslala do Švajčiarska. Viac o ňom pozri Szinnyei, József: *Magyar irók élete és munkái* 14. Budapešť: Hornyánszky Viktor, 1914, s. 1555 – 1556.

²⁷ Maximilián Linkes (1833 – 1906) sa narodil v banickej obci Zlatá Idka pri Košiciach. Gymnázium vyštudoval v Rožňave. Podrobnejšie pozri Szinnyei, József. *Magyar irók élete és munkái* 7. Budapešť: Hornyánszky Viktor, 1900, s. 1240 – 1241 a Kalmár, Elek: *A lőcsei kir. kath. főgymnázium 1906–1907. évi értesítője*. Levoča: Reiss József, 1907, s. 3 – 4.

²⁸ Kovách, Márk Antal: *Tudositvány a Jászóvári premontrai kanonokrend rozsnyói kath. nagy gymnasiumáról*. Rožňava: Kek László, 1885, s. 29.

²⁹ Buczkó, Emil: *A Jászó-premontrai kanonokrend Kassai II. Rákoczi Ferenc-gymnáziumának évkönyve az 1940-41. iskolai évről*. Košice: Szent Erzsébet Nyomda, 1941, s. 15.

nebol hodnotený.³⁰ Triednym učiteľom v treťom a štvrtom roku Krajňákovho štúdia bol učiteľ matematiky a maďarčiny Leo Salamin (1832 – 1902).³¹ Pre rodeného Švajčiara Salamina bola Levoča prvou učiteľskou stanicou, už v roku 1863 však odišiel, najprv do reálky v Budíne a po piatich rokoch do Šoprone, kde sa v roku 1872 stal riaditeľom vyššej reálnej školy. Bol autorom viacerých učebníc (prírodné vedy, matematika, francúzština) a iniciátorom prvých pokusov s telefónom na škole.³² Novým triednym profesorom sa od piateho ročníka stal Jozef Balugyánszki, ktorý zároveň piatakov učil nový predmet – gréčtinu.³³

Levočské gymnázium vchovalo množstvo významných osobností. V 50. a 60. rokoch 19. storočia, keď ho navštevoval Eduard Krajňák, študovali na ňom synovia grófov Csákyho, Bódoga i Vidora a spolužiakmi v jeho triede, usudzujúc podľa priezvisk, boli takisto príslušníci šľachtických rodov Máriássy, Zathureczky či Kende. V školskom roku 1859/1860, teda keď bol Krajňák prvákom, mohol sa v škole stretávať so svojim bratancom, vtedy tretiakom Ferdinandom Ferčekom (Fertsek), neskorším spišským cirkevným hodnostárom a krstným otcom Krajňákovdej dcéry,³⁴ a možno aj s Ferčekovým spolužiakom Ambrom Pietrom (1843 – 1906),³⁵ budúcim právnikom, redaktorom Národných novín a matičiarom, ktorého pre národné presvedčenie z levočského gymnázia vylúčili.³⁶ V tom istom školskom roku na škole vo štvrtom ročníku študoval prírodovedec a priekopník tatranskej turistiky František Dénes a spomínaný Krajňákov dobrý priateľ, historik, etnograf a dlhoročný správca fary v Hnilci Štefan Mišík.³⁷

Z triednych katalógov sa dozvedáme, že v prvom i druhom ročníku bol mladý Eduard adeptom na kňazské povolanie a jeho vychovávateľkou bola bližšie neznáma Žofia (Sophie) Stillová.³⁸ Po celý čas štúdia v Levoči bol oslobodený od platenia školného a poberal štipendium z “košickej fundácie” (Kassai tápintézeti alap), čo môže naznačovať slabšie majetkové pomery v jeho rodine.³⁹ Na konci školského roka býval pravidelne odmeňovaný knihou za výborný prospech.⁴⁰ Iba v prvom ročníku bol v prvom polroku ohodnotený známku “neuspokojivý” (nicht befriedigend) z geografie a histórie a v druhom semestri známku “nedostačujúci” (nicht genügend) zo slovenského jazyka,⁴¹ ale po zvyšok štúdia dostával už len jednotky (kitűnő) a dvojky (jeles) a v poslednom levočskom ročníku mal na vysvedčení samé jednotky.⁴²

Úspešne zvládnutých šesť ročníkov na gymnáziu v dobre známom prostredí Spiša mohli podnietiť ambície mladého gymnazistu, alebo ho povzbudiť do zdolania nových životných výziev. V polovici 60. rokov sa 17-ročný študent vydal smerom na juh do takmer 200

³⁰ SALE, f. GJFR. Triedny výkaz I. – VIII. triedy 1863 – 1864, inv. č. 61, šk. 10.

³¹ Szinnyei, J.: *Magyar irók élete és munkái* 12, c. d. s. 57 – 58.

³² Mesterházy, Sándor: Az első kiserledek a telefonnal Sopronban (1877). In: *Soproni Szemle*, roč. 32, 1978, č. 1, s. 85 – 88.

³³ SALE, f. GJFR. Triedny výkaz I. – VIII. triedy 1863 – 1864, inv. č. 61, šk. 10.

³⁴ Rímsky, M.: Pôvod a príbuzenstvo, c. d. s. 120.

³⁵ V ročenke pod menom Ambros Pjeter. Siegl, A. E.: *Neunter Jahresbericht*, c. d., s. [30].

³⁶ *Biografický lexikón Slovenska* 7. Martin: Národný biografický ústav SNK, 2020, s. 427. ISBN 978-80-8149-127-6.

³⁷ Dzurilla, L.: Slovenčina na katolíckom gymnáziu, c. d. s. 124 – 125.

³⁸ SALE, f. GJFR. Triedny výkaz I. A. triedy 1859 – 1860, inv. č. 46, šk. 9 a Triedny výkaz II. triedy 1860 – 1861, inv. č. 54, šk. 9.

³⁹ V čase sčítania obyvateľstva v roku 1869 býval Jozef Krajňák v učiteľskom byte pri škole so svojou druhou manželkou Annou Dzurilovou, dvoma deťmi a slúžkou. Traja synovia boli na štúdiách v Spišskej Novej Vsi. Byt mal dve izby, kuchyňa, komoru a pre potreby školy aj pivnicu, kôlnu a maštal'. Chovali jednu kravu, teľa, ošípanú a starali sa o sedem včelích úľov. SALE, f. Spišská župa, Súpis obyvateľstva z roku 1869, inv. č. 2885, obec Markušovce, dom. č. 36.

⁴⁰ Hneď z prvého ročníka poznáme aj názov knihy. Išlo o titul *Des Knaben Lust und Lehre* od autora Hermanna Masiusa. Pozri Siegl, A. E.: *Neunter Jahresbericht*, c. d., s. [29].

⁴¹ SALE, f. GJFR. Triedny výkaz I. A. triedy 1859 – 1860, inv. č. 46, šk. 9.

⁴² Wiedermann, Károly: *A lőcsei királyi katolikus főgymnasium értesítvénye 1864/5 tanévről*. Levoča: János Werthmüller, 1865, s. 43.

kilometrov vzdialenej metropoly Hevešskej stolice, do mesta Jáger, kde malo sídlo, okrem iných škol, cistercké gymnázium. Mesto bolo s východným Slovenskom historicky zviazané, táto časť našej krajiny až do začiatku 19. storočia patrila pod správu jágerského biskupa. Jáger, ležiaci na severe dnešného Maďarska v údolí na rozhraní Bukových hôr a pohoria Matra, je známy svojimi liečivými prameňmi, hradom z 13. storočia, bazilikou, zachovaným minaretom a dobrým vínom. Mesto malo v čase Krajňákovho pobytu okolo 20 000 obyvateľov, čo bolo skoro trikrát viac ako v takmer sedemtisícovej Levoči.⁴³ Septimán Krajňák prišiel v roku 1865 na gymnázium, ktorého správcami a vyučujúcimi boli príslušníci kontemplatívneho rádu cisterckitov, riadiacimi sa regulou sv. Benedikta. Riaditeľ Jozef Szvorényi (1816 – 1892) patril medzi významných maďarských jazykovedcov, literárnych historikov, pedagógov a členov Uhorskej akadémie vied. Svoju funkciu prevzal v prvom školskom roku Krajňákovho štúdia.⁴⁴ Szvorényiho rehoľný brat Žigmund Horváth (1822 – 1886) vyučoval botaniku, zoológiu a prírodovedu a bol plodným autorom príspevkov z oblasti prírodných vied.⁴⁵ Latinčinu a históriu učil Rudolf Mezner (1819 – 1893), ktorý sa po odchode z Jágra v roku 1871 stal na desaťročie riaditeľom Ústavu religionistiky v mestečku Zirc vo Vesprímskej župe, v ktorom bolo centrum uhorských cisterckitov a ich opátstvo s bohatou knižnicou.⁴⁶ Ďalšími Krajňákovými učiteľmi boli profesor filozofie Ignác Szabó, gréčtinu ho vyučoval Ernest Kiss (1835 – 1887),⁴⁷ maďarčinu Štefan Verbóczy a nemčinu najprv v siedmom ročníku Titus Edlinger (1840 – 1898)⁴⁸ a v poslednom Athanáz Schill (1821 – 1894).⁴⁹

Krajňák ani v Jágri nemusel platiť školné a mohol sa spoľahnúť na podporu „košického štipendia“. V štúdiu pokračoval s výbornými výsledkami. V siedmom ročníku mal dvojky iba z gréčtiny, maďarčiny a matematiky a dosiahol siedmy najlepší prospech v triede so 46 študentmi.⁵⁰ V poslednom, maturitnom ročníku mal opäť, ako naposledy v Levoči, samé jednotky. Trojkou bol ohodnotený iba z nepovinnej telesnej výchovy.⁵¹

V lete 1867, mesiac po rakúsko-uhorskom vyrovnaní absolvoval Krajňák na jágerskom gymnázium maturitné skúšky. Maturity boli rozdelené do piatich dní od 4. do 8. júla. Prvá skúška bola z maďarčiny a Krajňákovi trvala najdlhšie, od ôsmej hodiny ráno až takmer do samého poludnia.⁵² Téma úlohy bola pomerne náročná. Maturanti mali na príklade života niektorého z básnikov umeleckým rozprávaním rozvinúť myšlienku, že život dospelého muža je zrkadlom pomerov a vzťahov z jeho detstva a mladosti. V ten istý deň popoludní mal z latinčiny preložiť 16. kapitolu Análov od Gaia Cornelia Tacita, čo maturant zvládol za jednu a pol hodiny. Približne rovnaký čas venoval aj ostatným úlohám. Na druhý deň ráno pokračoval v latinčine, tentoraz prekladu do tohto jazyka. Išlo o preklad predloženého textu o smrti sv. Ignáca Antiochijského v rímskej aréne. Tretí maturitný deň bol vyhradený pre preklad gréckeho textu

⁴³ Podľa sčítania obyvateľov z roku 1869 mal Jáger 19 150 a Levoča 6887 obyvateľov. Sebök, László (ed.): *Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai*. b. m.: KSH Levéltár, 2005, s. 79 a 185. ISBN 963-218-661-3.

⁴⁴ Podrobnejšie o ňom pozri *Magyar Életrajzi Lexikon 2*. Budapešť: Akadémiai Kiadó, 1982, s. 809 a Fekete, Péter: Szvorényi József. In: *Magyar Nyelv*, roč. 89, 1992, č. 2, s. 173 – 180.

⁴⁵ Szinnyei, József: *Magyar írók élete és munkái 4*. Budapešť: Hornyánszky Viktor, 1896, s. 1308 – 1309.

⁴⁶ Szinnyei, József: *Magyar írók élete és munkái 8*. Budapešť: Hornyánszky Viktor, 1902, s. 1204 – 1205.

⁴⁷ *Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönye*, roč. 20, 1886-1887, č. 8, s. 556.

⁴⁸ *Alkotmány*, roč. 3, 1898, č. 105 (3. 5. 1898), s. 5 – 6.

⁴⁹ Szinnyei, J.: *Magyar írók élete és munkái 12*, c. d., s. 408.

⁵⁰ *A cisterci rend egri kath. fő-gymnasiumának tudositványa az 1865/6-ki tanévre*. Jáger: Érseki lyceum könyv- és könyvmdájában, 1866, s. 13; *A Magyar nemzeti levéltár, Heves megyei levéltára v Jágri (MNL-HML)*, f. Egri Ciszterci Rendi Gimnázium iratai 1776 – 1948, A VII. osztály névjegyzéke 1865-66, sign. VIII-53/b/27.

⁵¹ *A cisterci rend egri kath. fő-gymnasiumának tudositványa az 1866/7-ki tanévre*. Jáger: Érseki lyceum könyv- és könyvmdájában, 1867, s. 14; *MNL-HML*, f. Egri Ciszterci Rendi Gimnázium iratai 1776 – 1948, A VIII. osztály névjegyzéke 1866-67, sign. VIII-53/b/28.

⁵² O každom študentovi sa viedli presné časové záznamy – začiatok a koniec skúšky z každého maturitného predmetu. *MNL-HML*, f. Egri Ciszterci Rendi Gimnázium iratai 1776 – 1948, Érettségi vizsgák jegyzőkönyv 1864/65 – 1875/76, sign. VIII-53/b/79.

od Xenofonta a nasledujúce ráno preklad textu o sv. Imrichovi z nemeckého jazyka. Štvrtým dňom sa skončili skúšky z jazykov. Nezabúdajme, že Krajňák vždy prekladal texty nie do svojej materčiny, ale do maďarského jazyka. Posledný deň ho čakala skúška z matematiky, v rámci ktorej musel vyriešiť päť úloh. Prvé zadanie bolo z algebry a aritmetiky a obsahovalo rovnicu s neznámou v menovateli, po úprave ktorej sa študenti mali dopracovať ku kvadratickej rovnici. Druhou úlohou zo zložených úrokov bolo vypočítať lineárnu rovnicu s použitím logaritmov. Aj pri tretej a štvrtej úlohe sa použili lineárne rovnice, najprv s použitím goniometrickej funkcie tangens, ďalšou sa mal vypočítať obsah elipsy. Posledná úloha bola zo stereometrie, ktorá sa venuje priestorovým útvarom, teda telesám.⁵³

Dvojročné štúdium Krajňáka v Jágri možno celkovo hodnotiť ako veľmi úspešné, patril medzi najlepších študentov. Takmer zo všetkých predmetov dosiahol známku výborný (praecellens), jediná dvojku (eminens) mal z maďarčiny.⁵⁴

Výborne jazykovo disponovaný a pripravený Krajňák sa po absolvovaní gymnázia rozhodol pre štúdium na filozofickej fakulte univerzity v Pešti. Z tohto obdobia sa nezachovali žiadne archívne pramene a iba na základe jeho ďalšieho štúdia vo Viedni predpokladáme, že študoval klasické jazyky. V Pešti pobudol tri roky a v každom z akademických rokov bola vo funkcii rektora iná osoba. V prvom roku Krajňákovho štúdia (1867/1868) univerzitu viedol Alojz Roder (1812 – 1878),⁵⁵ kanonik a profesor religionistiky, podobne ako nasledujúci rektor Ján Nepomuk Pollák (1824 – 1884),⁵⁶ ktorý bol navyše biblistom a hebrejistom. V roku 1869/1870 cirkevné osoby vystriedal právnik a štatistik Alexander Konek (1819 – 1882).⁵⁷ Aj na poste vedúceho filozofickej fakulty sa vystriedali dvaja dekáni, najprv ním bol prírodovedec a geológ Jozef Szabó (1822 – 1894)⁵⁸ a od roku 1868/1869 matematik Alexander Nékam (1827 – 1885).⁵⁹ Klasické jazyky na konci 60. rokov vyučovali traja profesori. Gréčtinu prednášal riadny profesor Ivan Télyfy (1816 – 1898),⁶⁰ člen Uhorskej akadémie vied, ale i Akadémie vied a umení v Padove a Gréckej archeologickej spoločnosti. Hodiny latinského jazyka viedol supľujúci profesor klasickej filológie Imrich Szepesi (1811 – 1875).⁶¹ Azda najznámejším menom z Krajňákových profesorov je Anton Bartal (1829 – 1909),⁶² rodák z Banskej Bystrice, ktorý absolvoval klasickú filológiu, rovnako ako Krajňák, na univerzitách v Pešti a vo Viedni. Vydal niekoľko diel rímskych antických klasikov, učebnice latinského jazyka, založil filologický zborník *Egyetemes Filológiai Közlöny*. Medzi slovenskými historikmi je známy najmä ako zostavovateľ latinsko-maďarského slovníka.⁶³ Napriek tomu, že Krajňák mohol mať v "Pešťbudíne" množstvo príležitostí stretávať sa so Slováckmi a organizovať sa v niektorom z národných spolkov, tieto aktivity nie sú potvrdené a s najväčšou pravdepodobnosťou ich

⁵³ MNL-HML, f. Egri Ciszterci Rendi Gimnázium iratai 1776 – 1948, Érettségi vizsgák jegyzőkönyv 1864/65 – 1875/76, sign. VIII-53/b/79. Za zistenie o aké typy príkladov šlo a za detailné vysvetlenie úloh ďakujem RNDr. Alexandrovi Maťašovskému, PhD. z Ústavu informatizácie, automatizácie a matematiky Fakulty chemickej a potravinárskej technológie Slovenskej technickej univerzity v Bratislave.

⁵⁴ MNL-HML, f. Egri Ciszterci Rendi Gimnázium iratai 1776 – 1948, Érettségi Főnévkönyv 1865/66 – 1874/75, sign. VIII-53/b/74.

⁵⁵ Szinnyei, József: *Magyar írók élete és munkái* 11. Budapešť: Hornyánszky Viktor, 1906, s. 1056 – 1058.

⁵⁶ Szinnyei, József: *Magyar írók élete és munkái* 10. Budapešť: Hornyánszky Viktor, 1905, s. 1343 – 1345.

⁵⁷ Szinnyei, József: *Magyar írók élete és munkái* 6. Budapešť: Hornyánszky Viktor, 1899, s. 911 – 916.

⁵⁸ Szinnyei, József: *Magyar írók élete és munkái* 13. Budapešť: Hornyánszky Viktor, 1909, s. 224 – 230.

⁵⁹ Szinnyei, József: *Magyar írók élete és munkái* 9. Budapešť: Hornyánszky Viktor, 1903, s. 867 – 868.

⁶⁰ Szinnyei, J.: *Magyar írók élete és munkái* 13, c. d. s. 1438 – 1440.

⁶¹ Szinnyei, J.: *Magyar írók élete és munkái* 13, c. d. s. 785 – 790.

⁶² *Slovenský biografický slovník* 1. Martin: Matica slovenská, 1986, s. 152.

⁶³ *A magyar királyi tudományi-egyetem személyezete MDCCCLXVII-VIII*. Budín: A magyar királyi egyetemi nyomda betűivel, 1868, s. 3, 8, 9, 22; *A magyar királyi tudományi-egyetem személyezete MDCCCLXVIII-IX*. Budín: A magyar királyi egyetemi nyomda betűivel, 1869, s. 3, 8, 9, 23; *A magyar királyi tudományi-egyetem személyezete MDCCCLXIX-LXX*. Budín: A magyar királyi egyetemi nyomda betűivel, 1870, s. 3, 9, 10, 24.

nevykonával.⁶⁴ Aktívny bol iba v samovzdelávacom spolku študentov filozofickej fakulty, kde mal funkciu pokladníka.⁶⁵

Po troch rokoch štúdia v Pešti zmenil Krajňák pôsobisko a nasledujúce dva ročníky študoval klasickú filológiu na filozofickej fakulte univerzity vo Viedni. Do hlavného mesta monarchie prišiel 21-ročný mládenec ako univerzitný študent v roku 1870. V metropole ríše vtedy žilo viac ako jeden milión obyvateľov. Pre porovnanie, Pešť, odkiaľ Krajňák prichádzal, mala v tom čase (ešte pred spojením) aj s Budínom a Starým Budínom dohromady okolo 270 000 obyvateľov.⁶⁶ V histórii Viedne predstavovala posledná tretina 19. storočia jedno z najdynamickejších období, ktoré mesto vo svojej existencii zaznamenalo. Vybudoval sa mestský okruh Ringstraße, modernizovala sa infraštruktúra, dramatickou premenou prešiel aj kultúrny život mesta a životný štýl jeho obyvateľov.⁶⁷

Tretiu najstaršiu univerzitu v strednej Európe navštevovalo mnoho študentov z územia Slovenska už od jej vzniku v roku 1365, niektorí z nich sa na svojej alma mater stali vyučujúcimi. Medzi najznámejších patrili renesančný polyhistor Ján Sambucus,⁶⁸ osvietenský vzdelanec Maximilián Hell⁶⁹ a Adam František Kollár⁷⁰ a v 19. storočí Ján Kollár,⁷¹ Karol Kuzmány⁷² a rovnako ako Krajňák, rodák zo Spiša Jozef Maximilián Petzval,⁷³ ktorý na nej pôsobil až do roku 1877, teda mohol sa so svojim krajanom aj stretnúť.

Predmety klasickej filológie Krajňákovi prednášali štyria profesori. Najviac z nich (9) viedol Nemeč Johannes Vahlen (1830 – 1911), ktorý vyštudoval v Bonne a pôsobil na univerzitách vo Vroclave, Freiburgu a Berlíne. Do Viedne sa presťahoval v roku 1862. Vahlen bol špecialistom na grécku a latinskú literatúru.⁷⁴ Krajňákovi a jeho spolužiakom prednášal Aristotelovu Poetiku, Horátirove Epištoly (VII. semester) a Ódy, Dejiny gréckej komédie s dôrazom na Aristofanovo dielo Žaby, Prozódium a metriku Plautovej komédie Meneachmi (VIII. semester), Cicera, Platónovu Faedru (IX. semester), Sofoklovu Elektru a viedol cvičenia z latinskej metriky (X. semester).⁷⁵

⁶⁴ Jeho meno nie je spomenuté v publikácii, ktorá sa podrobne zaoberá touto témou a obdobím. Pozri Kačirek, Ľuboš: *Národný život Slovákov v Pešťbudíne v rokoch 1850 – 1875*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2016, 401 s. ISBN 978-615-5330-06-3.

⁶⁵ Ujdonságok. In: *A Hon*, roč. 7, 1869, č. 263 (16. 11. 1869), s. 4 a Egyház és iskola. In: *Pesti Napló*, roč. 20, 1869, č. 264 (17. 11. 1869), s. 2.

⁶⁶ Sebök, L.: *Az 1869. évi népszámlálás*, c. d., s. 145.

⁶⁷ O Viedni v tomto období pozri napríklad Schorske, Carl E: *Viedeň na prelomu století*. Brno: Barrister & Principal, 2000, 354 s. ISBN 80-85947-58-7.

⁶⁸ Ján Sambucus (1531 – 1584) na univerzite najprv študoval gréčtinu, neskôr na filozofickej fakulte vyučoval jazyky a prednášal aj na lekárskej fakulte. *Slovenský biografický slovník 5*. Martin: Matica slovenská, 1992, s. 174 – 175. ISBN 80-7090-216-7.

⁶⁹ Maximilián Hell (1720 – 1792) bol na univerzite profesorom mechaniky a riaditeľom observatória. *Biografický lexikón Slovenska 3*. Martin: Národný biografický ústav SNK, 2007, s. 413 – 414. ISBN 978-80-89023-96-7.

⁷⁰ Adam František Kollár (1718 – 1783) prednášal dejiny, diplomatiku a štátne právo na filozofickej fakulte a od roku 1774 bol jej dekanom. *Biografický lexikón Slovenska 5*, c. d., s. 91 – 93.

⁷¹ Ján Kollár (1793 – 1852) bol v roku 1849 vymenovaný za mimoriadneho profesora slovanskej archeológie. Podrobne Ivantyšinová, Tatiana – Podolan, Peter – Viršínská, Miriam: *Básnik a mesto. Viedenské roky Jána Kollára*. Bratislava: SDK SVE; PRO HISTORIA v spolupráci s Historickým ústavom SAV, 2015, 122 s. ISBN 978-80-970376-6-6.

⁷² Karol Kuzmány (1806 – 1866) v rokoch 1849 – 1860 prednášal na evanjelickej teologickej fakulte. *Biografický lexikón Slovenska 5*, c. d., s. 553 – 555.

⁷³ Jozef Maximilián Petzval (1807 – 1891) sa narodil v Spišskej Belej, na univerzite 40 rokov prednášal matematiku. *Biografický lexikón Slovenska 7*, c. d., s. 417 – 418.

⁷⁴ Mende, Hans-Jürgen: *Lexikon Berliner Begräbnisstätten*. Berlín: Pharos-Plan, 2018, s. 757. ISBN 978-3-86514-206-1.

⁷⁵ Archiv der Universität Wien (AUW), f. Philosophische Fakultät, Nationale 1870/1871 – 1871/1872, Eduard Krajnyák (mikrofilmy číslo 1021 – 1023).

Emanuel Hoffmann (1825 – 1900) bol rodákom z poľského mesta Nysa, študoval vo Vroclavi a po štúdiu podnikal cesty po Taliansku a Francúzsku. V roku 1850 bol vymenovaný za mimoriadneho profesora klasickej filológie na univerzite v Grazi. O šesť rokov neskôr prijal ponuku Viedenskej univerzity, kde ako riadny profesor zohral rozhodujúcu úlohu pri reorganizácii seminára klasickej filológie. Bol vymenovaný za člena korešpondenta Akadémie vied vo Viedni a v školskom roku 1868/1869 bol dekanom filozofickej fakulty.⁷⁶ V VII. semestri Krajňákovho štúdia prednášal latinskú syntax a viedol filologický seminár z latinčiny a v nasledujúcom predmet Mytológia a náboženstvo Rimanov, učil ho teda iba jeden rok.⁷⁷

Rodák z moravských Dvorcov Wilhelm von Hartel (1839 – 1907) sa vo Viedni usadil od svojich študentských čias. Na miestnej univerzite vyštudoval, v roku 1872 sa stal riadnym profesorom a v akademickom roku 1890/1891 pôsobil ako jej rektor. Popritom pracoval ako riaditeľ Dvorskej knižnice a v rokoch 1900 – 1905 zastával funkciu ministra kultúry a školstva. V roku 1882 bol povýšený do šľachtického stavu (rytier). Ako filológ si vyslúžil mimoriadne zásluhy vďaka kritickým vedeckým vydaniam klasických textov. Rakúska akadémia vied od roku 1957 udeľuje po ňom pomenovanú cenu za vedecký prínos vo filozoficko-historickej oblasti.⁷⁸ Prednášal grécku gramatiku (VII. semester) a grécku syntax (IX. semester) a v poslednom semestri predmet Teória a dejiny latinských štýlov.⁷⁹

Adolf Mussafia (1835 – 1905) sa narodil v židovskej rodine v chorvátskom Splitte, neskôr konvertoval na kresťanstvo. Bol samouk bez diplomu a vysokoškolského vzdelania, napriek tomu ho vymenovali za prvého profesora románskych jazykov a literatúr na Viedenskej univerzite a je považovaný za zakladateľa romanistiky na jej pôde. Jeho vedecké záujmy boli v oblasti textovej úpravy, výskumu prameňov a dejín motívov v období stredoveku, najmä v oblasti starej taliančiny, francúzštiny, provensálčiny a španielčiny. Na sklonku života sa presťahoval do Talianska a zomrel vo Florencii. Taliani ho považujú za tvorca modernej talianskej filológie a lingvistiky.⁸⁰ V Čechách aj na Slovensku bol známy ako autor veľmi populárnej talianskej gramatiky, ktorá sa od konca 19. storočia dočkala 24 vydaní.⁸¹ Krajňáka učil iba v IX. semestri predmet Čítanie a interpretácia starobylých textov s cvičeniami.⁸²

Čo sa týka časového rozvrhu, mohol mať Krajňák dostatok času na samoštúdium alebo iné aktivity. V VII. semestri musel v škole absolvovať 19 hodín týždenne a tento počet každým ďalším semestrom klesal až na 9 hodín v poslednom X. semestri štúdia. Rovnako ako v Pešti, nevieme, čím sa vo voľnom čase zaoberal a či nadviazal a udržiaval nejaké kontakty so Slováckmi, napríklad v slovenskom akademickom spolku Tatran, ktorý svoju činnosť vo Viedni začal vo februári 1869, teda krátko pre Krajňákovým príchodom.⁸³ S určitosťou je možné potvrdiť iba jeho funkciu v 15-člennom výbore študentského spolku „Akademická čítareň“, ktorý mal okolo 350 členov. Spolok podporovali nielen vyučujúci, ale i viedenské umelecké inštitúcie. Jeho pozitívom bolo, že sa nestal ohniskom národnostnej agitácie, ale miestom, kde

⁷⁶ *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815 – 1950* 2. Viedeň: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1959, s. 376.

⁷⁷ AUW, f. Philosophische Fakultät, Nationale 1870/1871, Eduard Krajnyák.

⁷⁸ *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815 – 1950* 2, c. d., s. 192.

⁷⁹ AUW, f. Philosophische Fakultät, Nationale 1870/1871 – 1871/1872, Eduard Krajnyák.

⁸⁰ Muljačić, Žarko: Uno pseudoenigma concernente la biografia di Adolfo Musaffia, primo ordinario di filologia romanza all'Università di Vienna. In: *Estudis Romànics*, roč. 24, 2002, č., s. 211 – 215. ISSN 0211-8572.

⁸¹ Dodnes je v ponuke mnohých antikvariátov napríklad Mussafia, A.: *Mluvnice jazyka vlaského*. Praha: A. Storch syn, 1913, 255 s.

⁸² AUW, f. Philosophische Fakultät, Nationale 1871/1872, Eduard Krajnyák.

⁸³ Spolok vyvíjal aktivitu od roku 1869, oficiálne bol založený až v nasledujúcom roku. Na popud uhorskej vlády mu bola úradne zastavená činnosť v roku 1898 a definitívne ho rozpustili v roku 1898. Jeho členmi boli napríklad František Kabina (prvý predseda), Jur Janoška (tajomník), Ján Alojz Wagner i Krajňákov blízky priateľ Pavol Blaho. *Encyklopédia Slovenska* 6. Bratislava: Veda, 1982, s. 35.

sa v kolegiálnej atmosfére mohli stretávať všetci študenti bez ohľadu na svoj pôvod alebo materinský jazyk.⁸⁴

Istú predstavu o voľnočasových aktivitách Krajňáka vo Viedni nám ponúka jeho služba v armáde. Po porážke rakúskeho vojska pri Hradci Králové v roku 1866 v prusko-rakúskej vojne a po vzniku dualistickej monarchie nastali v rakúsko-uhorskej armáde zmeny, ktoré umožňovali dopĺňať povinný kontingent nováčikov dobrovoľníkmi na jeden rok. Prijímali medzi nich občanov so stredoškolským alebo vysokoškolským vzdelaním, alebo študentov počas štúdia na týchto školách.⁸⁵ Svoj viedenský pobyt takýmto spôsobom využil aj Eduard Krajňák, ktorý 1. novembra 1871 vstúpil na jeden rok do armády ako dobrovoľník⁸⁶ a v januári nasledujúceho roku bol vymenovaný za poručíka v zálohe⁸⁷ 67. uhorského pešieho pluku Josepha Schmerlinga.⁸⁸ Zrejme aj z tohto dôvodu býval prvý rok viedenského študijného pobytu na treťom poschodí dobrovoľníckeho oddelenia v Kasárňach Františka Jozefa. Druhý rok už býval v štvrti Landstrasse v dome číslo 19 na ulici Beatrix Gasse. Uhorské ministerstvo kultúry mu naďalej poskytovalo štipendium Košického konviktu v hodnote 300 zlatých.⁸⁹

Eduard Krajňák sa rozhodol ukončiť svoje univerzitné vzdelanie v Pešti. Najskôr si však učiteľské povolanie vyskúšal v praxi, ktorú absolvoval na Štátnom učiteľskom ústave pre kandidátov na učiteľstvo stredných škôl. Od októbra 1872 do apríla 1873 na ňom tretiakov vyučoval nemčinu. Riaditeľom ústavu bol jeho už spomínaný učiteľ z univerzity Anton Bartal.⁹⁰ Popri praxi v ústave získaval učiteľské skúsenosti ako výpomocný učiteľ na Hlavnej reálnej škole v Budíne v školskom roku 1872/1873.⁹¹ Vďaka tomu mohol porovnávať zručnosti nadobudnuté na univerzite, prípravnej škole i “skutočnej” škole a posúdiť klady a zápory prípravy pre budúce povolanie. Svoje dojmy a postrehy z účinkovania na cvičnej škole opísal v príspevku. Podľa neho, kandidát učiteľa na univerzite získal všestrannú a dôkladnú teoretickú prípravu, schopnosť prezentovať svoj predmet na strednej škole, ale univerzitné štúdium mu neumožňovalo precvičiť si nadobudnuté vedomosti v praxi v školskom prostredí, aby pochopil a zautomatizoval si návyky, ako má používať nástroje vzdelávania. Nazdával sa, že nemožno od samotných stredných škôl očakávať, aby kandidát v skúšobnom roku získal takúto praktickú prípravu. Pod dohľadom a vedením skúseného riaditeľa školy by mal prejsť najťažšími krokmi. On sám v cvičnej škole získal skúsenosti s vyučovaním v triede a s rozdelením učiva. Za nedostatok cvičnej školy považoval jej organizáciu, pretože sa líšila od skutočných stredných škôl tým, že nemala všetky znaky úplného ústavu a v niektorých triedach bolo málo žiakov. Napriek tomu, kandidát v nej mohol nájsť také podmienky, s ktorými by sa na inom mieste nestretol. Vo svojej vlastnej učiteľskej praxi poznal kandidátov na učiteľov, ktorí po odchode z cvičnej školy a nástupe do vidieckych škôl mali na študentov neprimerane veľké nároky, svoj systém vyučovania neprispôbili prostrediu vidieka. Ďalšiu chybu cvičnej školy videl v nedostatku informácií a inštrukcií ako vyučovať maďarský jazyk v takej triede, kde väčšiu časť

⁸⁴ Die Akademische Lesehalle. In: *Vereins-Zeitung*, roč. 2, 1871, č. 20, s. 4.

⁸⁵ Dangl, Vojtech: *Bitky a bojiská v našich dejinách 2*. Bratislava: Perfekt, 2007, s. 234. ISBN 978-80-8046-374-8.

⁸⁶ *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1873*. Viedeň: K. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1873, s. 204.

⁸⁷ *Neue Militär-Zeitung*, roč. 25, 1872, č. 1 (3. 1. 1872), s. 63.

⁸⁸ V 80. rokoch 19. storočia v jeho radoch bojoval slovenský maliar Jozef Hanula. Chorvát, Peter: *Inter arma... Spisovatelia a výtvarníci vo vojenských dejinách Slovenska v rokoch 1848 – 1948*. Bratislava: Veda, 2019, s. 39 – 40. ISBN 978-80-89523-58-0.

⁸⁹ AUW, f. Philosophische Fakultät, Nationale 1870/1871 – 1871/1872, Eduard Krajňák.

⁹⁰ Bartal, Antal (ed.): *A m. kir. középtanodai tanárképezde értesítője az 1870/1. – 1872/3. évi időszakról*. Pešť: Pestí könyvnyomda-részvény-társulat, 1873, s. 41 – 43; Bartal, Antal (ed.): *A m. kir. tanárképzőintézet gyakorló főgymnasiumának értesítője az 1872/3 – 79/80 évi időszakról*. Budapešť: Athenaeum, 1880, s. 20.

⁹¹ Say, Móricz (ed.): *A budai királyi főreáltanodának tizenhetedik évi értesítője. Ai intézet fönnállásának 18-ik éveben. Az 1872 - 1873 tanév végén*. Budapešť: Bagó Márton, 1873, s. 4, 6, 9.

tvorili študenti, ktorých materinským jazykom nebola maďarčina. Jeho skúsenosťou tiež bolo, že vyučovanie latinčiny si od učiteľa vyžaduje starostlivú prípravu a “pevnú ruku”.⁹²

O záverečnej univerzitnej skúške E. Krajňáka nás neinformujú priame dokumenty, vieme, že ju absolvoval v roku 1873 v Pešti.⁹³ Predpokladáme, že to muselo byť pred jeho nástupom na katolícke gymnázium v Bratislave, kam prišiel v auguste⁹⁴ a na ktorom pôsobil vyše tridsať rokov. To je však už iná, učiteľská kapitola zo života Eduarda Krajňáka.

Eduard Krajňák bol nepochybne talentovaný žiak a študent, čo dokazoval na každom stupni vzdelávania. Keďže nám v jeho pozostalosti chýbajú zapísané spomienky na vlastný život, nemáme sa možnosť dozvedieť, či talent zdedil po svojom otcovi, dedinskom učiteľovi, avšak vieme, že jeho otec bol zároveň aj jeho prvým učiteľom, ktorý mu vštepoval základy a mohol mu byť vzorom. Až do prvého stupňa gymnázia sa mladý Eduard pohyboval na rodnom Spiši. Najmä v Levoči sa mohol medzi učiteľmi i spolužiakmi stretávať s významnými osobnosťami, či už to boli českí profesori, podporujúci slovenské národné hnutie, alebo matičiar Štefan Košťalik a spolužiaci z vyšších ročníkov Ambro Pietor a Štefan Mišík. S oboma riaditeľmi gymnázia, Antonom Sieglom a Karolom Wiedermannom, ktorí viedli školu počas Krajňákovho štúdia na ňom, sa neskôr stretol na svojom prvom učiteľskom pôsobisku v Bratislave a druhý menovaný bol opäť v pozícii riaditeľa, ktorý dokonca Krajňáka prijímal do učiteľského zboru. Po dokončení gymnázia v Jágri sa presunul najprv do hlavného mesta Uhorska a neskôr do hlavného mesta monarchie, kde študoval predmety klasickej filológie. V Pešti ho, okrem iných, viedol známy rodák z Horného Uhorska Anton Bartal, autor historikmi dodnes využívaného latinsko-maďarského slovníka. Posledné roky štúdia strávil vo Viedni na jednej z najstarších stredo európskych univerzít, na ktorej študovali i vyučovali najvýznamnejšie osobnosti zo Slovenska. Nadobudnuté vedomosti Krajňák uplatnil najmä ako pedagóg, keďže ich vyše 30 rokov odovzdával svojim stredoškolským študentom, ale aj ako autor kníh slovenského jazyka pre Maďarov, ktoré boli jeho najhodnotnejším dielom.

Pramene

Archívy:

A Magyar nemzeti levéltár. Heves megyei levéltára, Jäger

Egri Ciszterci Rendi Gimnázium iratai 1776 – 1948

Archiv der Universität Wien, Viedeň

Philosophische Fakultät. Nationale.

Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka, Košice

fond Eduard Krajňák

Štátny archív v Prešove. Špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči, Levoča

Gymnázium Janka Francisciho-Rimavského v Levoči 1851 – 2003

Spišská župa

Literatúra:

Bartal, Antal (ed.): *A m. kir. középtanodai tanárképezde értesítője az 1870/1. – 1872/3. évi időszokról.* Pešť: Pesti könyvnyomda-részvény-társulat, 1873, 45 s.

Bartal, Antal (ed.): *A m. kir. tanárképzőintézet gyakorló főgymnasiumának értesítője az 1872/3 – 79/80 évi időszokról.* Budapešť: Athenaeum, 1880, 62 s.

⁹² Krajnyák, Ede: A gyakorló iskola volt tagjainak levelei. In: Volf, György (ed.): *Magyar kir. tanárképző intézeti gyakorló főgymnasium értesítője az 1891/92. időszokról.* Budapešť: Athenaeum, 1892, s. 52 – 53.

⁹³ CSVZML v Košiciach, f. Eduard Krajňák. Úradný životopis v nemeckom jazyku, nedatovaný, šk. 1, inv. č. 2.

⁹⁴ Schönvitzky, Bertalan: *Pozsonyi kir. kath. főgymnasium története.* Bratislava: Eder István Könyvnyomda, 1896, s. 394.

- Biografický lexikón Slovenska 1 – 7*. Martin: Národný biografický ústav SNK, 2002 – 2020. ISBN 80-89023-15-0.
- Bizoňová, Monika – Olejník, Vladimír: *Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej Kapituly 2. Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav*. Ružomberok: Verbum, 2019, 179 s. ISBN 978-80-561-0707-2.
- Dangl, Vojtech: *Bitky a bojiská v našich dejinách 2*. Bratislava: Perfekt, 2007, 291 s. ISBN 978-80-8046-374-8.
- Dzurilla, Lukáš: Slovenčina na katolíckom gymnáziu v Levoči v 50. rokoch 19. storočia. In: *Z minulosti Spiša 14*. Levoča: Spišský dejepisný spolok, 2006, s. 113 – 133. ISBN 978-80-969456-1-0.
- Hleba, Edmund: Pôsobenie a aktivity českých profesorov na levočskom gymnáziu v období prvej ČSR (1918 – 1938). In: Pospíšil, Ivo (ed.): *Slovensko mimo Slovensko/Slovensko mimo Slovenska*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 41 – 49. ISBN 978-80-210-4565-1.
- Kormošová, Ružena: Školstvo. In: Chalupecký, Ivan (ed.): *Dejiny mesta Spišská Nová Ves*. Spišská Nová Ves: Mesto Spišská Nová Ves, 2014, s. 317 – 331. ISBN 978-80-971811-7-8.
- Krajnýák, Ede: A gyakorló iskola volt tagjainak levelei. In: Volf, György (ed.): *Magyar kir. tanárképző intézeti gyakorló főgymnasium értesítője az 1891/92. időszakról*. Budapest: Athenaeum, 1892, s. 52 – 53.
- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815 – 1950 2*. Viedeň: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1959, 448 s.
- Pavlik, Eduard: Školstvo v Spišskej Novej Vsi. In: *Spišská Nová Ves 1*. Spišská Nová Ves: Východoslovenské vydavateľstvo, 1968, s. 235 – 237.
- Rímsky, Marek: Pôvod a príbuzenstvo Eduarda Krajňáka. In: *Biografické štúdie 43*. Martin: Slovenská národná knižnica – Národný biografický ústav, 2020, s. 116 – 138. ISBN 978-80-8149-142-9.
- Schönvitzky, Bertalan: *Pozsonyi kir. kath. főgymnasium története*. Bratislava: Eder István Könyvnyomda, 1896, 551 s.
- Siegl, Anton Eduard: *Neunter Jahresbericht über das K. K. Kath. Staats-Gymnasium zu Leutschau, Veröffentlicht am Schlusse des Studienjahres 1860*. Košice: Carl Werfer, 1860, 32 s.
- Slovenský biografický slovník 1 – 6*. Martin: Matica slovenská, 1986 – 1994.
- Szinnyei, József: *Magyar írók élete és munkái 1 – 14*. Budapest: Hornyánszky Viktor, 1891 – 1914.
- Wiedermann, Károly: *A lőcsei királyi katholikus főgymnasium értesítvénye 1864/5 tanévről*. Levoča: János Werthmüller, 1865, 45 s.

Kontakt:

PhDr. Marek Rímsky
marek.rimsky@gmail.com

Posúdili: PhDr. Vladimír Michalička, CSc., doc. Mgr. Ľuboš Kačírek, PhD.

ŠTUDENTKY ZO SLOVENSKA NA BRNIANSKÝCH TECHNICKÝCH VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ

Libor Bernát, Janka Zajacová

Abstrakt: V štúdiu mapujeme a analyzujeme študentky zo Slovenska, t. j. tie, ktoré sa narodili a bývali na území terajšieho Slovenska, navštevujúce technické vysoké školy v Brne v medzivojnovom období. Pri 22 študentkách rozoberáme na základe archívnych prameňov, predovšetkým nacionálií, ich miesto narodenia, konfesiu, národnosť, miesto bydliska, z akej sociálnej skupiny pochádzali, ktorú vysokú školu navštevovali, akú dlhú dobu a úspešnosť ich štúdiá. Výsledky práce vyvracajú dobový stereotyp, že väčšina žien štúdiom technických vysokých škôl nevládne.

Kľúčové slová: študentky, technická vysoká škola, štúdium, Brno, medzivojnové obdobie

Abstract: In the study, we map and analyze female students from Slovakia, i.e. those who were born and lived in the territory of present-day Slovakia, attending technical colleges in Brno in the interwar period. With 22 female students, we analyze based on archival sources, especially nationalities, their place of birth, confession, nationality, place of residence, which social group they came from, which college they attended, how long and how successful their studies were. The results of the work disprove the contemporary stereotype that most women are not suitable for studying at technical universities.

Key words: female students, institute of technology, study, Brno, interwar period

S rozvojom spoločnosti v druhej polovici 19. storočia a začiatku 20. storočia dochádzalo k emancipácii žien. Okrem snahy ženských organizácií o väčšie uplatnenie žien v spoločnosti, ich volebného práva dôležitú úlohu zohrávala tiež snaha, aby ženy mohli študovať na vysokých školách.

Študenti zo Slovenska, ktorí navštevovali vysoké školy v Prahe, sa sústreďovali okolo profesora Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe Tomáša Garriqua Masaryka. Založili časopis *Hlas*, kde presadzovali hmotnú nezávislosť žien, podporovali vzdelávanie žien, vyzývali ich, aby sa zapájali do spoločenského a politického diania. Tiež sociálni demokrati zahrnovali do svojich volebných programov požiadavku zrovnoprávnenia žien.

Až prvá svetová vojna zmietla predsudky proti práci žien - nedostatok pracovných síl, keď muži museli narukovať, prinútil zaradiť do výrobného procesu aj ženy, ktoré preukázali, že sú schopné fyzickej práce rovnako ako muži.

Slovensko na prelome storočia bola súčasťou Uhorska a na jeho území sa nenachádzala vysoká technická škola. Preto záujemcovia o štúdium museli ísť do Budapešti, Viedne, Brna, Prahy či na iné zahraničné univerzity. V článku sa sústreďujeme na ženy zo Slovenska, ktoré študovali na Nemeckej vysokej škole technickej v Brne (Deutsche technische Hochschule in Brünn) alebo Českej vysokej škole technickej v Brne¹ v medzivojnovom období.

¹ V texte je použitý kvôli prehľadnosti názov Česká vysoká škola technická (ČVŠT), hoci v roku 1937 došlo k zmene názvu na „Vysoká škola technická Dra E. Beneše v Brně“ a 16. marca 1937 bol prezident republiky Edvard Beneš slávnostne promovovaný čestným doktorom technických vied. Bolo to spojené s veľkou oslavou a pri slávnostnej promócií predniesol prejav *O smyslu a významu moderní techniky*. V noci z 23. na 24. novembra 1938 bol z budovy techniky odstránený nápis s označením školy ako „Vysoká škola technická Dra E. Beneše v Brně“ a škola sa vrátil k pôvodnému názvu „Česká vysoká škola technická v Brně“. Franěk, Otakar: *Dějiny České vysoké školy technické v Brně. 1. Díl – do roku 1945*. Brno: VUT v Brně, 1969, s. 177.

Ženy mohli navštevovať vysoké školy až po vydaní nariadenia MŠaNO z 26. februára 1919, č. 286, ktorým sa umožnilo študovať ženám na vysokých školách. V rovnakom roku sa mohli zapísať študentky aj na Technickú vysokú školu vo Viedni (Technische Hochschule Wien).

Už koncom 19. storočia sa v Čechách a na Morave pokúšali niektoré ženy, aby boli prijaté na akademickú pôdu, čomu rakúske úrady bránili. Najskôr umožnili štúdium žien fakulty Univerzity Karlovej v Prahe, a to filozofická fakulta v roku 1897 a lekárska fakulta v roku 1900.²

Všetky predchádzajúce pokusy o umožnenie štúdia žien na Českej vysokej škole technickej (ďalej ČVŠT) a Nemeckej vysokej škole technickej (ďalej NVŠT) v Brne predtým profesorský zbor zamietol. Svoju žiadosť opierali o argument: „*že přiměřenějšímu praktickému smyslu žen by byla povolání, k nimž připravuje technika*“.³ V júli 1909 bola rektorovi NVŠT v Brne doručená petícia Akademického spolku žien z Viedne, požadujúce prerokovanie otázky prístupu žien k riadnemu štúdiu na technických vysokých školách. Bola ustanovená komisia v čele s profesorom matematiky Hansom Johannom Dafingerom (1866 – 1952). Návrh bol zamietnutý. Dôvodov zamietavého stanoviska vedenia technických vysokých škôl bolo viacero, od konzervatívnych stanovísk, cez podceňovanie kvalít a schopností študentiek až po obavu, že by došlo k prebytku inžinierov.

O tri roky neskôr požadoval Zväz rakúskych ženských spolkov prijatie žien na akademickú pôdu a NVŠT v Brne jeho žiadosti sľúbila podporu. Vo februári 1914 Ministerstvo kultu a vyučovania vo Viedni rozhodlo, že ženy môžu byť prijímané na technické vysoké školy len ako mimoriadne poslucháčky, ktoré sa mohli zúčastniť prednášok, ktoré nevyhnutne potrebovali pre zloženie učiteľskej skúšky. Išlo teda o predmety: matematika, geometria, pravdepodobnosť, prírodné vedy, dejiny umenia, modelovanie, kreslenie postáv, právna a štátna veda, obchodné právo, národohospodárstvo, poisťná matematika, poisťovníctvo, tovaroznalectvo a mechanickú technológiu.⁴

Prvé hospitantky⁵ na ČVŠT v Brne, učiteľky Eliška Kozlová a Ludmila Šebestová, študovali v školskom roku 1899/1900. Ministerstvo im nepovolilo zápis ako mimoriadnym poslucháčkam, „*dovoluje ale, by jako hospitantky volené přednášky navštěvovali*“.⁶ Na akademickú pôdu NVŠT v Brne vstúpili prvé hospitantky až v školskom roku 1906/07. Ale aj tak prevažoval názor profesora stavby strojov Alfreda Hawranka (1878 – 1951), ktorý sa domnieval, že ženy nemajú mužské vlastnosti, ktoré by umožňovali úspešné štúdium stavebného inžinierstva, strojárstva a elektrotechniky. Na hlasovaní profesorského zboru tak o jeden hlas rozhodlo stanovisko, že ženy môžu navštevovať len už uvedené predmety.⁷

Prelomovým rozhodnutím bolo stanovisko rektorátu ČVUT v Prahe zo 6. novembra 1918, ktoré umožnilo ženám, aby po úspešnom absolvovaní strednej školy boli prijaté na vysokú školu.⁸

² Havránek, Jan: *První absolventky Univerzity Karlovy*. In: Charlotta G. Masaryková : sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000. Ed. M. L. Neudroflová. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001, s. 52. ISBN 80-86495-03-5.

³ Masnerová, Jiřina: *První studentky na pražské technice*. In: Semináře výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000 – 2001 : práce z dějin vědy 3. Ed. M. Pokorná. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2002, s. 181.

⁴ MZA Brno, fond B 34 fasc. 439 24b, Oslava dokončenia stavby techniky, nestr. (41 – 44).

⁵ Hospitantky, „hostky“ mohli navštevovať prednášky, ale nemohli skladať skúšky. Ani nemohli získať vysvedčenie o navštevovaní predmetov.

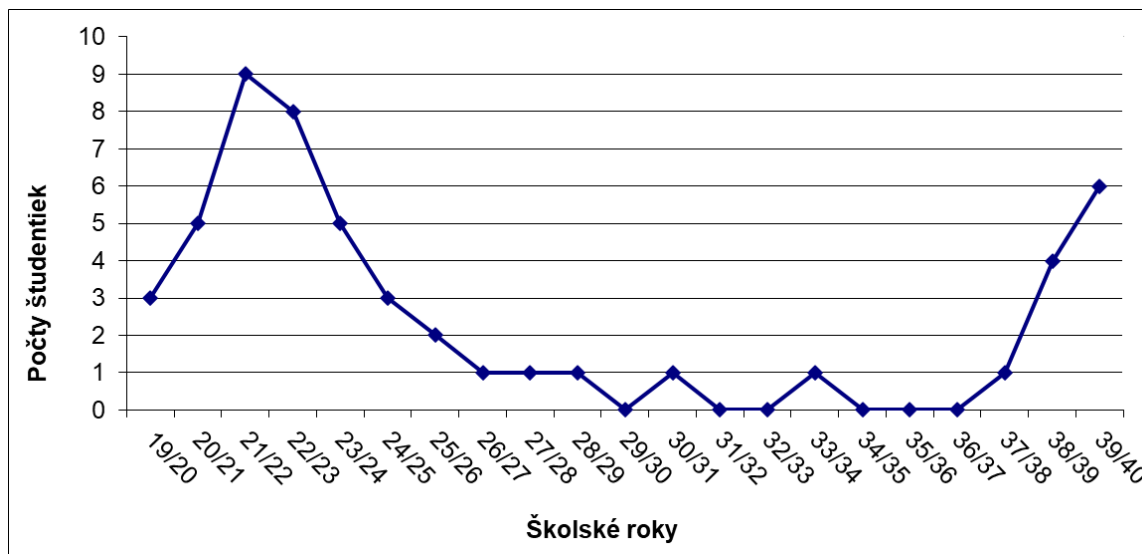
⁶ Blatná, Alžběta: *Ženy na české technice v Brně v letech 1918 – 1939*. In: Průmysl a technika na Moravě v 19. a 20. století : vybrané kapitoly z dějin. Ed. R. Slabotínský. Brno: Technické muzeum v Brně. 2019, s. 117, porovnaj TÁ ISTÁ: Sto let studia žen na technice v Brně. In: *Události na VUT v Brně*, 2017/18, roč. 27, č. 3, s. 24.

⁷ MZA Brno, fasc. 439 24b, Oslava dokončenia stavby techniky, nestr. (18).

⁸ MZA Brno, fasc. 439 24a Studium žen.

Ženám, ktoré predtým študovali ako hospitantky alebo mimoriadne poslucháčky, bolo štúdium uznané. Netýkalo sa to však ani jednej študentky zo Slovenska. Študentky zo Slovenska začali navštevovať technické vysoké školy v Brne až po zrušení zákazu v roku 1919.

Skupina študentiek je analyzovaná predovšetkým podľa údajov v nacionáliách. Najskôr sa budeme venovať miestu narodenia, konfesii, národnosti, sociálnemu postaveniu otca, bydlisku, štúdiu na strednej škole a nakoniec vlastnému štúdiu. Nie je možné v rozsahu tohto článku podrobne postihnúť životné osudy študentiek. Článok je len úvodom do danej problematiky, ktorá si zaslúži ďalšie podrobné bádanie. Žiaľ, nemáme k dispozícii tzv. ego dokumenty (denníky, autobiografie), ktoré by pomohli zmapovať detailne a z inej strany život žien-študentiek.

Graf č. 1: Počty študentiek zo Slovenska na technických vysokých školách v Brne v medzivojnovom období

Celkom navštevovalo v medzivojnovom období 22 žien zo Slovenska (t. j. 1,5 % zo všetkých študentov zo Slovenska), v tom deväť študentiek na ČVŠT v Brne (Anna Čižmářová, Augusta Feinerová, Ľudmila Kožušská, Miroslava Krepperová, Irena Löwyová, Matilda Akvitana Macurová, Anna Mišíková, Gabriela Rothová, Miluše Sachová, t. j. 1,2 % zo všetkých študentov zo Slovenska na ČVŠT v Brne) a 14 študentiek (t. j. 1,5 % zo všetkých študentov zo Slovenska na NVŠT v Brne). Len Irena Löwyová prestúpila z NVŠT na ČVŠT v Brne.

Matrikel-Nr. 543 Kat.-Nr. 17
Tag der Immatrikulation 16. 12. 19. **Ordentlicher Hörer.**

Fachabteilung: <i>Chemische Technik</i>		Vor- und Zuname: <i>Löwy Irene</i>	
Wohnungsadresse in Brünn: <i>Barbatova 57II</i>		Geboren am 10. Dez. 1901 zu <i>Nova Bystritza</i> in <i>Slovakien</i> zuständig nach <i>Nova Bystritza</i>	
Name, Stand und Wohnort des Vaters oder Vormundes: <i>Anna Löwy, Tinsate, Lelina.</i>		Religion: <i>mus.</i>	Nationalität: <i>deutsch</i>
		Zuletzt besuchte Lehranstalt: <i>d. Techn.</i> in <i>Brünn</i>	
		Grundlage, auf welcher die Immatrikulation erfolgte: <i>P. Z.</i>	
Steht im Genusse eines Stipendiums jährl. K Ecl. v. / 19. Z.		Staatsprüfung abgelegt:	
die Aufnahmegebühr pr. 10 K am / 19		I. am /	
= Versicherungsprämie „ K h / 19		II. am /	
Entrichtete das Kollegialgeld Winter-Semester Sommer-Semester		Kalkul. Kalkul.	
für das am / 19 mit K am / 19 mit K		Reprobiert am	
Laboratoriumsgebühr am / 19 mit K am / 19 mit K			
Von den Unterrichtsgeldern <i>Spung</i> befreit <i>Spung</i> befreit			
Lehrfächer		Studienerfolg bei der	
		Be-stätigung des Besuches	
		ordentlichen nachträglichen wiederholten	
		Prüfung	
		Erhielt ein Zeugnis	
		Anmerkung	

Obrázok č. 1: Nacionálna NVŠT v Brne so zápisom Ireny Löwyovej zo školského roku 1920/21

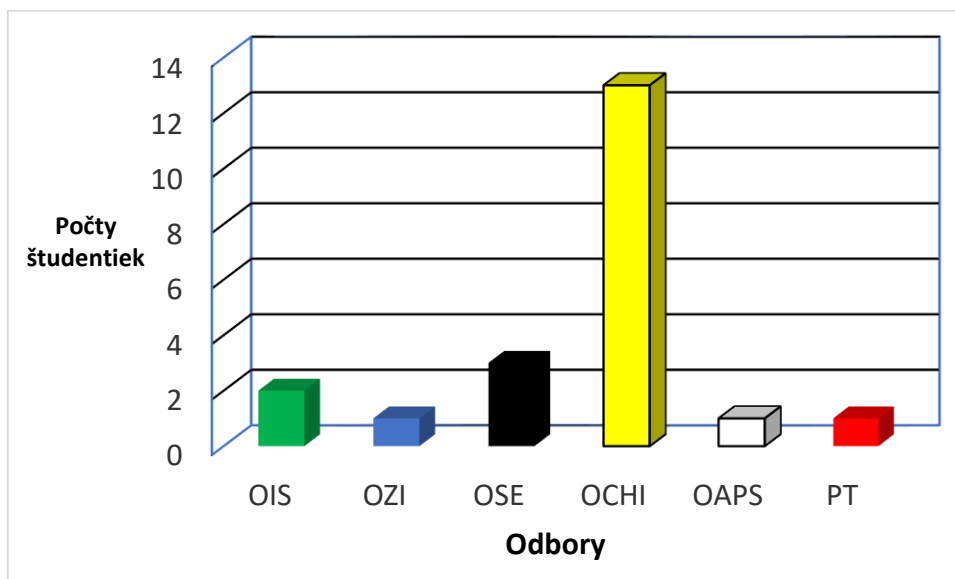
V školskom roku 1919/20 zasadlo do školských lavíc NVŠT v Brne 20 poslucháčok a medzi nimi až tri študentky zo Slovenska. Ako prvé vstúpili na akademickú pôdu už 15. októbra 1919 Ilona Hechlová, Irena Löwyová a Eva Strauszová na Odbor technologickej chémie NVŠT v Brne. Vstup študentiek zo Slovenska bol komplikovanejší od študentiek z Moravy, príp. blízkeho okolia, resp. Brna tým, že museli na vysokú školu cestovať z väčšej vzdialenosti, nájsť si ubytovanie a dostupné stravovanie. Prvé študentky na technických vysokých školách, ktoré bývali v Brne, mali výhodu, že bývali u rodičov v Brne, kde sa aj stravovali. Ako posledné sa zapísali 16. 12. 1939 Anna Čižmářová, Ludmila Kožušská a Matilda Akvitana Macurová na ČVŠT v Brne. Na NVŠT sa zapísala ako posledná Wali Sandnerová v roku 1933 a študovala tu tiež ako jediná študentka zo Slovenska ešte v roku 1935. Navštevovala kurz poisťovacej techniky. Začiatkom 30. rokov na NVŠT študovala ešte Genovefa Kočovská tiež kurz poisťovacej techniky. Pritom na NVŠT najviac študentiek, až 49, študovalo v letnom semestri 1932.

Najviac študentiek zo Slovenska študovalo v školských rokoch 1921/22 (až deväť študentiek) a potom v nasledujúcom školskom roku osem študentiek. V šiestich školských rokoch 1929/30, 1931/33, 1934/37 neštudovala ani jedna študentka a v ďalších šiestich rokoch 1926/29, 1930/31, 1933/34, 1937/38 len po jednej študentke.

Pozoruhodný je nárast počtu poslucháčok v posledných dvoch školských rokoch – štyri v školskom roku 1938/39 a až šesť v školskom roku 1939/40.

Trom študentkám Eva Brodiová, Anna Mišíková a Ella Rosenbergerová bolo „uľahčené“ štúdium vďaka tomu, že technické vysoké školy navštevovali tiež ich bratia. Jediná študentka, ktorá zomrela počas štúdia, bola Augusta Steinerová v roku 1939. Podrobnosti jej úmrtia nie sú známe.

Ďalšou otázkou je, ktoré odbory navštevovali študentky.

Graf č. 2: Študentky zo Slovenska na technických vysokých školách v Brne v medzivojnovom období podľa odborov

Ako vyplýva z grafu, najviac študentiek zo Slovenska navštevovalo odbor chemického inžinierstva (OCHI), celkom 13, t. j. viac ako polovica. Tento odbor sa tešil všeobecnej obľúbenosti študentiek.

Ostatné odbory navštevovali maximálne tri študentky – odbor strojného a elektrotechnického inžinierstva (OSE), v tom dve odbor strojný (Maragaréta Porejszová) a jedna elektrotechnický (Miluše Sachová, Viola Schnirerová). Potom študovali po dve študentky odbor stavebného inžinierstva A (OSI, Anna Čižmářová, Anna Mišíková), poisťná technika (PT, Genovefa Kovačovská, Walli Sandnerová) a ostatné odbory po jednej študentke – architektúry a pozemného staviteľstva (OAPS, Matilda Akvitana Macurová), zememeračského inžinierstva (OZI, Miroslava Krepperová).

Poisťná technika patrila u študentiek k druhému najnavštevovanejšiemu odboru spolu s Odborom architektúry a pozemného staviteľstva. Na štruktúre študentiek zo Slovenska sa to však neprejavilo

Študenti, ktorí navštevovali vysoké technické školy v Brne v medzivojnovom období, sa narodili mimo územia terajšieho Slovenska v rámci Uhorského kráľovstva, ďalej v Rakúsku, v Čechách, na Morave, v Poľsku, v Nemecku, ale tiež v Rusku, v USA a inde. V skupine študentiek len tri (Eva Brodiová, Klára Feldmanová, Eva Strauszová) sa narodili v Maďarsku a jedna (Karolína Politzerová) na Morave. Ostatné študentky mali miesto narodenia na Slovensku, pritom dve (Viola Schnirerová, Margaréta Porejszová) sa narodili v Žiline a zo Žilinského okresu pochádzala tiež Iloha Hechlová, z obce Konská. Z jedného okresu Kysucké Nové Mesto pochádzali ešte dve študentky Irena Löwyová z Novej Bystrice a Matilda Akvitana Marucová z Krásna nad Kysucou. Hoci väčšina študentov NVŠT a ČVŠT v Brne zo Slovenska sa narodila v Bratislave alebo v Košiciach, až 178 (t. j. 12,3 % zo všetkých študentov zo Slovenska), ani jedna študentka neuviedla miesto bydliska tieto mestá.

Veľmi zaujímavá je skladba študentiek z aspektu konfesie. Študenti zo Slovenska sa hlásili až k desiatim konfesiam, cirkvám (bez vyznania, českobratrská cirkev evanjelického vyznania, československá cirkev, evanjelici augsburského vyznania, evanjelici helvétskeho gréckokatolíci, rímskokatolíci, židia). Z prameňov sa nepodarilo zistiť, ku ktorému vierovyznaniu sa hlásila Anna Čižmářová.

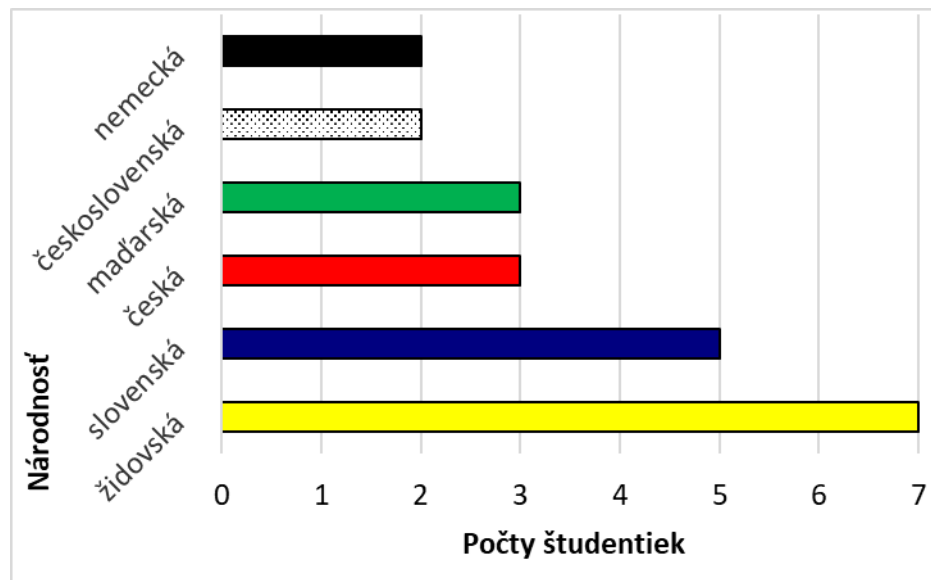
Až 14 študentiek sa hlásilo k židovskej konfesie (t. j. 1 % zo všetkých študentov zo Slovenska, študujúcich na technických vysokých školách v Brne v medzivojnovom období). Je

to najvyšší počet žien z aspektu konfesie, ale tiež percentuálne najvyšší počet. Svedčí to tiež o vyššej emancipácii žien v tejto komunite v danom období.

V „nacionáliách“ ČVŠT Brne sú označované ako žid., izr. neolog., izrael., v „nacionáliách“ NVŠT v Brne označované ako Israelitisch, jüdisch, mosaisch (mos), hebräisch. Vysoký počet študentov židovskej konfesie bol daný tiež dôrazom mnohých židovských rodín na vzdelanie a ich hmotným postavením. O ich náboženskom živote sú veľmi skromné informácie. Zo zápisov sa nedá zistiť, koľkí z nich sa hlásili k neologickému smeru a koľkí k ortodoxnému smeru. Pravdepodobne všetky patrili k neologickému smeru. Študenti židovskej konfesie sa združovali okolo synagógy. Ani jedna študentka nebola dcérou rabína, učiteľ'a v náboženskej obci, kantora alebo šamesa.⁹

Sedem študentiek (Genovefa Kovačovská, Ľudmila Kožušská, Miroslava Krepperová, Matilda Akvitana Macurová, Anna Mišíková, Miluše Sachová, Walli Sandnerová) sa hlásilo k rímskokatolíckej cirkvi. Nenašli sme, že by sa viac angažovali v cirkvi alebo v katolíckom hnutí. Zatiaľ čo u študentov sú záznamy o zmene konfesie, u žien sme nenašli ani jednu.

Podstatne variabilnejšia bola skupina študentiek z aspektu národnosti.

Graf č. 3: Študentky zo Slovenska na technických vysokých školách v Brne v medzivojnovom období podľa národností

Dominuje židovská národnosť, celkom sedem študentiek (Rosa Brodiová, Irena Löwyová, Alžbeta Neumannová, Karolína Politzerová, Viola Schnirerová, Hedviga Silbermannová, Eva Strauszová). Nemecká nacionália uvádzajú tiež materinský jazyk. Ani v jednom prípade však nebol uvedený hebrejský jazyk, ale v troch prípadoch maďarský (Alžbeta Neumannová, Viola Schnirerová, Eva Strauszová) a v dvoch prípadoch (Karolína Politzerová, Hedviga Silbermannová) nemecký jazyk.

Len päť študentiek (t. j. 22,7 % zo študentiek), t. j. ani nie štvrtina, má zapísanú národnosť slovenskú (Genovefa Kovačovská, Matilda Akvitana Macurová, Anna Mišíková, Margaréta Porjeszová, Gabriela Rothová). Po troch študentkách sa hlásili k národnosti českej (Anna Čizmářová, Ľudmila Kožušská, Miluše Sachová) a maďarskej (Klára Feldmannová, Gabriela Landsmannová, Ella Rosenbergová).

⁹ Dvaja študenti, Alexander Klein a Juraj Allbrecht Venetianer, boli synmi rabínov. Otcovia Fridricha Ellenbogena, Mikuláša Gottlieba, Bejamína Kleina, Teodora Krausa mali zamestnanie kantora.

Študenti slovenskej národnosti v Brne sa organizovali do spolku Kriváň alebo Tatran. Kriváň bol spolkom predovšetkým študentov hlásiacich sa k rímskokatolíckej konfesii, zatiaľ čo Tatran spolkom členov evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Obidva spolky dokázali vzájomne spolupracovať. Hoci v spolku „Kriváň“ sa angažovali aj študentky – označované sestry – napr. A. Ursínyová, M. Gegová, Šimonovičová a ďalšie, z technických vysokých škôl sme nenašli ani jednu.

Po dve študentky sa hlásili k československej (Augusta Feinmannová, Miroslava Krepperová) a nemeckej (Ilona Hechlová, Walli Sandnerová) národnosti. Mnohí študenti menili svoju národnosť v priebehu štúdia, ale u študentiek, podobne ako pri konfesii, k zmene nedošlo.

Ďalšou položkou v nacionáliách bolo bydlisko. Až polovica zo skupiny nebývala v mieste svojho rodiska. Mimo územia Slovenska sa presťahovalo šesť študentiek, štyri na Moravu (Ľudmila Kožušská, Miroslava Krepperová, Miluše Sachová, Walli Sandnerová) a jedna (Anna Čižmářová) do Čiech.

Asi najťažšou otázkou je zistenie, z ktorej sociálnej vrstvy pochádzali študentky zo Slovenska. V nacionáliách sa uvádzalo zamestnanie otca, príp. matky, poručníka. V nacionáliách, ani v iných prameňoch nie sú údaje o zamestnaní otcov troch študentiek (Ilony Hechlovej, Genovefy Kovačovskej a Margaréty Porjeszovej). Ani v prípade Rosy Brodiovovej nedokážeme presnejšie zistiť zamestnanie otca – „Angestellter“ – zamestnanec je neurčitý pojem. Najčastejšie zamestnania boli nájomcovia pôdy, správcovia hospodárskych statkov (otcovia Miroslavy Krepperovej, Gabriely Landsmannovej, Ireny Löwyovej, Ely Rosenbergovej, Hedvigy Silbermannovej), potom z rodín pedagógov (otcovia Anny Čižmářovej, Anny Mišíkovej, Karolíny Politzerovej) a po dvoch inžinierov (otcovia Augusty Feinerovej, Kláry Feldmannovej) a prokuristov (otcovia Ľudmily Kožušskej, Walli Sandnerovej).

V nacionáliách je zaznamenaná väčšinou stredná škola. V štyroch prípadoch (Rosa Brodiová, Genofeva Kovačovská, Alžbeta Neumannová, Margaréta Porjeszová,) tento údaj absentuje. V zápisoch sa nachádza len údaj „Abitur“. V jedenástich prípadoch absolvovali študentky gymnázium, v tom sedem študentiek reálne gymnázium (Anna Čižmářová, Ilona Hechlová, Ľudmila Kožušská, Gabriela Landsmannová, Anna Mišíková, Ela Rosenbergová, Gabriela Rothová). Päť študentiek maturovalo na reálkach (Miroslava Krepperová, Irena Löwyová, Matilda Akvitana Macurová, Miluše Sachová, Viola Schnirerová), v tom dve (Irena Löwyová, Viola Schnirerová) spolu na reálke v Žiline.

Mnohí študenti zo Slovenska počas vysokoškolského štúdiu zmenili odbor alebo vysokú školu. V prípade študentiek prestúpila len Matilda Akvitana Macurová z Prírodovedeckej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, kde v školskom roku 1938/39 študovala, na Odbor architektúry a pozemného staviteľstva ČVŠT v Brne.

Irena Löwyová prestúpila v rámci oboru chémie z NVŠT na ČVŠT v Brne. Príčiny prestupu obidvoch študentiek nepoznáme.

Nebolo jednoduché pre rodinu poslať dcéry na vysokoškolské štúdiá. Zo strohosti a neúplnosti zápisov je niekedy veľmi ťažké určiť sociálny status rodiny. Vysokoškolské štúdium nebolo lacné a tak rodina musela byť dostatočne finančne situovaná, aby zabezpečila svoju dcéru na štúdiách. Len v prípade Genovefy Kovačovskej sa nepodarilo zistiť zamestnanie otca. Uvedenie zamestnania rodiča ako roľníka (Gabriela Landsmannová, Ella Rosenbergerová, Gabriela Rothová), neurčuje veľkosť jeho majetku,¹⁰ podobne ako zamestnanie obchodník (Alžbeta Neumannová) alebo určenie profesia otca „zamestnanec“ (Rosa Brodiová) je veľmi vágne. Niektoré študentky pochádzali z pedagogických rodín (Anna Čižmářová, Irena Löwyová, Anna Mišíková, Karolína Politzerová¹¹), iných rodičia vyštudovali technické vysoké

¹⁰ Mohlo ísť tiež o majiteľov pozemkov, ktoré prenajímali, alebo mali v prenájme.

¹¹ V jej prípade sa nepodarilo zistiť zamestnanie otca, ale matka bola učiteľkou.

škole (Augusta Feinerová, Klára Feldmanová), boli statkármi, správcami statkov (Miroslava Kreperrová, Margaréta Porjeszová), riaditeľmi bánk (Miluše Sachová, Viola Schnirerová) a po jednom prípade otec bol prokurátorom (Wali Sandnerová) a zubárom (Eva Strauszová). Výnimočné zamestnanie otca krčmár bolo v prípade Matildy Akvitany Macurovej. Skupina 22 študentiek je v tomto prípade príliš malá vzorka na hlbšiu analýzu a v ďalšom výskume bude nutné ju komparovať so štúdiou zaoberajúcou sa študentkami na technických vysokých školách v Prahe, príp. inej technickej vysokej školy a samozrejme so študentkami na univerzitách.

Až tri študentky (Rosa Bródiová, Anna Mišíková, Ella Rosenbergová) mali výhodu, že sa mohli oprieť o svojich bratov, ktorí študovali tiež na technických vysokých školách v Brne. Ak študenti mali problém získať vysokoškolský internát a štipendium, ženy to mali dvojnásobne ťažšie. Zatiaľ čo v nacionáliách ČVŠT o tom sa nachádzal zápis, tento údaj v nacionáliách NVŠT absentuje. Všetky študentky tak bývali na privátoch a celé štúdium im museli hradiť rodičia. Pravdepodobne aj finančné problémy boli dôvodom, prečo niektoré ženy nedokončili štúdium.

Poslednou otázkou, ktorá pred nami stojí, je, ako boli úspešné študentky vo svojom štúdiu. Priebeh štúdia žien sa nelíčil nijak významne od štúdia mužov. Problémom je, že nie sú k dispozícii kompletne zoznamy prvých a druhých štátnicových skúšok na NVŠT. Tri študentky (Ľudmila Kožušská, Matilda Akvitana Macurová, Gabriela Rothová) prerušili a neukončili štúdium z dôvodu 2. svetovej vojny. Miluše Sachová síce stihla absolvovať na odbore strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVŠT v Brne 1. štátnu skúšku s prospechom veľmi dobre, ale jej ďalší osud nepoznáme a v zoznamoch prihlásených k 2. štátnej skúške sa nenachádza.

Prvú štátnu skúšku úspešne ešte absolvovala Alžbeta Neumannová 15. decembra 1922. Vzhľadom na to, že študovala tiež 4. ročník odboru technickej chémie NVŠT v Brne, je možné, že absolvovala tiež 2. štátnu skúšku, len sa nezachovali doklady.

Celkom ukončilo vysokoškolské štúdium až osem študentiek, v tom šesť na odbore chemického inžinierstva (Rosa Brodiová, Klára Feldmannová, Gabriela Landsmannová, Irena Löwyová, Ella Rosenbergová, Eva Strauszová), na odbore inžinierskeho staviteľstva Anna Čižmářová (až po 2. svetovej vojne 27. apríla 1948) a Viola Schnirerová na odbore strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva 19. decembra 1925. Zaujímavá je i tá skutočnosť, že len Ella Rosenbergová skončila s prospechom vyhovet, inak so známku veľmi dobrá. Klára Feldmanová a Eva Strauszová skončili s prospechom vyznamenaný.

I keď sa zdá byť počet osem študentiek veľmi nízky, je nutné si uvedomiť, že v tejto dobe skončila štúdium len asi polovica zapísaných študentov.¹² Pri štúdií žien, so všetkými problémami ktoré mali, je to relatívne dobrý výsledok.

Prvé študentky na obidvoch technických vysokých školách v Brne končili štúdium už v roku 1922. Ako prvá študentka zo Slovenska ukončila štúdium 28. júna 1923 viackrát spomenutá Irena Löwyová s prospechom veľmi dobrý.

Niektoré so študentiek technických vysokých škôl prerušili (ukončili) štúdium z toho dôvodu, že sa vydali. V skúmanej skupine sme taký prípad nenašli, podobne nemáme ani správy, že by sa vydali za svojich spolužiakov.

V medzivojnovom období navštevovali ženy častejšie univerzity ako technické vysoké školy. Zo štatistík Ministerstva školstva a národnej osvety vyplýva, že viac žien študovalo na českých vysokých školách ako na nemeckých vysokých školách. Vo vzťahu k ženám stále pretrvávala predpojatosť spoločnosti. Transparentne to dokladajú slová nestora československých elektroenergetikov a spoluzakladateľa Elektrotechnického zväzu

¹² Lomič, Václav – Lomičová-Jirásková, Marie: *Vznik, vývoj a súčasnosť Českého vysokého učení technického v Praze : publikace k 275. výročí školy*. Praha: SNTL, 1982, s. 81.

československého strojíctva Vladimíra Lista: „... bystrost a zejména logika, byla velmi řídká u žen.“¹³

Bádanie v téme štúdia žien zo Slovenska na českých vysokých školách si vyžiada ešte ďalšie doplnujúce štúdie. Veď napríklad len na Vysokej škole obchodnej, ktorá bola súčasťou ČVUT v Prahe, v školskom roku 1923/24 študovalo až šesť poslucháčok Jolana Fülöpová (1. ročník), Aurélia Kellnerová (2. ročník), Margita Párová (2. ročník), Irena Rettingerová (2. ročník), Emília Staneková (2. ročník).¹⁴

Potrebné je poukázať ešte na jeden problém pre absolventky ČVŠT a NVŠT v Brne a to získať pracovné miesto zodpovedajúce ich kvalifikácii. Zamestnávateľia dávali prednosť mužom. Pre mužov nebolo tiež jednoduché oženiť sa s inžinierkou, ženou, ktorá sa emancipovala.

Ďalší vývoj, v ktorom stále viac žien študovalo na technických vysokých školách, vyvracia tézu profesora Vladimíra Lista. Mnohé ženy nielen ukončili štúdium, ale tiež sa presadili v praxi alebo sa postavili za katedry. To sa presadilo až v ďalšej vlne emancipácie žien po druhej svetovej vojne. Opäť sa opakovala situácia opísaná pri prvej svetovej vojne, kedy ženy zastúpili mužov v továrňach, na poliach a v kanceláriách. Teraz sa opäť čakalo, že sa bez reptania vrátia „späť do kuchyne“. Postupne sa však feminizmus presadzoval a presťahoval sa z ulice na univerzity. To je však nová kapitola v dejinách emancipácie žien.

Zoznam študentiek

Štruktúra hesla vychádza z nacionálií. Začína priezviskom a krstným menom. Ďalej nasleduje dátum a miesto narodenia. Miesta narodenia a bydliska sú zapísané podľa vtedajšieho názvy lokalít. Len ak došlo k zmene názvu, v okrúhlej zátvorke je zaznamenaný súčasný názov).

Potom nasleduje konfesia, národnosť a v prípade informácií z matrik NVŠT v Brne aj materinský jazyk.

Nasledujú údaje o rodičoch, príp. poručníkoch. Tu je zapísané tiež ich zamestnanie, príp. sociálny status. Ďalšími údajmi sú miesto bydliska, stredná škola, príp. vysoká škola, ak z nej prestúpili.

Strednú školu zapisujeme podľa údajov uvedených študentkami. Problém je v tom, že zapisovatelia niekedy uvádzali len typ školy, ktorú navštevovali – napr. „priemyselná“ a nevieme, kde ju navštevoval. Bol to úzus prevzatý z 19. storočia, kedy sa v matrikách uvádzal len typ školy.

Potom nasledujú údaje štúdiu na vysokej škole: o imatrikulácii, dobe štúdia, príp. prerušení štúdia, najvyšší ročník, ktorý študentka navštevovala, smere, štátnych skúškach. Pokiaľ boli študentky mimoriadne, tak sa týmto údajom uzatvára informácia o vysokoškolskom štúdiu, resp. ak sa stala riadnou študentkou, tak to zvyčajné je zaznamenané v poznámkovom aparáte.

Ak sa podarilo zistiť ďalšie biografické údaje, tak nasledujú potom. Heslo uzatvárajú použité pramene, pričom nie sú uvedené nacionálne ČVŠT a NVŠT v Brne, z ktorých sa primárne vychádza. Nakoniec nasleduje literatúra použitá pri tvorbe biografického hesla.

01. Bródiová (Brodí, Brodiova), Rosa¹⁵

¹³ List, Vladimír: *Paměti*. Ostrava: Pobočka Českého elektrotechnického svazu, 1992, s. 50.

¹⁴ Ani v rôznych biografických lexikónoch, slovníkoch nenachádzame medailóny študentiek (absolventiek) zmienenej skupiny, na rozdiel do napr. kultúrnych pracovníčok, lekárok, rehoľných sestier, učiteliek, umelkýň atď. Pozri napr. *Lexikón slovenských žien* (Martin: Slovenská národná knižnica, Národný biografický ústav, 2003), *Významné ženy Trenčianskeho kraja : biografický slovník* (Eds. L. Strohnerová, E. Struhárová. Trenčín: Verejná knižnica Michala Rešetku v Trenčíne, 2007).

¹⁵ Mladší brat Eudovít Bródi, *18. 10. 1902. Študoval na Oddelení inžinierskeho staviteľstva NVŠT v Brne v rokoch 1921 – 1927 a štúdium ukončil 2. štátnou skúškou 16. 12. 1927 s prospěchom vyhovel.

*20. 2. 1901 Tiszafüred (Maď.), konfesia židovská, národnosť židovská, Sucháň (Krupina), otec Ľudovít, zamestnanec, NVŠT v Brne imatrikovaná 6. 10. 1922, doba štúdia 1922 – 1926, 4. ročník, odbor technickej chémie, 1. štátna skúška vyhovelo, 2. štátna skúška 30. 6. 1926 vyznamenaný.

MZA v Brně, fasc. 424, Seznam posluchačů šk. r. 1922/23, nestr. (395); 441, Statist. výkazy posluchačů české techniky v Brně, Hörenverzeichnis 1923/24, nestr.

02. Čižmářová (Čižmárová), Anna

*20. 1. 1921 Bánovce n. B., konfesia nezistená, národnosť česká, otec Zdeněk, učitel', matka Anna Tomanová, Černá Hora (Morava), Městské dívčí reformované reálné gymnásium v Brně, ČVŠT v Brne imatrikovaná 16. 12. 1939, doba štúdia 1939, výučbový kurz, 1945 – 1946, 2. ročník, odbor stavebného inžinierstva, A, 1. štátna skúška 10. 4. 1946 vyznamenaný, 2. štátna skúška 27. 4. 1948 vyznamenaný.

A VUT R ČVŠT, kn. č. 215, nestr. (28); OSI, Protokoly (zápisy) o I. státní zkoušce, kn. č. 81, č. 1200; Protokoly (zápisy) o druhé státní zkoušce, kn. č. 134, č. 654.

03. Feinerová, Augusta

*7. 5. 1920 Kremnica – †1939, Kremnica,¹⁶ konfesia židovská, národnosť československá, otec Viliam, mestský inžinier, Kremnica, reformované reálné gymnázium Kremnica, ČVŠT v Brne imatrikovaná 17. 12. 1938, doba štúdia 1938 – 1939, 1. ročník, odbor chemického inžinierstva.

A VUT R ČVŠT, kn. č. 214, nestr. (7); nedostudovaní studenti, krabice č. 4; MZA v Brně, spisy, fasc. 441, Statist. výkazy posluchačů české techniky v Brně, Soupis posluchačů zapsaných ve studijním roce 1938/1939, nestr.

04. Feldmannová, Klára

*31. 8. 1902 Miškolc (Maď.), konfesia židovská, národnosť maďarská, otec Móric, stavebný inžinier, Podbiel (Trstená), gymnázium Miškolc, NVŠT v Brne imatrikovaná 2. 10. 1920, doba štúdia 1920 – 1924, 4. ročník, 1. štátna skúška vyhovelo, 2. štátna skúška 17. 6. 1924 veľmi dobrý, odbor technickej chémie.

MZA v Brně, fasc. 424, Seznam posluchačů šk. r. 1922/23, nestr. (403); Ausweis über die Absolventen, welche im Studienjahre 1923/24 (nestr.); 441, Statist. výkazy posluchačů české techniky v Brně, Hörenverzeichnis 1923/24, nestr.

05. Hechlová, Ilona

*10. 5. 1901 Kanská (okr. Žilina), konfesia židovská, národnosť nemecká, otec Herman, cestovateľ, Kanská, reálné gymnázium Levoča, NVŠT v Brne imatrikovaná 15. 10. 1919, doba štúdia 1919 – 1920, 1. ročník, odbor technickej chémie.

06. Kovačovská (Kovačovský), Genovéfa

*27. 12. 1909 Pajštún (dnes Borinka, Bratislava-vonkov), konfesia rímskokatolícka, národnosť slovenská, otec Martin, Pajštún, NVŠT v Brne imatrikovaná 8. 10. 1930, doba štúdia 1930 – 1931, 2. ročník, piaty odbor, poisťná technika.

07. Kožušská, Ludmila

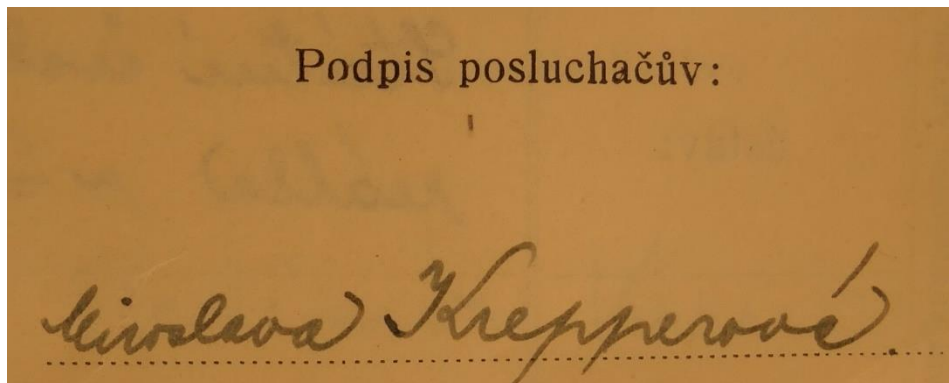
*25. 3. 1920 Lučenec, konfesia rímskokatolícka, národnosť česká, otec Bernard, ing., prokurista, Brno, české státné reformované reálné gymnázium v Brně, ČVŠT v Brne imatrikovaná 16. 12. 1939, doba štúdia 1939, 1. ročník, odbor chemického inžinierstva.

¹⁶ Na lístku nedostudovaných študentov je znamienko „†“. A VUT R ČVŠT, nedostudovaní studenti, krabice č. 4.

A VUT R ČVŠT, kn. č. 215, nestr. (12).

08. Krepperová, Miroslava

*16. 2. 1919 Kobyřany (Skalica), konfesie rímskokatolícka, národnosť česká, otec Rafael, správca statku, Hodonín, st. čsl. reálka v Hodoníně, ČVŠT v Brne imatrikulovaná 18. 12. 1937, doba štúdia 1937 – 1939, 2. ročník, odbor zememeračského inžinierstva.

A photograph of a document with a handwritten signature. The document is aged and yellowed. At the top, the text 'Podpis posluchačův:' is printed in a serif font. Below this, the name 'Miroslava Krepperová' is written in a cursive script. A horizontal dashed line is visible below the signature.

Obrázok č. 2: Podpis M. Krepperovej v nacionáliách z rokov 1937 – 1938

A VUT R ČVŠT, kn. č. 213, nestr. (8); MZA v Brně, spisy, fasc. 441, Statist. výkazy posluchačů české techniky v Brně, Soupis posluchačů zapsaných ve studijním roce 1937/1939, nestr.

09. Landsmannová, Gabriela

*28. 11. 1906 Bernátovce (dnes súčasť obce Valaliky, Košice-vonkov), konfesie židovská, národnosť maďarská, otec Maximilián, statkár, Buzice (Košice-vonkov), reálne gymnázium Košice, NVŠT v Brne imatrikulovaná 26. 9. 1924, doba štúdia 1924 – 1928, 4. ročník, 1. štátna skúška 30. 12. 1926 vyznamenaný, 2. štátna skúška 16. 3. 1929 vyznamenaný, odbor technickej chémie.

MZA v Brně, fasc. 424, Výkaz posluchačů NVŠT v Brne pochádzajúcich zo Slovenska v zimnom semestri 1924, nestr. (527); Ausweis über die Absolventen, welche im Studienjahre 1927/28.

10. Löwyová (Lövy) Irena

*10. 12. 1901 Nová Bystrica (Kysucké Nové Mesto), konfesie židovská, národnosť židovská, materinský jazyk nemecký, otec †Adolf, učiteľ, matka Róza, reálka v Žiline, NVŠT v Brne imatrikulovaná 15. 10. 1919, doba štúdia 1919 – 1922, 3. ročník, odbor technickej chémie, 1. štátna skúška 20. 12. 1921 vyhovel. Prestúpila 17. 2. 1922 na ČVŠT v Brne, imatrikulovaná 13. 5. 1922, doba štúdia 1922 – 1923, 4. ročník, odbor chemického inžinierstva, 2. štátna skúška 28. 6. 1923 veľmi dobrý.

MZA v Brně, knihy 331, Verzeichnis der Absolventen mit I. Staatsprüfung, nestr.; 441, Statist. výkazy posluchačů české techniky v Brně, Přestoupení řádných posluchačů z německé vysoké školy technické v Brně, nestr.; Seznam posluchačů na česk. vys. škole technické v Brně ve stud. roce 1922/23, nestr. A VUT R ČVŠT, kn. č. 190, nestr. (5); kn. č. 80, Matriční listy 1912 – 1913 – 1923 – 1924 J-O; kn. č. 219 Výkaz absolventů, kteří ve studijním roce 1922/23 ukončili studia.

Pokorný, Adolf. G. – Brandšteter, Jiří a kol.: *85 let chemického inženýrství v Brně 1911 – 1996*. Brno: VUT, 1996, s. 104; Blatná, Alžběta: *Ženy na české technice v Brně v letech 1918 – 1939*.

In Průmysl a technika na Moravě v 19. a 20. století: vybrané kapitoly z dějin. Ed. R. Slabotínský. Brno: Technické muzeum v Brně. 2019, s. 123 a 125.

11. Macurová, Matilda Akvitana

*1920 Krásno nad Kysucou (Kysucké Nové Mesto), konfesia rímskokatolícka, národnosť slovenská, otec †Ambróz, krčmár, Krásno nad Kysucou, I. státní československá reálka v Brně, Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity v Brně, doba štúdia 1938 – 1939, mimoriadna študentka, prestúpila na ČVŠT v Brne, imatrikulovaná 16. 12. 1939, doba štúdia 1939 – 1940, 1. ročník, odbor chemického inžinierstva.

Osvobozen od celého kolejeho.

Vše budiz přesně, pečlivě a podrobně vyplněno a velmi jasně i dobře čitelně psáno!
Nesbale, nečítelací a nejasné vyplněné listopisy se nepřijímou.

APROBACI SKUTINA: 17
Fakulta: Přírodovědecká
Kotkatý děh: 7

MIMOJIDNÍ
Zimní? Letní? běh
1939

Nationale.
Žádá za osvobození od kolejeho? (ano/uc) 185

Jméno a příjmení	Macurová, Matilda Akvitana		
Místo, země a rok narození, náboženství	Krásno n/Kys., Slovensko, 1920, římskokatolícká		
Příslušnost (obec domovská, okres, země)	Krásno n/Kys., Kysucké noví Mesto, Slovensko		
Národnosť	slovenská		
Obydlí (každá změna budiz do tří dnů oznámená)	Vidva Lipitko - Městořížský, Brno - Srechova 6		
Jméno, stav a obydlí otcevo	Ambróz Macurová, krčmár, Krásno n/Kys.		
Příslušnost (obec domovská, okres, země)	Krásno n/Kys., Kysucké noví Mesto, Slovensko		
Jméno, stav a obydlí poručníkovo	-		
Místě, na němž studující v posledním piletí byl	Brno - st. čeh. reálka v Brně		
Positivá	Maturoval:	Brno, st. čeh. reálka (stipendia nadace, podpory) v části	Kč h
osvětlného od	(stav, kdy a kde?)	Brno, dne 28. května 1938	dne 1938 č.
Čin se studující prokazuje, aby byl imatrikulován	maturálním vyjedením 22. 12.		
Průkaz o povinnosti vojenské, podrobně:	-		

Seznam přednášek, které studující musí poslouchati.

Předmět slovně, jak jest ohlášen	Kolik hodin týdně	Jméno docenta (bez titulů profesor a pod.)	Vlastnoruční podpis posluchačův

Obrázok č. 3: Zápis Matildy Akvitanie Macurovej v nacionaliách Přírodovědeckej fakulty Masarykovy Univerzity v Brne

A MU, A 6, Přírodovědecká fakulta, nationalia, kn. 37, A VUT R ČVŠT, kn. č. 215, nestr. (14).

12. Mišíková, Anna Branislava¹⁷

vyd. Štulcerová, *14. 9. 1911 Svrčinovec (Čadca) – †3. 8. 1999 Bratislava, konfesia rímskokatolícka, národnosť slovenská, otec Anton, profesor, matka Štefánia Mekišová, Žilina, reálka Žilina, ČVŠT v Brne imatrikulovaná 24. 11. 1928, doba štúdia 1928 – 1929, 1. ročník, odbor stavebného inžinierstva, B, mimoriadna študentka.

Potom učila matematiku na meštianskych školách v Ružomberku a Trenčíne.

MZA v Brně, spisy, fasc. 441, Statist. výkazy posluchačů české techniky v Brně, Soupis posluchačů zapsaných ve studijním roce 1928/1929, nestr.

Slovenský biografický slovník : od roku 833 – 1990. IV. M – Q. Martin: MS, 1990, s. 196.

13. Neumannová, Alžbeta

*10. 12. 1900 Rimavská Sobota, konfesia židovská, národnosť židovská, materinský jazyk maďarský, otec Jozef, obchodník, Rimavská Sobota, NVŠT v Brne imatrikulovaná 11. 10. 1920, doba štúdia 1920 – 1924, 4. ročník, odbor technickej chémie, 1. štátna skúška 15. 12. 1922 vyhovel.

¹⁷ Mladší brat Štefan Mišík, *1914, študoval na Oddelení stavebného inžinierstva v rokoch 1931 – 1934, ktoré úspešne ukončil 2. štátnou skúškou 25. 6. 1938 s prospechom veľmi dobrý. Na rozdiel od sestry ma zapísanú národnosť československú.

MZA v Brně, fasc. 424, Seznam posluchačů šk. r. 1922/23, nestr. (404); MZA v Brně, fasc. 424, Ausweis über die Hörer aus der Slowakei ... 6. Juni 1924, nestr. (500); knihy 331, Verzeichnis der Absolventen mit I. Staatsprüfung, nestr.; 441, Statist. výkazy posluchačů české techniky v Brně, Hörenverzeichnis 1923/24, nestr.

14. Politzerová, Karolína

*18. 12. 1903 Moravská Ostrava (dnes Ostrava, Morava), konfesie židovská, národnosť židovská, materinský jazyk nemecký, matka učiteľka, Bratislava, gymnázium Miškolc, NVŠT v Brne imatrikulovaná 4. 10. 1921, doba štúdia 1921 – 1923, 1. ročník, odbor technickej chémie, vystúpila 18. 10. 1923.

MZA v Brně, fasc. 424, Seznam posluchačů šk. r. 1922/23, nestr. (406).

15. Porjeszová, Margaréta

*31. 5. 1899 Žilina, konfesie židovská, národnosť slovenská, materinský jazyk maďarský, otec Šalamún, statkár, Žilina, NVŠT v Brne, imatrikulovaná 2. 10. 1920, doba štúdia 1920 – 1922, 2. ročník, odbor strojného a elektrotechnického inžinierstva.

16. Rosenbergová, Ella¹⁸

*20. 6. 1903 Veľké Topoľčany (dnes Topoľčany), konfesie židovská, národnosť maďarská, materinský jazyk nemecký, otec Jakub, roľník, Veľké Topoľčany, reálne gymnázium Bratislava, NVŠT v Brne imatrikulovaná 26. 9. 1921, doba štúdia 1921 – 1923, 1. ročník, odbor technickej chémie. Prestúpila na NVŠT v Prahe, imatrikulovaná 20. 10. 1923, doba štúdia 1923 – 1925, 1926 – 1927, 1. štátna skúška 22. 12. 1923 veľmi dobrý, 2. štátna skúška 19. 2. 1927 vyhovel.

MZA v Brně, fasc. 424, Seznam posluchačů šk. r. 1922/23, nestr. (407); Archiv ČVUT NVŠT 1923/25, 26/27; 73 Special-Protokoll ... 1922 – 1924, No. 951.

17. Rothová, Gabriela

*11. 9. 1918 Nitra, konfesie židovská, národnosť slovenská, otec Štefan, roľník, Nitra, reálne gymnázium Nitra, ČVŠT v Brne imatrikulovaná 17. 12. 1938, doba štúdia 1938 – 1939, 2. ročník, odbor chemického inžinierstva.

A VUT R ČVŠT, kn. č. 214, nestr. (17); nedostudovaní študenti, krabice č. 9; MZA v Brně, spisy, fasc. 441, Statist. výkazy posluchačů české techniky v Brně, Soupis posluchačů zapsaných ve studijním roce 1938/1939, nestr.

18. Sachová, Miluše

*22. 10. 1919 Michalovce, konfesie rímskokatolícka, národnosť česká, otec Vlastimil, riaditeľ banky, Holešov (Morava), I. československá štátna reálka v Brně, ČVŠT v Brne imatrikulovaná 18. 12. 1937, doba štúdia 1937 – 1939, 3. ročník, odbor strojného a elektrotechnického inžinierstva, strojnictvo, 1. štátna skúška 21. 10. 1939 veľmi dobrý

A VUT R ČVŠT, kn. č. 213, nestr. (11); nedostudovaní študenti, krabice č. 10; OSEI, č. kn. 54, Zápisy (protokoly) o 1. štátni zkoušce, č. 2645; MZA v Brně, spisy, fasc. 441, Statist. výkazy posluchačů české techniky v Brně, Soupis posluchačů zapsaných ve studijním roce 1937/1939, nestr.

19. Sandnerová, Walli (Katrin)

¹⁸ Mladší brat Eugen Rosenberg, *1907 – 1990, študoval na NVŠT v Brne v r. 1924 – 1926, potom prestúpil na NVŠT v Prahe. Neskôr sa stal významným architektom.

*24. 12. 1913 Hronec (Brezno n. H.), konfesia rímskokatolícka, národnosť nemecká, otec Karl, prokurátor, Brno, obchodná akadémia Brno, NVŠT v Brne imatrikulovaná 29. 9. 1933, doba štúdia 1933 – 1935, piaty odbor, poisťná technika.

20. Schnirerová, Viola

*17. 12. 1903 Žilina, konfesia židovská, národnosť židovská, materinský jazyk maďarský, otec Dávid, riaditeľ banky, Žilina, reálka Žilina, NVŠT v Brne imatrikulovaná 21. 9. 1921, doba štúdia 1921 – 1925, 4. ročník, odbor strojného a elektrotechnického inžinierstva elektrotechnika, 2. štátna skúška 19. 12. 1925 vyznamenaný.

Mza v Brně, fasc. 441, Statist. výkazy posluchačů české techniky v Brně, Hörenverzeichniss 1923/24, nestr.

21. Silbermannová, Hedviga

*31. 10. 1898 Prešov, konfesia židovská, národnosť židovská, m. j. nemecký, otec Marek, súkromník, Prešov, gymnázium, NVŠT v Brne imatrikulovaná, 27. 9. 1921, doba štúdia 1921 – 1922, 1. ročník, odbor technickej chémie.

22. Strauszová, Eva

*8. 8. 1901 Dunaföldvár (Maďarsko), konfesia židovská, národnosť židovská, materinský jazyk maďarský, otec Žigmund, zubár, Prešov, gymnázium, NVŠT v Brne imatrikulovaná 15. 10. 1919, doba štúdia 1919 – 1923, 4. ročník, odbor technickej chémie, 1. štátna skúška 19. 5. 1922 veľmi dobrý, 2. štátna skúška 1. 12. 1923 vyznamenaný.

MZA v Brně, fasc. 424, Seznam posluchačů šk. r. 1922/23, nestr. (409); Ausweis über die Absolventen, welche im Studienjahre 1923/24 (nestr.).

Pramene a literatúra

Pramene

Archiv Českého vysokého učení technického v Praze

Nacionále Vysoké škole obchodní, zimní a letní semestr 1923 – 24.

Imatrikulace ve stud. roce 1937/38 kn. č. 213 – 1939/40 kniha č. 215

Nedostudovaní studenti krabice č. 4, inv. č. 152 E – G

Odbor strojníného inženýrství, Protokoly (zápisy) o I. státní zkoušce, kn. č. 81

Protokoly (zápisy) o druhé státní zkoušce, kn. č. 134

Moravský zemský archiv v Brně

fond B 34 Nemecká vysoká škola technická v Brně

fasc. 424, Seznam posluchačů šk. r. 1922/23

439 24a Studium žen

439 24b, Oslava dokončenia stavby techniky

441 Statist. výkazy posluchačů české techniky v Brně, Hörenverzeichniss 1923/24

Soupis posluchačů zapsaných ve studijním roce 1918/1923 1938/39, nestr.

Literatúra:

Blatná, Alžběta: Sto let studia žen na technice v Brně. In *Události na VUT v Brně*, 2017/18, roč. 27, č. 3, s. 24 – 25. ISSN 1211-4421.

Franěk, Otakar: *Dějiny České vysoké školy technické v Brně. 1. díl – do roku 1945*. Brno: VUT v Brně, 1969.

Charlotta G. Masaryková: *sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000*. Ed. M. L. Neudroflková. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001. ISBN 80-86495-03-5.

Lexikón slovenských žien. Martin: Slovenská národná knižnica, Národný biografický ústav, 2003. ISBN 80-89023-30-4.

List, Vladimír: *Paměti.* Ostrava: Pobočka Českého elektrotechnického svazu, 1992.

Lomič, Václav – Lomičová-Jirásková, Marie: *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze : publikace k 275. výročí školy.* Praha: SNTL, 1982.

Pokorný, Adolf. G. – Brandšteter, Jiří a kol.: *85 let chemického inženýrství v Brně 1911 – 1996.* Brno: VUT, 1996. ISBN 9788087896631.

Semináře výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000 – 2001: práce z dějin vědy 3. Ed. M. Pokorná. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2002. ISBN 80-7285-0150-6.

Průmysl a technika na Moravě v 19. a 20. století : vybrané kapitoly z dějin. Ed. R. Slabotínský. Brno: Technické muzeum v Brně. 2019, 141 s. ISBN 978-80-87896-63-1.

Slovenský biografický slovník : od roku 833 – 1990. IV. M – Q. Martin: MS, 1990. ISBN 80-7090-070-9.

Významné ženy Trenčianskeho kraja : biografický slovník. Eds. E. Strohnerová, E. Struhárová. Trenčín: Verejná knižnica Michala Rešetku v Trenčíne, 2007. ISBN 987760002473.

Zoznam skratiek:

A MU	Archiv Masarykovy univerzity
č.	číslo
ČVŠT	Česká vysoká škola technická
ČVUT	České vysoké učení technické
fasc.	fascikel
kn.	kniha
MZA	Moravský zemský archiv
nestr.	nestránkované
NVŠT	Nemecká vysoká škola technická
OSI	Oddělení strojního inženýrství
R	rektorát
s.	strana
statist.	statistický
stud.	studijní
šk. r.	školský rok
VUT	Vysoké učení technické

PhDr. ThMgr. Libor Bernát, CSc.

Katedra humanitných vied Stavebnej fakulty STU v Bratislave

Radlinského 2766/11, 810 05 Staré Mesto

libor.bernat@stuba.sk

JUDr. Janka Zajacová, PhD.

Katedra humanitných vied Stavebnej fakulty STU v Bratislave

Radlinského 2766/11, 810 05 Staré Mesto

janka.zajacova@stuba.sk

Posúdili: PhDr. Vladimír Michalička, CSc., PhDr. Ľubica Kázmerová, CSc.

ERNEST SÝKORA A JEHO PRÍSPEVOK K IDEI KOMUNISTICKEJ VÝCHOVY A VZDELÁVANIU NA SLOVENSKU V ROKU 1945 – 1989

Milan Krankus

Abstrakt: Článok analyzuje a hodnotí pôsobenie a názory významného pedagóga a stranického činiteľa obdobia socializmu E. Sýkora. Popisuje jeho aktivity v oblasti školstva a mládežníckeho hnutia hlavne v 50-tych rokoch, kedy bolo jeho mocenské postavenie najsilnejšie, ale aj v čase normalizácie, až do roku 1989. Ukazuje, že po celú dobu svojho pôsobenia bol E. Sýkora horlivým prívržencom totalitnej školskej politiky strany a podieľal sa na mnohých represívnych a deformujúcich zásahoch do školstva a vzdelávania a upevňovaní komunistickej moci pri výchove mladej generácie. Autor poukazuje na jeho dogmatické a antiliberálne postoje, ktoré zastával aj v roku 1968 a období normalizácie a ktorých sa nevzdal až do konca svojho pedagogického pôsobenia a presadzoval ich vo svojej koncepcii leninskej výchovy najmä v mládežníckej organizácii.

Kľúčové slová: Ernest Sýkora, slovenské školstvo a pedagogika v roku 1948-1989, školská politika KSČ, školské zákony, mládežnícke hnutie, totalitná ideológia a výchova.

Abstract: The article analyses and evaluates activity and opinions of the important educator and party member E. Sykora during the socialism era. It describes his activities in the field of education and youth movement in the 1950's when his power was at its peak, as well as during the time of Normalisation up to the year 1989. It shows that during his whole career he was a zealous advocat of totalitatian educational policy of the Party and participated in many repressive and deforming interventions; into the school system and education and the consolidation of Communist power in the education of the young generation. The autor point out his dogmatic and anti-liberal stance which he advocated even in the year 1968 and Normalisation period and he never gave them until ther end of his career and pushed them forward in his conception of Leninist education especially in the youth organisation.

Key words: Ernest Sýkora, Slovak school system and pedagogy in the years 1948-1989, educational policy of the Czechoslovak Communist party, school legislature, youth movement, totalitarian ideology and education.

Dejiny nie sú neosobný, iracionálny proces smerujúci od minulosti do budúcnosti, ale tí, čo ich tvoria a naplňajú obsahom sú vždy živí, konkrétni jedinci, ktorí podľa svojho miesta a postavenia v živote spoločnosti majú väčšiu alebo menšiu mieru vplyvu na ich konkrétne-historickú podobu a priebeh. Toto tvrdenie nepochybne platí aj pre dejiny školstva a pedagogiky v období socializmu (1948 – 1989). Aj tu nachádzame množstvo jednotlivcov, ktorí sa podieľali na rozporuplnom a problematickom vývine v období totalitnej komunistickej spoločnosti a svojou mierou prispievali k jej dobovému charakteru. Práve skúmanie ich individuálnej spoločensko-politickej aktivity a názorov neraz umožňuje oveľa hlbšie pochopiť danú dobu, lebo v ich aktivite ako jednotlivcov sa odráža ideový celok, ktorý stojí v pozadí a tvorí jej rámec a zdroj.

Jednou z takýchto postáv v slovenskej pedagogike a školskej politike je osobnosť Ernesta Sýkora, organizátora mládežníckeho hnutia po roku 1945, štátneho činiteľa, stranického funkcionára a vysokoškolského pedagóga. Je do istej miery prekvapujúce, že vzhľadom na jeho vplyv a pôsobenie v oblasti výchovy a vzdelávania počas celého trvania komunistického režimu doteraz neexistuje rozsiahlejšia práca, ktorá by sa pokúsila o celkovú

analýzu jeho diela. (Medzi kratšie príspevky patria text J. Máteja¹ a J. Peška² a zmienky vo viacerých prevažne historických prácach). V našej štúdii sa teda pokúsime zhrnúť a zhodnotiť príspevok E. Sýkora k vývinu školstva a pedagogiky v rokoch 1948 – 1989 s jeho vnútornými aj vonkajším premenami, najmä jeho prístupy k problematike výchovy a vzdelávania mládeže a jej aktivít v rámci mládežníckej organizácie.

Stručný životopis E. Sýkora

Ernest Sýkora sa narodil 2. augusta 1914 v Banskej Bystrici v rodine lesníka. Študoval na gymnáziu v Banskej Bystrici a po maturite slovenčinu a filozofiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Už počas štúdií sa angažoval politicky ako člen Spolku socialistických akademikov a publikoval články v časopisoch DAV, Šíp, Slovenské smery a Tvorba. Po skončení štúdia pôsobil ako stredoškolský profesor v Bratislave (1938 – 1939) a v Liptovskom Mikuláši (1939 – 1944). V čase príprav SNP redigoval v Liptovskom Mikuláši časopis Útok a bol v spojení s KSS a Gustávom Husákom, s ktorým už v marci 1944 rokoval o problematike mládežníckeho hnutia po oslobodení. Po prechode do Banskej Bystrice viedol Spravodajskú agentúru Slovenska a po potlačení povstania a pobyte v horách prešiel v januári 1945 na oslobodené územie, kde vyvíjal politickú a novinársku aktivitu. V roku 1945 sa stal členom ÚV KSS.

V marci 1945 sa stal okresným tajomníkom KSS v Poprade, neskôr v Liptovskom Mikuláši a Ružomberku. V júni 1945 z poverenia Predsedníctva ÚV KSS prešiel pracovať do Zväzu mládeže, kde realizoval politiku KSS a súčasne bol zamestnaný na Povereníctve školstva ako prvý tajomník povereníka Ladislava Novomeského a neskôr aj vedúci sekcie osvety. Bojoval za zjednotenie mládeže a vytvorenie ČSM. *„Bol stúpencom radikálneho postupu a postupne sa presadil do vedúcich funkcií v mládežníckom hnutí“*³.

V auguste 1945 bol zvolený za člena ÚV KSS a podpredsedu ÚV ZSM a koncom augusta 1945 za predsedu celoštátneho hnutia Ústredia mládeže ČSR, kde presadzoval politiku KSS. Zároveň sa stal členom Dočasného národného zhromaždenia. Na základe výsledkov parlamentných volieb roku 1946 bol zvolený do SNR a roku 1948 za poslanca Národného zhromaždenia (do roku 1954).

Po vytvorení celoštátneho ČZM (Československého zväzu mládeže) roku 1949 do roku 1962 bol predsedom ÚV ZSM (Zväzu slovenskej mládeže) a podpredsedom ÚV ČZM. Na IX. zjazde KSČ (Komunistickej strany Československa) bol zvolený za člena ÚV KSČ, v rokoch 1945 – 1966 bol členom ÚV KSS (Komunistickej strany Slovenska) a v rokoch 1950 – 1953 člen predsedníctva ÚV KSS. V roku 1948 sa stal poslancom Národného zhromaždenia a roku 1949 – 1954 členom ÚV KSČ, roku 1950 prevzal funkciu povereníka školstva a osvety (do roku 1956 kultúry), keď napomohol odstrániť L. Novomeského z tejto funkcie ako buržoázneho nacionalistu a v tejto funkcii pôsobil až do roku 1958.

Roku 1953 ako sa stal ministrom školstva a osvety, po niekoľkých mesiacoch ho však nahradil Ladislav Štoll a on sa opäť vrátil do funkcie povereníka pre školstvo vedu a kultúru až do roku 1958, kedy bol odvolaný.

V rokoch 1945 – 1950 organizuje stavby mládeže (Dedina mládeže, Priehrada mládeže, Trať družby), ale hlavne Trať mládeže ako vzorovú stavbu mladých budovateľov.

Roku 1958 bol odvolaný z funkcie povereníka pre školstvo vedy a kultúru pretože *„veľké úlohy vytýčené v oblasti škôl, vedy a umenia sú nad sily s. Sýkora, ktorý v súčasnej etape*

¹ Mátej, Jozef: Pedagogické dielo Prof. PhDr. Ernesta Sýkora, CSc. In: *Zborník Filozofickej fakulty UK a Pedagogickej fakulty UK Paedagogica*. roč. V, 1980, s. 2-12.

² Pešek, Jan: *E. Sýkora*. In: Pešek, Jan a kol.: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948 : 1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003, s. 302-304. ISBN 9788071654175.

³ Tamže, s. 302.

vývoja ich dostatočne nezabezpečuje.“⁴ Vytýkajú sa mu vážne nedostatky v oblasti školstva, kultúry, školskej výstavby a v osvetovej práci a zo strany odbornej verejnosti nezvládnutie školskej reformy z roku 1953. Neutrpel však žiadnu personálnu a kariérnu stratu, lebo po roku 1959 bol menovaný za profesora pedagogiky na FFUK, kde v rokoch 1961 - 1962 pôsobil aj ako dekan.

V roku 1964 – 68 a 1970 – 1975 bol predsedom Slovenskej pedagogickej spoločnosti.

Po roku 1970 sa teoreticky venoval hlavne problematike socialistickej výchovy mládeže, vysokoškolskej pedagogike, problematike mládežníckeho hnutia a komunistickej výchovy. Pôsobil na Katedre pedagogiky vysokých škôl a vytvoril Kabinet pre výskum mládeže na FFUK (1975). Od roku 1971 bol členom komisie ÚV KSČ a ÚV KSS pre prácu s mládežou. V druhej pol. 80-tych rokov sa už nezapojil do diskusií o reformách (prestavbe). Zomrel 15. 1. 2000 v Bratislave.

Pôsobenie a formovanie názorov E. Sýkoru v dejinnom rozmere 1945 – 1948

U E. Sýkoru môžeme jasne vidieť dve základné oblasti, ktoré boli predmetom jeho záujmu a to bola problematika mládežníckeho hnutia a oblasť školskej výchovy a vzdelávania. Obidve však nechápal oddelene, ale v úzkej jednote ako „dve školy“ socialistickej výchovy mládeže.

Cestu k vysokej straníckej a vládnej politike si prekliesnil funkciami vo Zväze slovenskej mládeže, cez aktivity pri organizovaní mládežníckeho hnutia po roku 1945 v období národno-demokratickej revolúcie a po prevzatí moci Komunistickou stranou vo februári 1948. Hneď po oslobodení sa stal predsedom ÚV Zväzu slovenskej mládeže. Už roku 1945 v Pravde z 28. augusta 1945 vyjadril presvedčenie, že ZSM sa musí zúčastňovať na plnení celonárodných a celospoločenských cieľov a úloh pod heslom budovania vlasti a presadzoval jednotu mládežníckych organizácií na Slovensku a v rámci celej republiky.

Zápas o túto jednotu sa začal na konferencii 14. augusta 1945 v Martine. V súlade s líniou KSS a Košickým vládnym programom tu vytýčil E. Sýkora zásadné heslo pre prácu mládežníckej organizácie pre budúce roky, ktorým bola aktívna účasť mládeže na výstavbe a všestranný rozvoj cez spoločenské aktivity.

Po februári 1948 sa vytvorili politické predpoklady pre vytvorenie masovej jednotnej organizácie mládeže a rozvoj mládežníckeho hnutia na princípoch marxizmu-leninizmu a politiky strany. E. Sýkora sa stal organizátorom a ideológom jednotnej celoštátnej organizácie mládeže (ČSM) vo svojej práci podriadenej generálnej línii KSČ. V začiatkoch budovania socializmu bolo pre stranu zásadnou vecou získať na svoju stranu mládež. Jednotná organizácia s prítlačivým programom mala stať hlavným nástrojom získania mladej generácie pre politiku strany. Samozrejme, z dobrovoľnej organizácie sa v krátkom čase stala organizácia úplne podriadená totalitnej moci. Podľa komunistickej propagandy mala byť práca pre spoločnosť zdrojom radosti a optimizmu. Entuziazmus pri budovaní novej spoločnosti bol síce u časti mladej generácie úprimný, „mnohé sa však ukázalo ako ilúzie a o to tvrdšie bolo nasledujúce „vytriezvenie“, strata ideálov a sklamanie z represálií, ktoré nasledovali v nasledujúcich rokoch.

Podľa vyhlásenia E. Sýkoru: „Teraz je treba, aby Zväz mládeže do dôsledkov začal plniť smernice vytýčené súdruhom Gottwaldom a prešiel do celkovej budovateľskej ofenzívy, aby v zmysle slov súdruha Gottwalda venoval všetku pozornosť politickej výchove, ideologickej výchove, ako aj mravnej, aby venoval prvoradú pozornosť výchove charakteru v duchu komunistickej morálky.“⁵

⁴ Tamže, s. 304.

⁵ Chrobáková, H.: Ministr školství a osvěty Ernest Sýkora. In *Pedagogika*, roč. 2., 1953, č. 1. s. 13 – 14.

Chápanie zväzu mládeže ako organizácie, v ktorej je politický aspekt nerozlučne spojený s výchovným cez pracovné hnutie, sa malo prakticky uskutočniť na stavbách mládeže, ale predovšetkým na stavbe Trate mládeže v roku 1948 – 1949.

Stavba Trate mládeže, ktorej ideový koncept vytvoril E. Sýkora, sa mala, okrem toho, že urýchlil proces zjednocovania slovenskej mládeže, stať meradlom postavenia, úloh a výchovy mládeže v novom komunistickom systéme, mala byť „pedagogickou ideou“. Spolu s ďalšími stavbami (Dedina mládeže, Priehrada mládeže, Trať Družby) mala ako zjednocujúci činiteľ v duchu komunistických ideálov zásadný význam. Na báze práce sa mala rozvíjať výchova ideovo-politická, mravná, telesná a kultúrna.⁶

E. Sýkora zdôrazňuje svoju základnú myšlienku dvoch ciest socialistickej výchovy – školskej výchovy a výchovy prostredníctvom aktivity v mládežníckej organizácii ako jedného komplexného procesu výchovy všestranne harmonicky rozvinutej osobnosti, uvedomelého budovateľa socialistickej spoločnosti.⁷ Hovorí o vzťahovej škole revolučnej výchovy, rozpracúva základné princípy, na ktorých budovať hnutie mládeže a určovať pracovné plány. (V centre jeho aktivity je teda u neho učňovská, stredoškolská a vysokoškolská mládež organizovaná v ČSM, ale paralelne s procesmi, ktoré prebiehali v tejto organizácii išiel aj vývoj v PO, teda organizácie pre školskú mládež, ktorej tiež venoval patričnú pozornosť.)

Ani po kritike myšlienky stavieb mládeže a zdržanlivom postoji politického vedenia v pol. 50-tych rokov sa nevzdáva pozitívneho hodnotenia stavby Trate mládeže. V Smene z 23. júla 1964 v článku *Údolie radosti* píše, „... Trať mládeže sa stále výraznejšie javí ako pedagogická idea, ktorá mala veľký výchovný význam“. Dokonca pri zániku ČSM roku 1968 a „problémoch“, ktoré tým vznikli, hľadá recept nápravy práve v ideji Trate mládeže. Na seminári v Moskve roku 1969 pod názvom *Lenin a študujúca mládež* pokladá za jednu z vnútorných príčin rozpadu jednotnej organizácie mládeže zanedbávanie tvorby výchovného systému, ktorého zárodoky nachádza práve tam.

V množstve štúdií a vystúpení v čase normalizácie v 70-tych rokoch aj neskôr sa stále vracia k počiatkom socialistickej školy a vzniku mládežníckej organizácie v rokoch 1945 – 49 ako modelu, z ktorého možno získať podnety pre ideové aj praktické fungovanie mládežníckej organizácie, „tvorivé uplatňovanie leninských princípov práce s mládežou“ (nazýva to „udržiavaním kontinuity“), ktoré považuje za veľmi dôležité.

1948 – 1953

Február 1948 znamenal odstránenie parlamentnej demokracie a nastolenie mocenského monopolu KSČ, respektíve jej orgánov do občianskeho, politického a kultúrneho života spoločnosti. Rozvoj výchovy a vzdelávania bol organizovaný v duchu marxizmu-leninizmu a komunistickej ideológie, s úplnou elimináciou buržoázneho myslenia a orientácie. Ústrednou úlohou sa stáva prevýchova učiteľov a štúdium sovietskej pedagogickej literatúry a skúseností sovietskej školy.

Pri hodnotení miesta E. Sýkora ako predstaviteľa stalinského obdobia vývinu školy a pedagogiky treba rešpektovať skutočnosť, že k tejto oblasti sa dostal cez prácu s mládežou, a od roku 1950 ako poverenik pre školstvo, to znamená ako verejný činiteľ a stranický funkcionár. K problémom teda nepristupoval ako akademický teoretik, ale ako politický a štátny činiteľ, ktorý má riešiť aktuálne celospoločenské úlohy školstva a kultúry a presadzovať líniu KSČ a to často veľmi ráznym a rozhodným spôsobom. V rokoch po Februári 1948 patril k mocenskej elite, ktorá rozhodovala o všetkých stránkach života spoločnosti. Z toho vyplýva aj forma a spôsob jeho účasti na riešení problémov a v diskusiách. Jeho dielo netvorí žiadne odborné knižné publikácie (okrem spomienkových prác zo 70-tych

⁶ Sýkora, Ernest: *Dve školy socialistickej výchovy mládeže*. Bratislava: SPN, 1978, s. 378.

⁷ Tamže, s. 100.

rokov), ale množstvo aktuálnych článkov, štúdií, referátov a verejných vystúpení na stranických fórach, konferenciách, poradách, školeniach a iných organizovaných podujatiach, na ktorých prezentoval svoje názory, alebo skôr názory stranických orgánov na daný problém a prijaté opatrenia. Odtiaľ pochádza ich často proklamatívny charakter a slovník typický pre stranického funkcionára tej doby.

Pôsobenie E. Sýkora pri radikálnej prestavbe školy a úloh mládežníckeho hnutia v duchu generálnej línie KSČ po IX. zjazde sa uskutočňovalo v období zásadného obratu spoločnosti k sovietskemu modelu totalitného systému socializmu a prenikaniu marxisticko-leninskej ideológie do všetkých oblastí jej života. Do roku 1953 došlo k úplnému pretvoreniu podoby školstva a chápania výchovy oproti obdobiu pred rokom 1948. Výsledkom bolo vytvorenie jednotného, ale strnulého, autoritárskeho, byrokraticky riadeného školského systému, v ktorom nebol žiadny priestor pre iniciatívy, návrhy riešení alebo kritiku rozhodnutí, ktoré prichádzali v podobe zákonov, vyhlášok a nariadení z najvyšších miest. Školstvo a výchova mladej generácie sa mali stať výkonným nástrojom realizácie hospodárskej a kultúrnej politiky strany. Úlohou pedagogiky nemalo byť hľadanie vlastných riešení problémov, ale vysvetľovanie a obhajoba stranických opatrení, zákonov a vyhlášok, prebojovanie marxisticko-leninského svetonázoru v radoch učiteľov a pedagógov a odhaľovanie buržoáznej ideológie a nepriateľských elementov. V tomto chápaní pedagogika stratila úplne charakter nezávislej vedeckej disciplíny.

E. Sýkora sa dal úplne do služieb presadzovania línie KSČ v školstve a kultúre. Aktívne pôsobil vo verejnom živote ako štátny činiteľ a politik, dôsledne presadzujúc líniu školskej politiky strany na všetkých typoch a druhoch škôl, od základných až po vysoké a v práci ČSM. Dohliadal na „ideologický prerod a očistu“ vysokých škôl, previerky a odstraňovanie „reakčných“ študentov a profesorov a premiestňovanie veriacich učiteľov a tvrdo presadzoval prehlbovanie vysokých škôl na školy nového socialistického typu s výchovou novej „vlastnej“ inteligencie. Nová masová mládežnícka organizácia ČSM sa mala stať účinným nástrojom prevýchovy a ideologického tlaku, lebo účasť v nej zabezpečovala členom rozličné výhody (napríklad študijné a kariérne) a naopak neúčasť problémy a často aj prenasledovanie.

V zložitých podmienkach totalitnej stalinskej diktatúry aktívne bojoval na konferenciách, schôdzach a v tlači proti „nepriateľom“ socializmu, „reakčným živlom“ „nevedomelým učiteľom“, ktorí potajomky vyznávajú buržoázu pedagogiku, vysvetľoval, sľuboval a presviedčal, ale aj hrozil a vyhrážal sa.

„V rezorte školstva vystupoval ako hlavný predstaviteľ boja proti tzv. buržoáznemu nacionalizmu,“⁸ podieľal sa aj na čistkách v stranickom aparáte a kultúre (viď prípad L. Novomeský). Začiatkom 50-tych rokov bol na vrchole svojej politickej kariéry, kým jeho vplyv a postavenie nezačali nezadržateľne upadať v dôsledku zmien v straníckej garnitúre a pohybov v najvyšších mocenských štruktúrach.

1953 – 1956

Do dejín slovenského školstva a pedagogiky sa však najvýraznejšie zapísal, keď ako minister školstva roku 1953 podpísal zákon č. 31/1953 Sb. O školskej sústave a vzdelávaní učiteľov, ktorý priniesol zásadnú zmenu nielen školského systému, ale aj obsahu vzdelávania a v krátkej dobe sa stal terčom ostrej kritiky, ako súčasť a produkt stalinského systému riadenia a organizácie školstva.

Zákon hlboko zasiahol do tradičnej štruktúry nášho vzdelávacieho systému (zavedením jedenásťročných stredných škôl, skrátením školskej dochádzky, zmenami v obsahu

⁸ Gabzdilová, Soňa: *Ako sme študovali v totalite. Vysokoškolské vzdelávanie na Slovensku pod ideologickým diktátom Komunistickej strany Československa (1948-1953)*. Prešov: Univerzum, 2018, s. 68. ISBN: 978-80-89946-05-1

vzdelávania), lebo najbližšie priblížil náš školský systém sovietskemu modelu, a jeho realizácia spôsobila v praxi veľké ťažkosti najmä štruktúrneho a obsahového charakteru.

Roku 1956 v súvislosti s odhalením kultu osobnosti došlo k diskusiám aj o podobe školstva, ktoré však prerástli do neželanej kritiky, názorov, že školská reforma nesplnila očakávania. Zákon bol kritizovaný ako produkt nekritického preberania sovietskych skúsenosti a sovietskej školy. Okrem iných kriticky vystúpil O. Pavlík, ktorý s E. Sýkorom zastával v roku 1948 – 1952 zhodné stanoviská o potrebe pretvorenia školstva na socialistický model, a oslavu sovietskeho školstva a pedagogiky, roku 1956 však vystúpil s ostrou kritikou nielen zákona, ale aj celého predchádzajúceho obdobia. „Prílišný centralizmus, byrokratizmus, dogmatizmus, ktoré sa zrodili v ovzduší kultu osobnosti spôsobili nášmu školstvu veľké škody.“⁹ Napriek rozvoju školskej siete „nové podmienky neprinesli im zodpovedajúce výsledky.“¹⁰ Prejavila sa politizácia a celkové zaostávanie nášho školstva za potrebami socialistickej výstavby. „Rolu hralo aj úsilie ešte viac sa priblížiť sovietskemu vzoru a treba poctivo priznať, že šlo často o mechanické napodobňovanie, ako sa vtedy robilo aj na iných úsekoch.“¹¹ E. Sýkora sa proti kritike rázne ohradil a snažil sa vysvetliť svoje postoje a stranícke rozhodnutia. Nutnosť prijatia nového školského zákona roku 1953 a prestavby celého školského systému podľa sovietskeho vzoru vysvetľoval hospodárskymi požiadavkami a podmienkami ako aj vysokou úrovňou sovietskej pedagogiky, ktorá nám bola prirodzeným vzorom.

Aj v nasledujúcich rokoch obhajoval ako nutnosť prijatie zákona z roku 1953 a jeho význam v danej etape rozvoja spoločnosti a vracal sa k tejto etape v množstve článkov, štúdií, vystúpení na konferenciách a školeniach. Priznával síce chyby a chybné opatrenia v 50-tych rokoch v školstve, ale odmietal zatracovanie a dehonestáciu celého obdobia 1948 – 1953.

Situácia sa napokon čiastočne vyriešila prijatím nového školského zákona roku 1960 (Zákon o jednotnej sústave výchovy a vzdelávania). Jeho prijatia sa však E. Sýkora vo funkcii povereníka už nedočkal. V novembri 1958 bol na zasadnutí Byra ÚV KSS odvolaný z funkcie pre „vážne nedostatky v riadení školstva a kultúry“ a pretože „veľké úlohy v oblasti školstva, vedy a umenia sú nad jeho sily.“¹² Zásadným dôvodom však zrejme bolo nezvládnutie školskej reformy z roku 1953.

Nová vlna kritiky realizácie školskej politiky KSČ po roku 1948 a školského zákona z roku 1953 sa zdvihla v roku 1968 – 1969. E. Sýkora ostro reagoval na túto kritiku v čase normalizácie a pripisoval ju nepriateľom socialistického školstva a protisocialistickým silám.

Ešte roku 1970 pri hodnotení 50-tych rokov v školstve znova konštatuje, že „bolo prirodzené opierať sa o sovietsku pedagogiku a popredných sovietskych učiteľov“¹³ a odmieta nihilistické hodnotenia a negativistické popieranie kontinuity protisocialistickými silami v období demokratizácie. Priznáva, že v budovaní školstva boli síce nedostatky, jednostrannosti a chyby, ale aj klady a veľa nového, napríklad kvantitatívny a kvalitatívny rozvoj. „Nebol som iniciátorom školskej reformy, plne som však za ňou stál.“¹⁴ „Ale pritom všetkom obdobia „temna“ v školstve môžu tieto roky nazývať iba nepriatelia socializmu.“¹⁵ Po zrušení školského zákona, o čom sa začalo uvažovať už roku 1957, a prijatím nového zákona roku 1960 podľa neho nedošlo k vyriešeniu problémov strednej školy, ale iba k ich zauzleniu. (K histórii tohto zákona patrí, že v čase normalizácie sa ho ešte roku 1973 zastali Učiteľské noviny a odmietali jeho kritiku.)

⁹ Pavlík, Ondrej: *Ako je to s našou školskou sústavou?* In: Za nový školský systém. Bratislava: Veda, 1984, s. 55.

¹⁰ Pavlík, Ondrej: O súčasnom stave pedagogickej vedy na Slovensku. In: *Jednotná škola*, roč. XI, 1956, č. 1, s. 5.

¹¹ Pavlík, O.: *Ako je to s našou školskou sústavou?*, c. d., s. 58.

¹² Pešek, J.: *E. Sýkora.*, c. d., s. 304.

¹³ Sýkora, E.: *Dve školy*, c. d., s. 259.

¹⁴ Tamže, s. 257.

¹⁵ Tamže, s. 254.

1956 – 1965

Hlboká politická, sociálna a ekonomická kríza, ktorou prechádzalo Československo v rokoch 1953 – 1957, sa nevyhnutne prejavila aj v oblasti školstva. V centralizovanom štáte s nedemokratickým režimom to ani nemohlo byť inak. Zefektívnenie výchovno-vzdelávacieho procesu a prípravy pre život a prácu malo od roku 1954 priniesť úsilie o rozvoj polytechnickej a pracovnej výchovy.

V zložitých podmienkach poststalinskej éry, pod vplyvom hromadiacich sa problémov, nespokojnosti mládeže so spoločenskou situáciou (1955 – 1956), konštatovaní formalizmu a stagnácie, nízkej aktivity a úrovne ideovej práce v organizácii mládeže zdôrazňuje strana nutnosť skvalitnenia práce s mládežou a nápravu pomerov v ČSM. Bolo prijatých niekoľko uznesení strany o zvýšení úrovne komunistickej výchovy (1955, 1958, 1961, 1962), ale situácia sa nijako zvlášť nezlepšila, čo viedlo nakoniec k požiadavke podriadiť prácu organizácií ČSM pod vedenie straníckych organizácií.

E. Sýkora sa pridáva do diskusie v roku 1956,¹⁶ analyzuje a komentuje stranícke dokumenty venované mládeži a vyzýva k prijatiu účinných opatrení. Konštatuje stratu revolučného elánu vo zväze mládeže, všíma si hlasy o byrokrácii a dirigizme a požiadavky väčšej pozornosti kritike. Pôvod problémov s mládežou vidí v nedostatočnej a málo účinnej výchovnej a ideologickej práci v organizácii ČSM. Práve v zastavení stavieb mládeže v pol. 50-tych rokov vidí začiatok stagnácie a formalizmu. Podľa neho sa venuje malá pozornosť záujmom mladých ľudí (zanedbáva sa napríklad telesná výchova). V súlade so straníckymi uzneseniami zdôrazňuje význam voľného času a prítťažlivosť foriem a metód práce.

Všíma si aj problémy zväzu mládeže na vysokých školách. Príčiny stagnácie a nespokojnosti vidí v neúčasti na tvorivej práci a vo vplyve západných sociologických teórií (napríklad teórie medzigeneračných vzťahov), ktoré kladú prekážky medzi mladšiu a staršiu generáciu a stavajú ich proti sebe. Rovnako ako vedenie strany a vlády v totalitnom štáte, nechce ani on vidieť a odhaliť reálne príčiny danej situácie, pretože je zaslepený ideológiou a straníckou propagandou, ktorá podáva falošný obraz skutočnosti (Vid' Uznesenie o zvýšení úrovne a ďalšom rozvoji vysokých škôl z roku 1956.)

1965 – 1968

Nová línia v pedagogike bola určená v správe ideologickej komisie ÚV KSČ z 18. 2. 1965 pod názvom *Správa o naliehavých úlohách našej pedagogickej vedy*. Tým sa malo skončiť obdobie mechanického kopírovania sovietskych vzorov a dogmatickej pedagogiky a začalo obdobie slobodnejšej diskusie. Konštatuje sa v nej, že neuspokojivý stav pedagogickej vedy bol zosilnený dôsledkami kultu osobnosti, deformácie v spoločenskej funkcii pedagogiky, preceňovanie jej ideologickej funkcie a politickej úlohy, ktorá mala spočívať v tom, že „potvrzovala, aplikovala, ilustrovala, rozvádzala vopred dané opatrenia, bez hlbšieho rozboru skutočnosti. Zjednodušený výklad vzťahu pedagogickej vedy k školskej politike viedol k závažnému podceňovaniu pedagogickej teórie.“¹⁷

Žiada sa rozhodujúci obrat v štýle vedeckej práce, samozrejme na báze marxizmu-leninizmu a pod vedením strany. Na výzvu k realizácii uznesenia nastal zvýšený organizačný aj slobodnejší myšlienkový pohyb v oblasti pedagogickej vedy, vznikajú nové výskumné inštitúcie a skvalitňuje sa úroveň diskusií a publikácií.

E. Sýkora privítal modernizačné trendy a výzvy na zvedčenie pedagogiky (keď však vezmeme do úvahy jeho neskoršie postoje, musíme v tom vidieť určitú mieru pretvárkavy a vyčkávacej taktiky). Na valnom zhromaždení Slovenskej pedagogickej spoločnosti v Trnave v decembri 1964 v referáte *Naša pedagogická veda sa zjednocuje a organizuje* kladne hodnotil

¹⁶ Tamže, s. 88 – 95.

¹⁷ O naliehavých úkolech našej pedagogickej vedy. In: *Pedagogika*, roč. XV, 1965, č. 4 s. 415.

rozvoj pedagogickej vedy na Slovensku a rozvoj vedecko-výskumných inštitúcií a šírku tém od začiatku 60-tych rokov, skúmanie možností obohatenia pedagogiky výsledkami iných vied a podporuje aj metodologické skúmania.¹⁸ Kritizuje izolovanosť od svetového diania, metodologické problémy, neujasnenosť pedagogickej terminológie a výchovných cieľov. Neprestáva však zdôrazňovať význam kontinuity vývinu a sovietskych skúseností.

V septembri 1965 na prvej konferencii ČSPS v Smoleniciach podporil novú orientáciu a diskusiu, zároveň však ostro odmietol kritické hlasy najmä českých pedagógov, ktorí žiadali nanovo prehodnotiť celé predchádzajúce obdobie povojnový vývoj. Tieto požiadavky vyvolali nespokojnosť konzervatívnych pedagógov a pocit prekročenia medzí. E. Sýkora odmietol kritiku orientácie na sovietsku školu v uplynulom období ktorá „*mohla u nás v detailoch zohrať aj retardačnú úlohu, najmä neskoršie, ale v časoch revolučnej premeny našej školy ovplyvnila jej vývoj nanajvýš progresívne.*“¹⁹

1968 – 1969

V období tzv. reformného a demokratizačného procesu prívrženci obrodných síl, modernizácie pedagogiky a demokratizácie školstva žiadajú zrušenie mocenského zasahovania KSČ do škôl, odstránenie byrokraticko-direktívneho modelu riadenia, reformu obsahu a odpolitizovanie práce učiteľa. Diskusie prebiehajú predovšetkým okolo reformy školského systému (strednej školy) a metodologických problémov. Tieto snahy však narážajú na odpor protireformných predstaviteľov v straníckych orgánoch, výskumných pedagogických inštitúciách a vysokých školách, ktorí nemali záujem o zmeny a vyvíjali úsilie o spomalenie a negáciu procesov a izoláciu slovenskej pedagogiky od radikálnejších iniciatív českých pedagógov. Konzervatívni komunisti neprijali kritiku totalitného školského systému a v jeho reforme videli ohrozenie samých základov socializmu a výdobytkov v oblasti školstva. V apríli 1968 dokonca vedenie Slovenskej pedagogickej spoločnosti vydalo výzvu k „*ofenzívnej účasti proti pravicovým a oportunistickým prejavom*“.

E. Sýkora sa začal otvorene vzdávať od snáh a požiadaviek smerujúcich k zmenám v školskom systéme a pedagogike v slobodnom a demokratickom duchu. Staval sa proti názorom za oslobodenie školy a pedagogiky od ideologického a stranického vplyvu a dirigistického riadenia. Diskusie o podobe budúceho školského systému, najmä strednej školy, vysvetľoval po roku 1969 ako pokusy o návrat k buržoáznej škole a nadšenie mládeže z obrodného procesu ako pomýlenosť západnými teóriami a vplyvmi.

V čase, keď sa väčšina učiteľov a reformných pedagógov zaoberala riešením aktuálnych úloh a prvými kontaktmi so západnou pedagogikou, píše v *Jednotnej škole* roku 1968 článok *K niektorým súčasným problémom sovietskej pedagogiky*,²⁰ zastáva prosovietske postoje a konštatuje, že „*sovietska škola a pedagogika, ktorá mala pre rozvoj nášho pokrokového pedagogického myslenia taký veľký význam v uplynulých päťdesiatych rokoch neprestane byť pre nás o nič menej podnetom ani dnes*“ a článok o Leninovi a jeho význame pre rozvoj socialistického školstva v minulosti a prítomnosti.

V roku 1968 sa vzdal funkcie predsedu Slovenskej pedagogickej spoločnosti a znova bol zvolený až roku 1970 v normalizačnom období, keď začala opäť plniť funkcie obhajoby školskej politiky strany a jej normalizačnej línie.

¹⁸ Sýkora, Ernest: Naša pedagogická veda sa zjednocuje a organizuje. In: *Jednotná škola*, roč. 17, 1965, č. 2, s. 97 – 104.

¹⁹ Sýkora, Ernest: *Poznámky o vývine školskej sústavy v Československu*. In: Zborník. Materiály z I. pracovnej konferencie Československej pedagogickej spoločnosti pri ŠCAV v Trnave, Bratislava: SPN, 1967, s. 34.

²⁰ Sýkora, Ernest: *K niektorým súčasným problémom sovietskej pedagogiky*. In: *Jednotná škola*, roč. XX, 1968, č. 3, s. 218.

1969 – 1973

Normalizačný proces v školstve a pedagogike naštartoval základný dokument pod názvom *Školstvo, výchova a vzdelávanie – významný nástroj socializmu*²¹. Ukazuje ako chápať obrodný proces, vývin školstva a pedagogiky smerom k roku 1968 a príčiny tejto „negatívnej tendencie“. Tzv. konsolidačný proces mal zabezpečiť dôsledný návrat k marxisticko-leninským princípom budovania socialistickej školy, detskej a mládežníckej organizácie, „*obnovenia ich socialistického charakteru*“. Hlavnou úlohou, ktorá stála pred SZM, bolo v tomto období zvyšovanie ideologickej úrovne jej členov a rozvoj spoločenskej aktivity.

Kritiku predchádzajúceho obdobia z hľadiska hlavných predstaviteľov normalizačnej pedagogiky možno zhrnúť do niekoľkých okruhov: potláčanie triednych kritérií, oslabenie vplyvu sovietskej pedagogiky a školy, oslabenie výchovy ku kolektivismu, spájania školy so životom, oslabenie svetonázorovej výchovy, výchovnej práce školy a mládežníckej organizácie v dôsledku liberalizácie, očierňovanie minulosti, nedostatky v presadzovaní školskej politiky strany, slabá orientácia mládež, snahy o odstránenie princípu jednotnej školy. Tieto procesy konštatujú v československom školstve a pedagogike už od polovice 60-tych rokov, niektorí (R. Pravdík) už po XX. zjazde KSSZ a odhalení kultu osobnosti.

Zároveň sa v straníckych dokumentoch požaduje posilňovanie ideologických a svetonázorových aspektov vo výchove a vyučovaní, podpora politiky KSČ, prehlbovanie komunistickej výchovy mládeže a rozvoj jej socialistického uvedomenia, tvorivé uplatňovanie leninských princípov vo výchove mládeže. V celom období až do roku polovice 70-tych rokov preto v oblasti pedagogickej literatúry dominujú a sú uprednostňované práce z oblasti svetonázorovej výchovy a zložiek komunistickej výchovy a ideologických aspektov výchova a vzdelávania.

Porážka demokratizačného procesu umožnila aj E. Sýkorovi otvorene odhaliť svoje postoje voči tomuto obdobiu a pridať sa k tvrdému normalizačnému jadru v slovenskej pedagogike (R. Pravdík, E. Stračár, M. Matušťák, J. Koutun a i.)

V článku *Naša pedagogika po apríli 1969* hodnotí vývin pedagogického myslenia v rokoch 1968 – 69 a to z pevných marxisticko-leninských pozícií. Žiada dôslednú očistu školy a pedagogiky od revizionizmu a buržoáznych vplyvov v rokoch 1968 – 1969 a v súlade s normalizačnou politikou strany návrat pedagogiky k jej marxisticko-leninskému charakteru a orientácii na štúdium sovietskej pedagogiky a školy.²²

Zároveň sa zásadne pripája k požiadavke obnovenia jednotnej mládežníckej organizácie, ktorá bola roku 1968 „*rozbitá pravicovými silami*“ a vypracovania komplexného programu komunistickej výchovy.

Na mnohých poradách, konferenciách a zasadnutiach sa venuje úlohe obnovenia aktivity mládeže v duchu línie strany a zvýšenia úrovne socialistickej výchovy vo zväzacej organizácii. Zdrojom dezintegrácie mládežníckeho hnutia v rokoch 1968 – 1969 boli podľa neho nesprávne názory na úlohu mládeže a organizáciu v spoločnosti, nedostatočná výchova ku komunickému presvedčeniu, vplyv buržoáznej kultúry a zanedbaný pedagogický aspekt v zväze mládeže a nedostatočný systém výchovy.

Fakticky sa vracia k svojim názorom a slovníku z 50-tych rokov, skúsenostiam z čias formovania mládežníckeho hnutia, snahy o vytvorenie zväzu mládeže (SZM) ako jednotnej, pevne organizovanej organizácie s jasným ideovo-politickým zameraním podľa vzoru sovietskeho Komsomolu. Zdôrazňuje jednotu výchovného pôsobenia v škole a v SZM, prostredníctvom vyučovania a účasti na verejno-prospešnej práci, kultúrnych a športových aktivitách.

²¹ Školstvo, výchova a vzdelávanie – významný nástroj socializmu. In: *Jednotná škola*, roč. XXII, 1970, č. 8, s. 673-684.

²² Sýkora, Ernest: *Naša pedagogika po apríli 1969*. In: *Pedagogika a socialistická spoločnosť*. Zborník z I. pedagogického zjazdu. Bratislava: SPN, 1975, s. 19-29.

Roku 1971 si všima aj pomery na vysokých školách spôsobené obrodným procesom a miesto SZM v práci vysokých škôl. Ukazuje ako vybudovať „dôsledne vysokú školu“ a aký systém výchovnej práce na nej zaviesť.²³

S cieľom zvýšenia úrovne práce s mládežou v SZM po roku 1970 prišiel s myšlienkou vytvorenia osobitnej pedagogickej disciplíny - pedagogiky detského a mládežníckeho hnutia „ktorá by v plnej miere rešpektovala špecifickosti mládežníckeho hnutia v oblasti komunistickej výchovy a urobila ho predmetom osobitného skúmania.“²⁴ Toto štúdium sa skutočne začalo v šk. roku 1971/72 diaľkovou formou na Katedre pedagogiky FiF UK v Bratislave. Jeho hlavnou úlohou malo byť poskytnutie vedomostí z pedagogiky funkcionárom alebo aj členom SZM na zvýšenie ich teoretických aj organizačných schopností. Okrem štúdia pedagogiky mládežníckeho hnutia na vysokej škole, žiada aj pedagogicko-psychologickú prípravu funkcionárov SZM, pre skvalitnenie výchovnej práce a výchovného systému SZM.

XXV. zjazd KSSZ prišiel s požiadavkou komplexného systému komunistickej výchovy, čo samozrejme muselo byť uplatnené aj u nás.

Uznesenie ÚV KSČ z roku 1973 o rozpracovaní jednotného a uceleného systému komunistickej výchovy znamenalo ďalšiu výzvu k zvýšeniu ideologickej úrovne práce s mládežou, hlavne v oblasti ideovo-politickej, svetonázorovej, pracovnej a mravnej výchovy (uvedomelosti a komunistickej mravnosti), požiadavku vypracovania komplexného a jednotného systému výchovy v škole a SZM. Pojem komplexný systém výchovy mal znamenať jednotu výchovného pôsobenia všetkých členov spoločnosti, totálnu koordináciu výchovného úsilia založeného na komunistickej ideológii.

Požiadavku komplexného systému výchovy na leninskom princípe jednoty možno považovať za vyvrcholenie totalizujúcich snáh režimu začiatkom 70-rokov ako reakciu na liberalizáciu predchádzajúceho obdobia. Úplné podriadenie mladej generácie ideológii strany dovedené do dôsledkov vyvoláva predstavu výchovy mládeže ako celospoločenského výchovného systému, smerujúceho k totálnej indoktrinácii. V skutočnosti to však bolo skôr fantazírovanie o integrácii mládeže do systému, ktorý si uvedomoval svoju slabosť a neschopnosť riešiť problémy (Podľa E. Sýkora je prirodzené, že po etape dezintegrácie je potrebná etapa integrácie). Nikto si však nepoložil otázku, kto takýto komplexný systém vytvorí a kto ho realizuje v praxi. Preto nakoniec, tak ako u veľa iných straníckych projektov v oblasti komunistickej a svetonázorovej výchovy, zastalo len pri požiadavkách a propagandistických vyhláseniach (prípadne brožúrach a materiáloch, ktoré „teoreticky“ rozoberali jeho nutnosť a podobu), bez konkrétnych krokov a výsledkov.

Keďže nebolo vhodných ideových podnetov a zdrojov, ako ho realizovať, najjednoduchšie a najspôhlivejšie bolo vrátiť sa k inšpiráciám z obdobia vzniku socializmu. Model chápania práce významu budovateľskej aktivity mládeže z 50-tych rokov sa mal preniesť na iniciatívu a praktické činy pri riešení aktuálnych aj perspektívnych problémov 70-tych rokov (brigády, socialistické súťaženie).

E. Sýkora sa pokúsil položiť základy takéhoto komplexného prístupu v práci mládežníckej organizácie SZM, uplatniť v praxi myšlienku XV. zjazdu KSČ „formovať mladého človeka s vytvorením premyslenej koncepcie, ktorá by bola v súlade s programom rozvoja socialistickej spoločnosti v období vedecko-technickej revolúcie.“²⁵

Podľa neho Leninovo učenie o zväzoch mládeže v ničom nestratilo na aktuálnosti, je trvalým ideovým základom pri tvorbe koncepcie mládeže v súčasnej dobe. Spájanie školského

²³ Sýkora, Ernest: *Miesto SZM v systéme komunistickej výchovy na vysokých školách*. In: O komunistickej výchove na vysokých školách. Bratislava: Ministerstvo školstva, Slovakopress, 1971, s. 90-117. Sýkora, Ernest: Príspevok k problematike výchovného systému v SZM. In: *Aktuálne otázky komunistickej výchovy mládežníckeho funkcionára*. Bratislava: Smena, 1971.

²⁴ Sýkora, E.: *Dve školy*, c. d., s. 115.

²⁵ Tamže, s. 117 – 118.

vzdelávania so spoločenskou aktivitou v rámci SZM zostáva pre neho ústrednou myšlienkou „*dvoch škôl mládeže*“, ktorú si osvojil ešte v čase Trate mládeže a nikdy sa jej nevzdal. Považoval ju za jadro komunistickej výchovy.

1973 – 1989

V roku 1973 najvyššie orgány prišli k presvedčeniu, že krízové obdobie a boj s revizionizmom a oportunistom bol víťazne ukončený a treba pristúpiť k riešeniu nových úloh v skonsolidovanej spoločnosti. V júli 1973 dokument *Vývoj, súčasný stav a ďalšie úlohy československého školstva*, ktorý ukončil diskusie o vývine výchovy a vzdelávania od rokov 1965 – 1969 a vyzýval k riešeniu aktuálnych úloh daných hlavne ekonomickými a sociálnymi problémami. Do tohto úsilia mala byť začlenená aj pedagogická veda, ktorá však zideologizovaná a znehybnená normalizačným procesom nebola schopná poskytnúť žiadne podnetné riešenia a nové prístupy v oblasti vzdelávania. Až v druhej pol. 70-tych rokov došlo k istému uvoľneniu aj v oblasti pedagogického výskumu, ktoré opäť vzniká z potreby odstrániť hospodárske a vedecko - technického zaostávanie za vyspelými krajinami zapojením výsledkov vedeckého skúmania do rozvoja spoločnosti.

Druhá pol. 70-tych rokov sa niesla hlavne v duchu požiadaviek na modernizáciu obsahu vzdelávania podľa dokumentov *Vývoj, súčasný stav a ďalšie úlohy československého školstva* (1973) a *Ďalší rozvoj československej výchovno-vzdelávacej sústavy* (1976).

V tomto období E. Sýkora naďalej rozvíja myšlienku výchovného systému SZM, publikuje texty, v ktorých hovorí o cieľoch komunistickej výchovy v SZM, utváraní a rozvoji mládežníckeho hnutia, nutnosti zjednotiť, organizovať a mobilizovať mládež pre ciele vytýčené stranou a vládou (používa tu pojem perspektívnosť). Obhajuje výchovné poslanie SZM cez formovanie ideovo-politických a sociálnych kvalít osobnosti.²⁶ „*Pedagogizácia*“ zväzacej práce podľa neho znamená nutnosť „*rozpracovať obsah vo všetkých zložkách komunistickej výchovy so zreteľom na špecifické podmienky a možnosti mládežníckej organizácie.*“²⁷

Koncom 70-tych rokov sa v súlade s uzneseniami najvyšších straníckych a vládnych orgánov snaží začleniť svoje chápanie úloh mládežníckej organizácie do nových podmienok a potrieb, ideovo však pritom zostáva pri svojich dogmatických marxisticko-leninských stanoviskách, ktoré sa u neho sformovali v začiatkoch budovania socializmu, obohatených o niektoré nové aspekty. Zdôrazňuje pokrokový charakter mládežníckeho hnutia v minulosti, význam tradície a nutnosť jeho leninského charakteru v súčasnosti. V knižných publikáciách a zborníkoch v konferenciách s nadšením spomína na Trať mládeže „*kde sa široké masy mládeže plne stotožnili s revolučným programom KSČ a rozhodli sa ho uplatňovať po celý život.*“²⁸ Trať mládeže a stavby mládeže boli pre neho nástroj spájania výchovy s uvedomelou prácou pre spoločnosť, kde sa „*na báze práce rozvíjala výchova ideovo-politická, mravná, telesná a kultúrna tu mala opäť slúžiť ako vzor pre systém zväzacej výchovy v súčasnosti.*“ „*Päťdesiatročná história pokrokových hnutí mládeže ukazuje, že práve vtedy, keď mládež verejne pracovala, riešila celospoločenské problémy, utvárali sa najlepšie predpoklady pre rozvíjanie jej osobných záujmov, jej potrieb, v spoločne vykonávanom diele sa najviac rozvíjala osobnosť jednotlivých členov týchto pokrokových hnutí.*“²⁹

Kritické poznámky k autoritatívnemu riadeniu spoločnosti a spôsobu realizácie dokumentov z roku 1973 – 1976 a diskusie o oživení pedagogickej vedy v období tzv. prestavby v druhej polovici 80-tych rokov však nevedli k nijakým zásadným zmenám a

²⁶Sýkora, Ernest: *Revolučná idea*. In: Zväz mládeže - výchova a činy, Praha: Ústredná polit. škola SSM, 1981, s. 209.

²⁷ Sýkora, E.: *Dve školy*, c. d., s. 159.

²⁸ *Trať mládeže a súčasnosť*. Zborník zo seminára z príležitosti 30. výročia ukončenia Trate mládeže. Bratislava: Smena, 1980, s. 45.

²⁹ Sýkora, E.: *Dve školy*, c. d., s. 120 – 121.

neovplyvnili situáciu, o čom svedčí napríklad dokument z roku 1988 pod názvom *Rozpracovanie hlavných úloh v oblasti základného a stredného školstva po XVII. zjazde KSC a KSS* (1987) v ktorom sa iba opakujú staré frázy a formulácie.

Žiadne výzvy a uznesenia najvyšších stranických a štátnych orgánov, ani teoretické práce obhajujúce a analyzujúce systém komunistickej výchovy a požadujúce uplatňovanie leninských metód vo výchove a v práci mládežníckej organizácie, ani požiadavka skvalitnenie práce mládežníckej organizácie cez pedagogicko-psychologickú prípravu nedokázali prekonať priepasť, ktorá sa koncom 70-tych rokov začala prehlbovať medzi postojmi a potrebami mládeže a fungovaním strnulého, totalitného systému neschopného reálnych zmien v ekonomickom, kultúrnom a spoločenskom živote. Silnie kritika a narastajú aktivity občianskeho a kresťanského disentu, na ktorých sa podieľala aj mládež. Stále výraznejšie sa ukazovalo, že na marxisticko-leninskej ideológii sa nielen nedá vytvoriť ani vedecká pedagogika, ani reálna výchova, ani práca s mládežou. Komunistický systém si vlastne nikdy úplne neziskal mládež na svoju stranu.

Do diskusií, ktoré sa začali rozbiehať pod vplyvom tzv. prestavby v druhej polovici 80-rokov sa však už E. Sýkora nezapojoil a politické a spoločenské zmeny po roku 1989 prijal so sklamaním a skepsou.

Záver

Ernest Sýkora stál pri vzniku socialistickej školy a mládežníckeho hnutia po roku 1948 a ich rozvoji až do roku 1989. Na vrchole politickej moci bol v období vrcholiaceho stalinského obdobia budovania socializmu v 50-tych rokoch. Bol horlivým vykonávateľom politiky KSC a KSS v školstve, kultúre a v oblasti mládežníckeho hnutia. V dôsledku svojho mocenského postavenia a presvedčenia sa podieľal na realizácii mnohých negatívnych opatrení a deformujúcich zásahov do školstva a pedagogiky v 50-tych rokoch a upevňovaní totalitného systému pri výchove mladej generácie. Jeho názory na organizáciu a formy práce školy a mládežníckej organizácie sa zakladajú na ústrednej idei spájania výchovy a vzdelávania (v škole) s aktívnou prácou pre spoločnosť (v mládežníckej organizácii) v línii určenej Komunistickou stranou pri formovaní všestranne a harmonicky rozvinutej osobnosti. Tieto tézy považoval za plne zhodné s učením marxizmu-leninizmu o výchove budovateľa komunizmu.

Dogmatické, konzervatívne a antiliberalne postoje z 50-tych rokov si udržal a presadzoval aj v období normalizácie po roku 1969 pri úsilí strany o vybudovanie novej zideologizovanej organizácie SZM, plne podriadenej stranickému vedeniu, ktorá sa mala „vylepšiť“ cez teoretické poznatky pedagogiky, psychológie a sociológie a prispievať k vedecko-technickému a spoločenskému rozvoju hospodársky stagnujúcej a zaostávajúcej spoločnosti.

Svojimi aktivitami a publikačnou činnosťou neustále zdôrazňoval význam ideologickej práce v mládežníckej organizácii, komunistického svetonázoru a komunistickej morálky u mladej generácie a sovietskych skúseností. Nielen že z nej žiadal urobiť politický nástroj strany, ale pomáhal legitimizovať a udržiavať neslobodu a totalitný režim. To možno považovať za najvšeobecnejší a najcharakteristickejší znak jeho pôsobenia v slovenskej pedagogike.

Literatúra:

Gabzdilová, Soňa: *Ako sme študovali v totalite. Vysokoškolské vzdelávanie na Slovensku pod ideologickým diktátom Komunistickej strany Československa (1948-1953)*. Prešov: Univerzum, 2018, 378 s. ISBN: 978-80-89946-05-1.

Chrobáková, H.: Ministr školství a osvěty Ernest Sýkora. In *Pedagogika*, roč. 2., 1953, č. 1, s. 13 – 14.

Mátej, Jozef: Pedagogické dielo Prof. PhDr. Ernesta Sýkoru, CSc. In: *Zborník Filozofickej fakulty UK a Pedagogickej fakulty UK Paedagogica*. roč. V, 1980, s. 2 – 12.

O naléhavých úkolech naší pedagogické vědy. In: *Pedagogika*, roč. XV, 1965, č. 4, s. 409 – 433.

Pavlík, Ondrej: Ako je to s našou školskou sústavou? In: *Za nový školský systém*. Bratislava: Veda, 1984, s. 54 – 69.

Pavlík, Ondrej: O súčasnom stave pedagogickej vedy na Slovensku. In: *Jednotná škola*, roč. XI, 1956, č. 1, s. 3 – 19.

Pešek, Jan. a kol.: (2003) E. Sýkora. In: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948 – 1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003, 389 s. ISBN 9788071654175.

Sýkora Ernest: Naša pedagogická veda sa zjednocuje a organizuje. In: *Jednotná škola*, roč. 17, 1965, č. 2, s. 97 – 104.

Sýkora Ernest: *Poznámky o vývine školskej sústavy v Československu*. In: Zborník. Materiály z I. pracovnej konferencie Československej pedagogickej spoločnosti pri ŠCAV v Trnave. Bratislava: SPN, 1967, s. 33 – 36.

Sýkora, Ernest? K niektorým súčasným problémom sovietskej pedagogiky. In: *Jednotná škola*, roč. XX, 1968, č. 3, s. 207 – 218.

Sýkora, Ernest: *Miesto SZM v systéme komunistickej výchovy na vysokých školách*. In: O komunistickej výchove na vysokých školách. Bratislava: Ministerstvo školstva, Slovakopress, 1971, s. 90 – 117.

Sýkora Ernest: *Dve školy socialistickej výchovy mládeže*. Bratislava: SPN, 1978, 422 s.

Sýkora, Ernest: *Príspevok k problematike výchovného systému v SZM*. In: Aktuálne otázky komunistickej výchovy mládežníckeho funkcionára. Bratislava: Smena, 1971, 105 s.

Sýkora, Ernest: *Revolučná idea*. In: *Zväz mládeže - výchova a činy*. Praha Ústredná polit. škola SSM, 1981, 293 s.

Školstvo, výchova a vzdelávanie – významný nástroj socializmu. In: *Jednotná škola*, roč. XXII, 1970, č. 8, s. 673 – 684.

Sýkora, Ernest: *Trať mládeže a súčasnosť*. Zborník zo seminára z príležitosti 30. výročia ukončenia Trate mládeže. Bratislava: Smena, 1980, 487 s.

Sýkora, Ernest: *Naša pedagogika po apríli 1969*. In: *Pedagogika a socialistická spoločnosť*. Zborník z I. pedagogického zjazdu. Bratislava: SPN, 1975, s. 16 – 29.

PhDr. Milan Krankus, PhD.
Smrečianska 14
83101 Bratislava

Posúdili: prof. PaedDr. Ján Danek, CSc., PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

ŠKOLSKÉ MÚZEJNÍCTVO

ÉRTESITŐ KÖNYVECSKE – RARITNÁ FORMA ŠKOLSKÉHO VYSVEDČENIA

Miroslava Slezáková

Abstrakt: Zaznamenávanie hodnotenia žiakov a študentov sa vyvíjalo a menilo. Na začiatku 20. storočia sa v Uhorsku (teda i na Slovensku) začala používať knižka malého formátu s titulom *Értesítő könyvecske*. Obsahuje prospech žiaka ľudovej školy za celé obdobie povinnej školskej dochádzky v jednej väzbe. Predkladaná štúdia mapuje pozadie vzniku tejto novej formy záznamov hodnotení a ich vývoj. Venuje sa aj exemplárom, ktoré vo svojom fonde spravuje Múzeum školstva a pedagogiky.

Kľúčové slová: hodnotenie, vysvedčenie, Rakúsko-Uhorsko, zbierky Múzea školstva a pedagogiky

Abstract: Recording of pupil and student valuation has evolved and changed. At the beginning of the 20th century, a small-format book with the title *Értesítő könyvecske* began to be used in Hungary (also in Slovakia). It contains the benefits of a primary school student for the entire period of compulsory school attendance in one link. The presented study maps the background of the emergence of this new form of assessment records and their development. It also deals with specimens that are managed in its fund by the Museum of Education and Pedagogy.

Key words: assessment, certificate, Austria-Hungary, collections of the Museum of Education and Pedagogy

Vysvedčenie, svedectvo či inak nazvaný úradný doklad o dosiahnutom priebežnom i ukončenom vzdelaní bol a je potrebný pre každého študenta a absolventa školy. Podľa historika školstva Petra Vajcika sa najstaršie potvrdenie o vzdelaní z územia Slovenska zachovalo z roku 1575.¹ Postupne so zahusťovaním siete škôl a potrebou dokladovania svojej kvalifikácie sa rozširovali aj jej písomné potvrdenia.

Vysvedčeniam či potvrdeniam o štúdiách a správaní pri prechode na vyšší stupeň školy sa v krátkosti venujú aj tereziánske reformy. Doklad však bolo možné vymeniť za absolvovanie preskúšania. Zákon o ľudových školách z roku 1868 prvýkrát spomína povinnosť preukazovať sa vysvedčením (alebo v dobovom jazyku svedectvom) o absolvovaní šiestich (prípade prechodu na meštiansku školu štyroch) ročníkov ľudovej školy pri prechode na vyšší stupeň školy.

Stredné školy (gymnaziá, učiteľské akadémie, neskôr priemyselné a obchodné školy) a živnostenské spolky (v prípade výučných listov) si vytvárali vlastný formát vysvedčení a diplomov, častokrát so zložitou prepracovanou výzdobou. Ich grafický vizuál a vydanie pre konkrétny ústav predstavovalo aj formu prestíže danej inštitúcie. Až do prelomu 19. a 20. storočia doklady o nadobudnutom vzdelaní nemali štátom stanovenú ustálenú formu ani

¹ Jedná sa o vysvedčenie Šebastiána Lama z kežmarskej školy z 5. mája 1575. Vajcik, Peter: *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1955, s. 136 – 137, latinské znenie s. 172.

vzhľad.² Ten sa stal naplno normovaným až po vzniku Československej republiky v roku 1918, vysvedčenia začali vychádzať v Štátnom nakladateľstve.

O *Értesítő könyvecske* všeobecne:

Netypickú formu dokladu o dosiahnutom vzdelaní predstavuje knižka malého formátu s titulom *Értesítő könyvecske*. Preklad názvu do slovenčiny sa na niektorých dvojjazyčných exemplároch zachoval vo forme *Uvedomenie o pokroku školskom*, iný ekvivalent pomenovania sa zatiaľ nepodarilo odhaliť. V nasledujúcom texte budú použité okrem maďarského označenia aj termíny knižka, príp. knižka hodnotení, slovenský variant *uvedomenie o pokroku* vyznieva archaicky.

Knižka predstavovala súbor všetkých hodnotení počas obdobia povinnej školskej dochádzky - šiestich rokov ľudovej školy, ďalej prípravného a troch ročníkov hospodárskej opakovacej/ opakovacej školy a poznámky.³ Výstupné vysvedčenie po absolvovaní šiestich rokoch ľudovej školy sa mohlo vydávať aj samostatne.

Pôvodne sa predpokladalo, že knižky hodnotení bol vedené paralelne s vydávanými vysvedčeniami. Toto sa dokumentmi ani zachovanými vysvedčeniami nepodarilo dokázať. Naopak, minister školstva a kultu Gyula Wlassics v obežníkoch pre školských inšpektorov z 21. mája 1901⁴, resp. 27. júna 1902⁵ stanovil, že knižka mala od školského roku 1901/02 úplne nahrádzať jednotlivé vysvedčenia štátnej ľudovej školy a byť aj uznávaná pri prijímaní na stredné školy. Slúžila teda ako úradný doklad. Podľa inštrukcií ju mal viesť učiteľ a majetkom žiaka sa stávala až po opustení školy. Údaje v nej uvedené sa mali zhodovať s oficiálnymi záznamami učiteľa – výkazom žiakov (*Előmenteli és mulasztási napló*). K vyplneniu údajov žiaka mal rodič povinnosť predkladať oficiálne potvrdenia (záznam z matriky a potvrdenie o očkovaní proti kiahňam). Rodičia knižku v termínoch hodnotenia dostávali k nahliadnutiu a potvrdzovali podpisom.

Po prijatí Apponyiho zákonov v rokoch 1907 a 1908 sa väčšina škôl na území Slovenska stala z hľadiska financovania platov učiteľov štátnymi školami. Bolo preto potrebné aj pre týchto učiteľov vydať nové pokyny. Jedny z nich sa týkali aj *é rtesítő könyvecske*, ich vedenia a uchovávanía. Z roku 1909 pochádza niekoľko ministerských obežníkov týkajúcich sa tejto témy.⁶ Rušia pôvodné nariadenie z rokov 1901 a 1902, zároveň sa v obežníkoch opakuje potreba dôsledného vedenia knižiek nielen pre aktuálne informovanie rodičov, ale i pre celoživotné potvrdenie o školskej dochádzke pre žiakov. Preto bol zavedený aj poplatok za ďalšie vydanie knižky. Inštrukcie k vedeniu knižky mali byť vytlačené priamo v nej. Od školského roka 1909/10 sa zavádza nový formát knižky (*új értesítő könyvecske*), ktorý na

² Obsah vyučovania, t. j. vyučovanie predmety v jednotlivých druhoch a typoch škôl boli štátom stanovované už v roku 1868 (v prípade ľudových škôl) či v roku 1850 (v rámci reformy gymnázií).

³ Povinná školská dochádzka bola zákonom z roku 1868 ustanovená na 6 rokov. Nasledujúce 3 roky, do dovŕšenia 15 rokov, ak žiak nepokračoval v štúdiu na strednej škole, mal povinnosť navštevovať ešte opakovaciu školu, v rozsahu 5 vyučovacích hodín v zime a 2 v lete. Zriaďovala ju spravidla obec. Ak počet zapísaných žiakov nedosiahol 20, vznikla všeobecnovzdelávacia opakovacia škola na prehlbovanie a utvrdzovanie poznatkov z ľudovej školy. Ak počet žiakov prekročil toto číslo, bola zriadená hospodárska opakovacia škola, v ktorej mohli žiaci získať aj odborné poznatky. Vo väčších obciach sa z nich neskôr vyvinuli dvojaké hospodárske školy podľa počtu žiakov: nižšie a samostatné ľudové hospodárske školy. Mátej, Jozef a kol.: *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976, s. 288.

⁴ Nariadenie uhorského ministra školstva č. 30.055 z 21. mája 1901. *Hivatalos Közlöny*, roč. 9, 1901, č. 14, s. 289 – 290. *Magyarország közoktatásügye az 1908 évben*. Budapest: Az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat könyvnyomdája, 1910, s. 22.

⁵ *Hivatalos Közlöny*, roč. 10, 1902, č. 15, s. 315. Pálinkás, Béla: *Népiskolai tanítók törvénykönyve*. Nagynánya: Singer Sándor Könyvnyomdájából, 1910, s. 152 – 153.

⁶ *Hivatalos Közlöny*, roč. 17, 1909, č. 2, s. 24; *Hivatalos Közlöny*, roč. 17, 1909, č. 15, s. 432 – 433; *Hivatalos Közlöny*, roč. 17, 1909, č. 19, s. 512.

vnútornej strane obálky obsahuje „*Szükséges tudnivalók*“ – „Potrebné informácie“ pre rodičov a žiakov.

Zrozumiteľným jazykom sa deťom neodporúča fajčenie a pitie alkoholických nápojov, spomínajú sa aj dôsledky. Odporúča sa čistá voda a čistý vzduch, dobrá strava. Veľký dôraz bol položený na liečenie a predchádzanie infekčných ochorení ako pravé kiahne, šarlach, čierny kašeľ a záškrt. Pri chorobách sa odporúča návšteva lekára, nie šarlatánov. Inštrukcie nabádajú deti k rozumnému narábaniu s financiami – kto minie peniaze na liehoviny, nemá na dobré/zdravé jedlo. Zavedenie inštrukcií o zdravom životnom štýle predstavovalo modernizačný prvok pri starostlivosti o školskú mládež.⁷

Všetky hodnotenia od školského roku 1909/10 už mali byť značené do nových knižiek, pôvodné sa mali prestať používať. Predchádzajúce známky nebolo potrebné prepisovať, absolvované ročníky však mali byť označené poznámkou.⁸

O exemplároch Múzea školstva a pedagogiky:

Záznamy o individuálnom hodnotení žiakov spred roku 1918 sa do fondu Múzea školstva a pedagogiky dostávajú len výnimočne. Podľa údajov z polovice roku 2016 obsahovali zbierky múzea 36 kusov vysvedčení z najnižšieho (povinného) stupňa vzdelávania (teda ľudových a meštianskych škôl) datovaných do konca školského roku 1917/18.⁹ Medzičasom sa počet „starých“ vysvedčení z ľudových a meštianskych škôl rozšíril na počet 60 (december 2022). Z nich sa priamo 22 týka ľudových škôl. Zo sledovaného obdobia (školských rokov 1901/02 – 1917/18) pochádza 12 vysvedčení, z katolíckych, evanjelických a židovských ľudových škôl. Z obecnej ľudovej pochádza len jedno, ktoré je však neskorším výpisom zo školskej matriky. Zo štátnej ľudovej školy nie je žiadne vysvedčenie.

Doplňanie zbierok vysvedčení je jednou z priorít múzea, i s ohľadom na podporenie predpokladu, že medzi školskými rokmi 1909/10 – 1917/18 vysvedčenia v tradičnej forme jedného listu pre jeden školský rok neboli bežne vedené.

Do fondu Múzea školstva a pedagogiky sa doposiaľ podarilo získať darom alebo kúpou 20 exemplárov *Értesítő könyvecske* z územia dnešného Slovenska. Možno ich rozčleniť na dve kategórie podľa dáta vzniku: do roku 1918 (16 kusov) a medzi rokmi 1939 – 1945 (s modifikovaným titulom *Tanulmányi Értesítő*, 4 ks).

Do roku 1918:

Všetky exempláre možno označiť za nové *Értesítő könyvecske*. Pôvodné knižky spred roku 1909 sa zatiaľ nepodarilo do zbierky múzea získať (ani objaviť v iných múzeách na Slovensku a v Maďarsku), preto ich fyzicky nie je možné porovnať s novšími vydaniaми.

Rozmery knižiek: cca 18 – 19 cm x 12 cm.

Druh škôl: rímskokatolícka ľudová škola (4 ks), 5 ks štátne ľudové školy, 7 ks evanjelické ľudové školy.

Vydavatelia a rok vydania: spolok *Tranoscus* Liptovský Mikuláš (1910, 1916, 6 ks), kníhtlačiareň *Sándor Spitzer* Komárno (1917), Vydavateľstvo svätoštefánskej spoločnosti Budapešť (1910), Vydavateľstvo *Mór Sonnenfeld* Banská Bystrica (1917), Tlačiareň sv.

⁷ Bližšie k zdravotvede Pekařová, Katarína: Vybrané aspekty výchovy k zdraviu a starostlivosti o zdravie na školách v minulosti (do roku 1918). In: *Historicko-pedagogické fórum*, roč. V, rok 2016, č. 1, s. 3 – 14. (<http://msap.sk/uploads/hpf/HPF%202016%201.pdf> zo dňa 26.6.2023).

⁸ *Hivatalos Közlöny*, roč. 17, 1909, č. 23, s. 592. Toto je doložené len v jednej z knižiek zo zbierky múzea. Pri vyčiarknutom prvom a druhom ročníku sa nachádza zápis, podľa ktorého boli hodnotenia v starom *Értesítő könyvecske*. E. č. 39407, s. 3. Toto staré sa do zbierok múzea nedostalo.

⁹ Vaněková, Daniela: *Školské vysvedčenia v zbierkach Múzea školstva a pedagogiky*. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR, 2017, s. 9. Z počtu 36 kusov sa 12 vysvedčení týkalo ľudových škôl a 24 meštianskych škôl, do ktorých žiaci a žiacky nastupovali až vo veku 10 rokov po absolvovaní 4 tried elementárnej školy.

Alžbety Košice (bez roku vydania, záznamy od r. 1913, resp. 1916, 2 ks), Tlačiareň Uhorskej kráľovskej univerzity v Budapešti (1909, 1913, 1915, 5 ks). Ministerské nariadenia povoľovali používanie aj knižky z iných vydavateľstiev ako univerzitnej tlačiarne, ak spĺňali podmienky predpísaného obsahu. Podľa reklám napríklad v periodiku Néptanítok Lapja z roku 1912¹⁰ vychádzali knižky aj vo vydavateľstve Lampel v Budapešti. Knižky boli už v tlači prispôsobené pre štátne, obecné, spolkové, súkromné a cirkevné školy. Mali obsahovať aj text uhorskej hymny.

Jazyk tlače: maďarské (10ks), maďarsko-slovenské (6 ks).

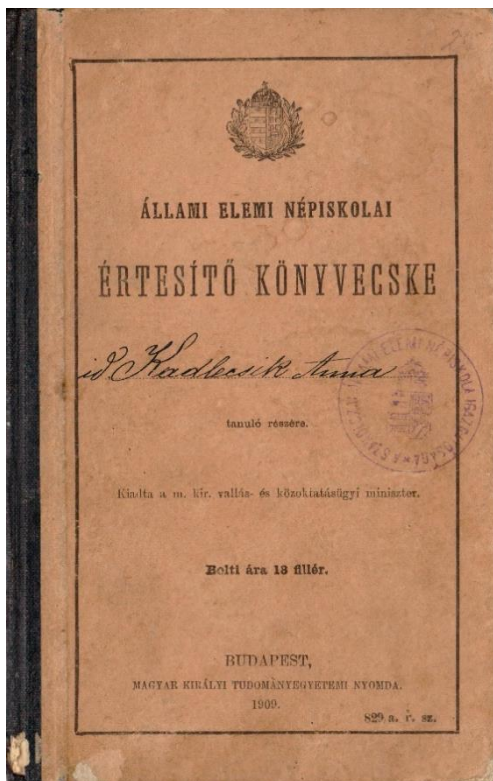
Lokality: Liptovská Sielnica (6 ks), Skalica (2 ks), Svätý Kríž (2 ks), Okoličné, Banská Bystrica, Hronovce-Čajakovo (pôv. Lekér), Košice (2x), Solivar (1 ks), Liptovský Hrádok (2x).

Rok prvého záznamu: 1909 (2x), 1910, 1911 (2x), 1912 (2x), 1913 (2x), 1914, 1915 (2x), 1916, 1918 (2x), 1919.

Všetky exempláre sú v stave primeranom svojmu veku a používaniu, v niektorých chýbajú posledné listy, prípadne sú natrhnuté alebo doplnené detským písmom.

Hoci sa knižky z rokov 1909 – 1919 od seba vzhľadom mierne odlišovali vzhľadom obálky a typografiou, ich obsah sa držal jednej línie. Po titulnom liste a inštrukciách na prvej číslovannej strane s titulom Általános adatok (všeobecné dáta) učiteľ zaznamenal meno žiaka/žiačky, bydlisko, dátum narodenia, vierovyznanie, stupeň ovládania maďarčiny, iný ovládaný jazyk okrem maďarčiny (v jednej knižke materinský jazyk), údaje o očkovaní a preočkovaní, o návšteve materskej školy-opatrovne (óvoda), meno otca (matky alebo opatrovníka) a jeho/jej povolanie.¹¹ V dolnej časti sa platnosť záznamov verifikovala odtlačkom pečiatky a podpisom učiteľa. Na nasledujúce dvojstrany sa zaznamenávali dosiahnuté študijné úspechy – krátke predvianočné a predveľkonočné hodnotenie mravov, usilovnosti a prospechu na ľavej dvojstrane a plnohodnotné koncoročné hodnotenie jednotlivých vyučovacích predmetov na pravej strane (15 exemplárov) alebo polročné a koncoročné identické formuláre (jeden exemplár). Každý ročník mal svoju dvojstranu už tlačou označenú. Vyučovacie predmety boli tiež prispôbené jednotlivým ročníkom. Hodnotenie sa podľa ministerských inštrukcií uvádzalo slovne v troch stupňoch pri správaní a usilovnosti a piatich pri jednotlivých vyučovacích predmetoch. Na poslednú (väčšinou 24. stranu) sa mohli dopĺňať poznámky.

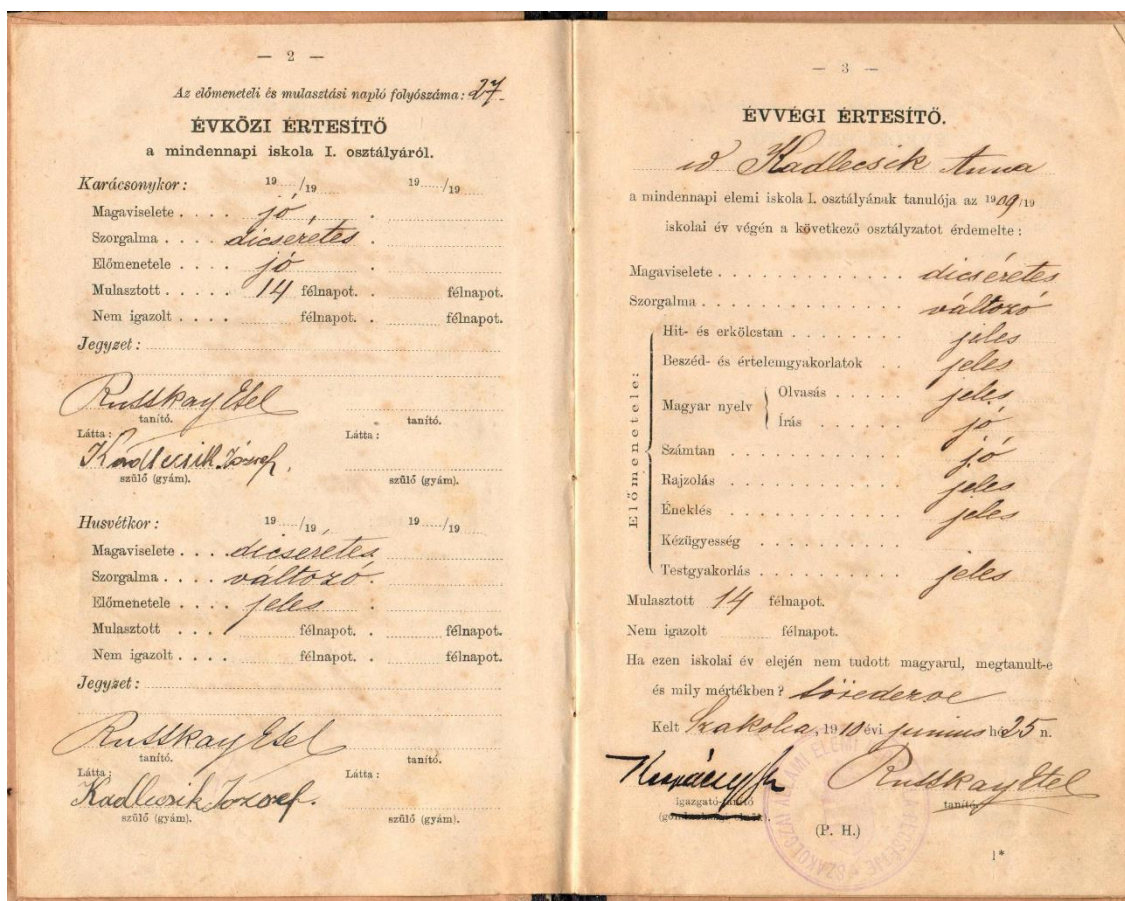
Žiadna z knižiek nie je vyplnená úplne, teda všetky ročníky ľudovej aj opakovacej školy. Len dve z 16 držiteľiek knižiek navštevovali aj opakovaciu školu, zvyšní žiaci a žiačky buď postúpili na vyšší typ školy (podložené neskoršími vysvedčeniami), prípadne ich ďalšie školské smerovanie nie je známe. Knižky z neskorších rokov sú často vyplnené veľmi málo, len jeden až dva školské roky.

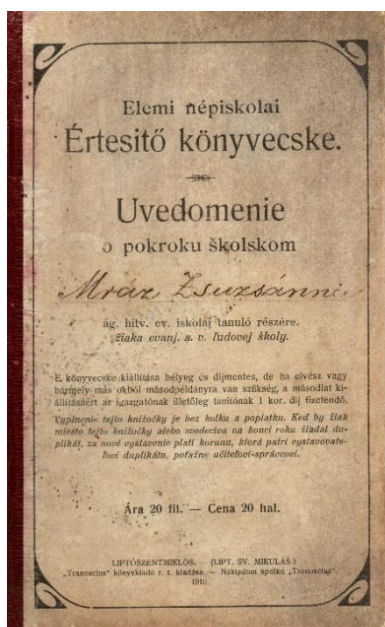
Obr. 1: Obálka Értesítő könyvecske z z vydavateľstva uhorskej kráľovskej univerzity.

¹⁰ Néptanítok Lapja, 45. ročník, r. 1912, č. 30, s. 21.

¹¹ V knižkách z iných vydavateľstiev ako univerzitnej tlačiarne boli rubriky v inom poradí, obsah sa však musel zhodovať.

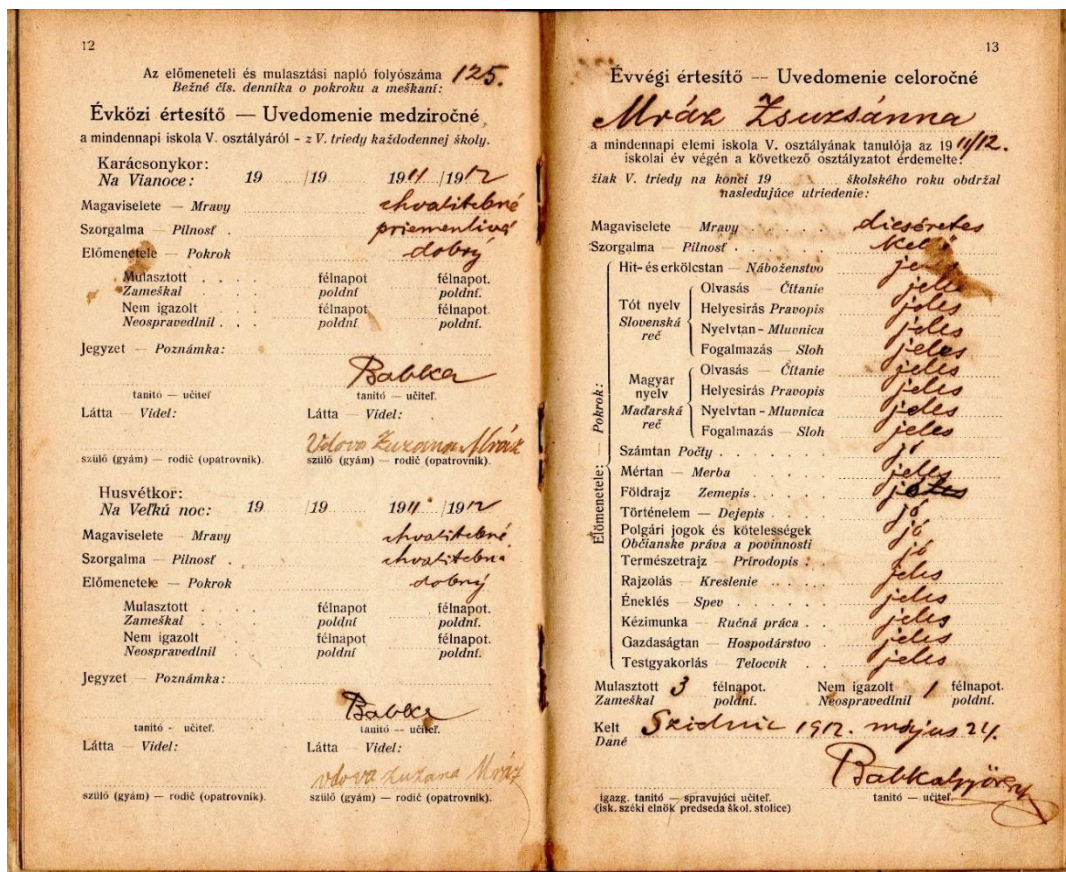
Obr. 2: Ukážka hodnotení z Értesítő könyvecske z vydavateľstva uhorskej kráľovskej univerzity.

Ucelenú zbierku tvorí šesť knižiek v maďarsko-slovenskej verzii z evanjelickej ľudovej školy v Liptovskej Sielnici (okr. Liptovský Mikuláš). Miestny učiteľ Juraj (György) Babka¹² ich viedol v rokoch 1911 – 1918. Napriek silnej maďarizácii boli vytlačené dvojazyčne- v maďarskom a slovenskom jazyku. Pochádzajú z vydavateľského spolku Transcius v Liptovskom Mikuláši. V knižkách chýbajú „Szukséges tudnivalók“ – „Potrebné informácie“ nariadené ministerským obožníkom. Päť knižiek vzniklo v roku 1910, záznamy do nich pribúdali v rokoch 1911 – 1918. Iba v jednej (obr 3.) je vyplnené jedno koncoročné hodnotenie (v maďarčine), vo zvyšku sú len vianočné a veľkonočné hodnotenia v slovenskom jazyku.

Obr. 3: Titulný list maďarsko-slovenskej verzie Értesítő könyvecske.

¹² Juraj Babka (1868 – 1942) bol učiteľ, redaktor a včelár. Po štúdiu na Učiteľskom ústave v Kláštore pod Znievom pôsobil ako učiteľ v Liptovskej Kokave, Lazoch pod Makytou a Sielnici. Po roku 1918 zastával funkciu školského inšpektora v Banskej Bystrici. PES 1, s. 49. Autorsky prispieval do časopisov Dom a škola a Domácnosť a škola. Viac o Babkovi v Kunová Viera: *Učítelia liptovskosielnickej ev. a. v. školy od Tolerančného patentu do roku 1918*. In: Kodajová, Daniela a kol.: *Sláva šľachetným VI. Učiteľ je okno do sveta aj života*. Liptovský Mikuláš: Spolok Martina Rázusa, 2020, s.45 – 46.

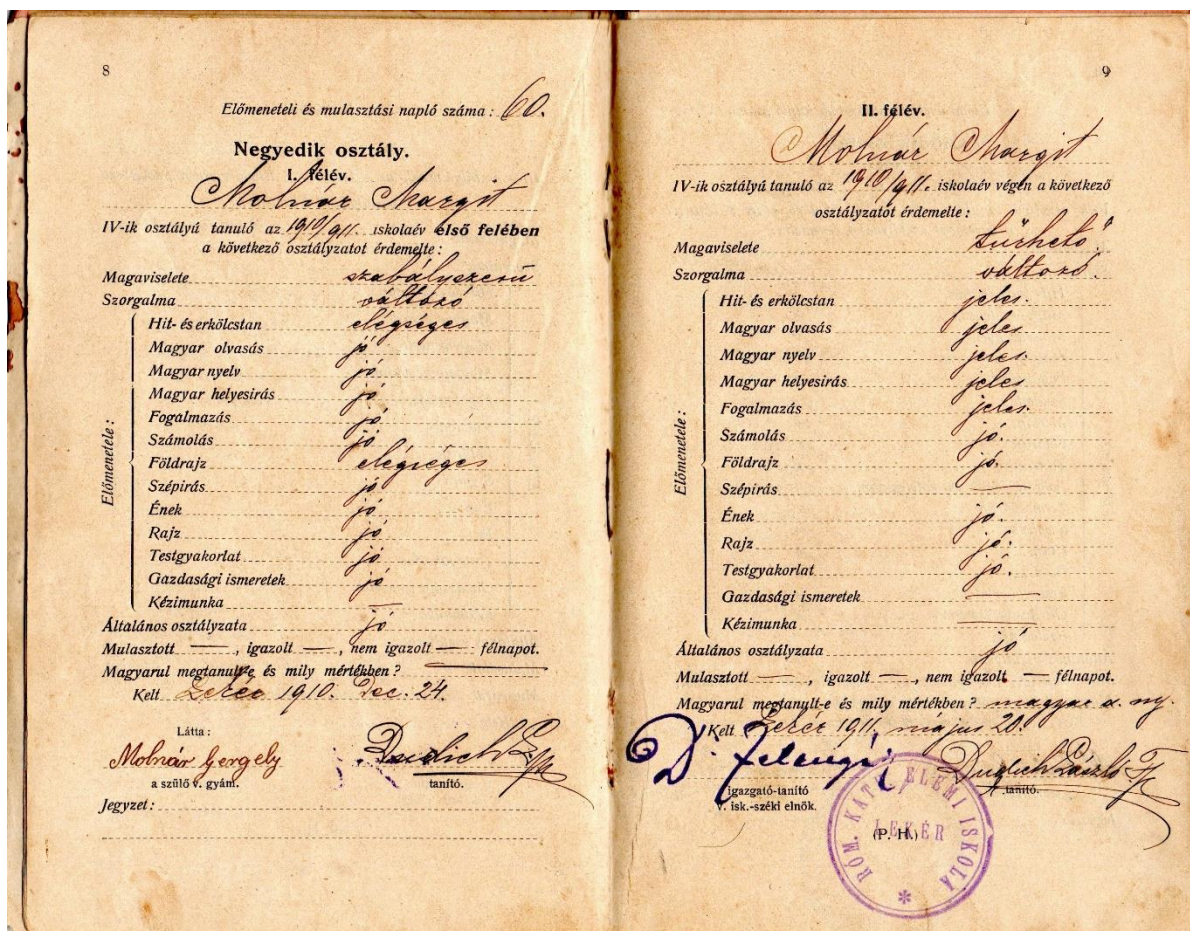
Obr. 4: Ukážka hodnotení z maďarsko-slovenskej Értesítő könyvecske z Liptovskej Sielnice.

V jednej knižke je šesťročníkov vianočného a veľkonočného hodnotenia (z rokov 1911/12 – 1916/17, písané v slovenčine), ale nie koncoročné. Je pravdepodobné, že ministerské nariadenie nebolo dodržiavané presne a koncoročné vysvedčenia boli v Sielnici žiakom vydávané samostatne. Materiálne to nie je možné podložiť ani vyvrátiť. Mladšia knižka bola vytlačaná v roku 1916. Je v nej jediné hodnotenie (po slovensky) z decembra 1918, teda už po vzniku Československej republiky.

Értesítő könyvecske vedená v zbierke Múzea školstva a pedagogiku pod evidenčným číslom 33458 sa od ostatných výrazne líši. Bola vytlačaná v roku 1910 vo Vydavateľstve svätoštefanskej spoločnosti Budapešť, prvý záznam pochádza z decembra toho istého roku. Používala sa v rímskokatolíckej ľudovej škole v obci Lekér (dn. Hronovce, okr. Levice). Hodnotenia štúdia sa zaznamenávali na 16 číslovaných strán s predtlačenými rubrikami, 6 ročníkov ľudovej školy na dvojstranách s predmetmi presne pre dané ročníky, ročníky hospodárskej/všeobecnej opakovacej školy oba polroky na jednom liste. Všetky vyučovacie predmety sa hodnotili vo vianočnom i letnom období. Žiačka mala zapísané hodnotenia od IV. do VI. ročníka ľudovej školy a 1. ročník opakovacej školy (ismetlő-iskola). Úplne tu chýbajú „Szükséges tudnivalók“ – „Potrebné informácie“. Aj znenie inštrukcií k vyplňaniu knižky sa líšia od tých v Értesítő könyvecske z iných vydavateľstiev.

Obr. 5: Értesítő könyvecske s identickými hodnoteniami.

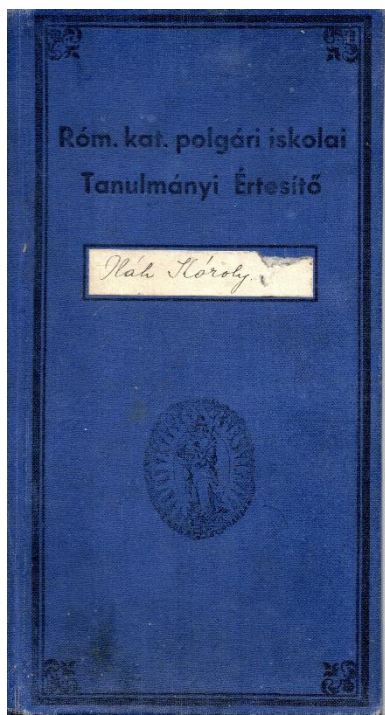
Obr. 6: Ukážka hodnotení z *Értesítő* könyvecske s identickými hodnoteniami v oboch polrokoch.

Nie je úplne jasné, prečo sa daná *Értesítő* könyvecske takto výrazne odkláňa od inštrukcií ministerstva školstva a kultu a verzií z iných vydavateľov. Formát identického polročného a koncoročného hodnotenia sa na začiatky 20. storočia podľa vysvedčení používal na vyšších stupňoch škôl.

1939 – 1945:

Po roku 1918 a vzniku československého školstva sa s vydávaním knižiek pod gesciou štátu nepokračovalo. Hodnotenia sa zapisovali do štátom normovaných tlačív vo forme samostatných listov. Naproti tomu v Maďarsku tradícia vedenia knižiek pretrvala, rozšírila sa i na stredné školy.

Štyri exempláre zo zbierky Múzea školstva a pedagogiky už s modifikovaným titulom *Tanulmányi Értesítő* (študijné upovedomenie) boli vyplňané po roku 1939. Pochádzajú z meštianskych škôl a obchodnej školy na pôvodne slovenskom území pripojenom po Viedenskej arbitráži (2. novembra 1938) k Maďarsku. Od starších exemplárov sa líšia veľkosťou, farbou obalu a prepracovanejším vzhľadom listov, ktorý sa už blížil k samostatnému listu vysvedčenia.

Z ľudovej školy z daného obdobia a odčlenených lokalít nevlastní múzeum žiaden exemplár ani vysvedčenie vo forme samostatného listu.

Rozmery: cca 21,5 x 12 cm

Druhy škôl a ich zriaďovatelia: štátna meštianska dievčenská a chlapčenská škola, rímskokatolícka meštianska škola, evanjelická stredná obchodná škola, rímskokatolícka dievčenská a chlapčenská meštianska škola

Vydavatelia (roky vydania v knižkách neboli): Tlačiareň kráľovskej maďarskej univerzity v Budapešti, Spolok svätého Štefana Budapešť

Lokality: Želiezovce (okr. Levice), Nové Zámky, Rožňava

Jazyk: maďarský

Rok prvého záznamu: 1939, 1940 (2x), 1941

Knižky sa skladajú z 13, resp. 14 dvojhárkov. Listy koncoročných hodnotení s titulom bizonyítvány (vysvedčenie) mali aj podklad sťažujúci ich falšovanie.

Obr. 7: Ukážka *Tanulmányi Értesítő* z rímskokatolíckej chlapčenskej meštianskej školy, polročný výkaz a koncoročné vysvedčenie, školský rok 1939/40.

Titulné listy a vyučovacie predmety boli v knižkách predtlačené presne podľa typov škôl. Všetky hárký sú prešívané červeno-bielo-zelenou niťou, ktorá je k prednej vnútornej strane obálky prilepená papierovým terčíkom, na ktorom mohol byť okrúhly reliéfny odtlačok pečiatky školy.

Návod pre vyplňanie knižky bol v dvoch knižkách zredukovaný na stupnicu známok a stručné zhrnutie, čo na ktoré hodnotenie má žiak spĺňať. Vo zvyšných bola len stupnica bez vysvetlenia.

Do predtlačenej rubriky na úvodnom liste sa podobne ako v starších vydaniach vypisovali údaje o žiakovi: miesto a dátum narodenia, vierovyznanie, materinský jazyk a štátna príslušnosť, údaje k navštevovanej ľudovej škole, meno, zamestnanie a bydlisko otca alebo

opatrovníka a dievčenské meno matky. Značil sa aj presný názov navštevovanej školy. Na vyhradených miestach nesmel chýbať odtlačok úradnej pečiatky školy a podpis riaditeľa. Údaj o absolvovanom očkovaní

Na nasledujúce dvojstrany sa zaznamenali polročné a koncoročné hodnotenia do predtlačенých rubriek, rovnakej formy pre oba polroky. Nechýbala pečiatka školy, podpis riaditeľa, učiteľa a rodiča. V hornej časti bol priestor pre zaznačenie čísla identického s číslom žiaka v triednom výkaze.

V dvoch knižkách sú vyplnené štyri ročníky polročných a koncoročných vysvedčení meštianskej školy, v jednej, ktorý začína školským rokom 1938/39, sú tri ročníky (2., 3. a 4.). Prvý ročník meštianskej školy má žiak doložený ešte slovenským vysvedčením.¹³ K tejto knižke bolo vydané aj jednotlivé koncoročné vysvedčenie zo školského roku 1940/41.

Értesítő könyvecske s hodnoteniami za základný stupeň vzdelávania je aj z prezentačného hľadiska zaujímavou ukážkou vstupu štátu do zjednotenia spôsobu zaznamenávania študijných výsledkov. Zároveň predstavuje aj doklad o zavádzaní a postupnej unifikácii školských úradných záznamov. Príspevok mal ambíciu ukázať zbierku knižiek Múzea školstva a pedagogiky. Pri bližšom pohľade na kolekciu vyplynula potreba doplniť ju o ďalšie exempláre z iných lokalít a vydavateľstiev. Veľkou výzvou do budúcnosti je získanie knižky hodnotení pred rokom 1909.

Literatúra:

Hivatalos Közlöny, roč. 9, 1901, č. 14.

Hivatalos Közlöny, roč. 10, 1902, č. 15.

Hivatalos Közlöny, roč. 17, 1909, č. 2.

Hivatalos Közlöny, roč. 17, 1909, č. 15.

Hivatalos Közlöny, roč. 17, 1909, č. 19.

Kol.: *Pedagogická encyklopédia Slovenska 1*. Bratislava: Veda Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1984, 742 s.

Kunová, Viera: *Učiteľia liptovskosielnickej ev. a. v. školy od Tolerančného patentu do roku 1918*. In: Kodajová Daniela a kol.: *Sláva šľachetným VI. Učiteľ je okno do sveta aj života*. Liptovský Mikuláš: Spolok Martina Rázusa, 2020, s. 21 – 46. ISBN 978-80-972016-7-8.

Magyarország közoktatásügye az 1908 évben. Budapest: Az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat könyvnyomdája, 1910, 102 s.

Mátej, Jozef a kol.: *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976, 502 s.

Néptanítok Lapja, 45. ročník, r. 1912, č. 30.

Pálinkás, Béla: *Népiszkolai tanítók törvénykönyve*. Nagynánya: Singer Sándor Könyvnyomdájából, 1910, 695 s.

Pekařová, Katarína: *Vybrané aspekty výchovy k zdraviu a starostlivosti o zdravie na školách v minulosti (do roku 1918)*. In: *Historicko-pedagogické fórum*, roč. V, rok 2016, č. 1, s. 3 – 14. (<http://msap.sk/uploads/hpf/HPF%202016%201.pdf> zo dňa 26.6.2023)

Vajcik, Peter: *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1955, 176 s.

Vaněková, Daniela: *Školské vysvedčenia v zbierkach Múzea školstva a pedagogiky*. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR, 2017, 145 s. ISBN 978-80-89354-82-5.

Posúdil: PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

¹³ Okrem knižky hodnotení obsahuje zbierka múzea od tohto konkrétneho žiaka aj staršie dvojjazyčné slovensko-maďarské vysvedčenia z ľudovej školy a polročné a koncoročné slovenské vysvedčenia z meštianskej školy.

ERNEST SÝKORA V ZBIERKACH MÚZEA ŠKOLSTVA A PEDAGOGIKY

Miroslava Slezáková

Postava Ernesta Sýkora (1914 – 2000) patrí dosiaľ medzi menej prebádané a zhodnotené. Štúdiá PhDr. Milana Krankusa. PhD. *Ernest Sýkora a jeho príspevok k ideii komunistickej výchovy a vzdelávaniu na Slovensku v r. 1945-1989* (HPF 1-2/2023, s. 55 - 67) prvýkrát kriticky spracovala jeho účinkovanie a prínos pre školstvo v 2. polovici 20. storočia. Nasledujúce riadky sa obracajú k ďalším bádateľom s informáciou o druhu a rozsahu jeho pozostalosti deponovanej v Múzeu školstva a pedagogiky.

Múzeum školstva a pedagogiky v rámci projektu *Dokumentácia povereníkov a ministrov školstva* oslovovalo samotných činníkov alebo ich príbuzných s prosbou o poskytnutie spomienkových predmetov, najmä listinnej povahy. Múzeum takto získalo pamiatky na Jozefa Siváka, Ondreja Klokoča, Vasiľa Biľaka, Mateja Lúčana, Štefana Chochola, Juraja Bušu, Ľudovíta Killára, Ladislava Kováča, Jána Pišúta, Evy Slavkovskej, Matúša Kučeru a najnovšie Martina Fronca. Jedná sa v prevažnej väčšine o menšie súbory fotografií, listín, ukážky písomných prác, ale napríklad aj o zlaté okuliare a poslanecký preukaz Jozefa Siváka alebo vychádzkovú turistickú palicu Vasiľa Biľaka.

Získanie pozostalosti Ernesta Sýkora naopak nevyšlo z iniciatívy kurátorov múzea. Po skone profesora jeho manželka Želmíra kontaktovala v roku 2001 pracovníkov Múzea školstva a pedagogiky s ponukou na prevzatie jeho pozostalosti. Do centra pozornosti kurátorov sa dostala knižná a ešte za života E. Sýkora pedantne usporiadaná listinná pozostalosť.

236 kusov predmetov bolo kurátormi z muzeologického hľadiska vyhodnotených ako unikátne alebo v zbierkovom fonde absentujúce, z toho sa jedná o:

knihy	152
periodiká	33
listiny	45
ocenenia	6

Konkrétne sa jedná o najmä monografie, zborníky, učebnice, autoreferáty kandidátskych dizertačných prác, encyklopédiu a bibliografiu, pedagogické časopisy, zbierky zákonov a výročné správy stredných škôl, diplomové práce a výskumnú prácu, učiteľské zápisníky z doby pôsobenia ako stredoškolského profesora na gymnáziách v Bratislave a Liptovskom Mikuláši, táborovú kroniku zo stavby Trate mládeže, stredoškolské a vysokoškolské zošity Ernesta Sýkora, ocenenia vo forme pamätných listov, úmrtné oznámenia osobností školstva a pedagogiky na Slovensku a ukážky administratívy vysokej školy. Do príručnej knižnice múzea bolo zaradených 8 kusov publikácií.

Ako na spracovanie problematiky sa javila písomná pozostalosť prof. Sýkora, ktorá svojou obsiahlosťou (8 „banánových“ krabíc) presahovala personálne kapacity pracovníkov múzea a zostala dlhšiu dobu v pôvodnom stave. Boli z nej len vyselektované predmety, ktoré jednoznačne zapadali do zbierky múzea.

Ešte počas života sa Ernest Sýkora dokumentom zo svojho profesionálneho pôsobenia pedantne venoval. Vytriedil ich podľa datovania, každý list samostatne zabalil do papierového prebalu, na ktorý zaznačil poradové číslo a rok. Dokumenty neboli tematicky radené. Jednalo sa o obsiahle texty i jednostranové rukopisné záznamy, pohľadnice a telegramy i krátke poznámky bez zjavného kontextu. Jednotlivé roky boli spolu zviazané. Tento systém uloženia sa javil ako nepraktický a pre potenciálnych bádateľov extrémne neprehľadný. Nie je zjavné, či si k nemu profesor stihol vypracovať aj inventár, medzi získanými dokumentami sa

nenachádzal. Písomná pozostalosť profesora Sýkoru bola de facto dlho pre bádateľov neprístupná.

V roku 2017 po príchode externej výpomoci boli pôvodné balíky listín pretriedené a nanovo usporiadané. Medzi zbierky boli zaradené ďalšie materiály. Zvyšné dokumenty, v rozsahu niekoľko tisíc jednotiek, boli odbalené a vytriedené podľa tematického kľúča:

- **Personálie:** Sú tu zaradené životopisy, materiály k uvoľneniu z funkcie a neskoršiemu odchodu na dôchodok a osobné knižné dary a fotografie. V pozostalosti sa nenachádzali osobné doklady, vysvedčenia, vysokoškolské diplomy a menovacie dekréty za povereníka školstva kultúry a ministra školstva a osvetu či ostatné úradné dokumenty.
- **Korešpondencia:** Tvorí ju cca 1000 listov, pohľadníc, telegramov a novoročeniek, ktoré nebolo možné spracovať jednotlivo. V súbore sa nachádzajú podpisy Františka Hečku, Márie Rázusovej – Martákovej, Zdeňka Nejedlého, Štefana Cpina, Pavla Horova, Gustáva. Husáka, Martina Benku, Mikuláša Bakoša a ďalších osobností politického, kultúrneho a vedeckého života. Ďalšiu časť tvoria pozvánky na rôzne podujatia politických, spoločenských, kultúrnych a odborných organizácií.
- **Bibliografia:** Boli sem zaradené zoznamy prác Ernesta Sýkoru a výstrižky článkov Ernesta Sýkoru a o Ernestovi Sýkorovi z novín. Nie u všetkých výstrižkov je možné určiť pôvodné periodikum.
- **Publikačná činnosť:** Boli sem vyčlenené všetky kratšie i obsiahlejšie strojopisy a rukopisy príspevkov s témou mládežníckeho hnutia a Trate mládeže, SNP, heslá do pripravovanej Malej mládežníckej a pionierskej encyklopédie, rôzne zdravice a blahopriania.
- **Posudky:** Zaradili sa sem všetky Sýkorove školiteľské i oponentské posudky na seminárne, diplomové, rigorózne, kandidátske dizertačné práce, habilitačné práce a recenzie rozličných článkov, kníh, zborníkov a iných materiálov.
- **Prednášky:** Boli sem vyčlenené rukopisy a strojopisy prejavov a referátov o školstve, výchove a kultúre za rozdelené na roku 1949 - 1959, 1960 – 1969 a 1970 – 1990, tiež politické prejavy a diskusné príspevky za celé obdobie pôsobenia, smútočné prejavy a prepisy rozhovorov pre médiá.
- **Poznámky a rukopisy:** Ernest Sýkora si zachoval niektoré zo svojich diárov a zápisníkov. Bolo sem zaradených aj veľké množstvo ťažko identifikovateľných poznámok k publikovaným materiálom, prednáškam a diskusiám. Jedná sa o skoro 2000 listov.
- **Materiály z pracoviska – Povereníctvo školstva a kultúry:** Sú tu zaradené jasne identifikovateľné rôznorodé materiály z pôsobenia Ernesta Sýkoru ako povereníka školstva a kultúry (1953 – 1958 s niekoľkomesačnou prestávkou ako minister školstva).
- **Materiály z pracoviska – Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave:** Po vytriedení pozostalosti vznikla veľká rôznorodá skupina materiálov týkajúcich sa dlhého pôsobenia Ernesta Sýkoru na Katedre pedagogiky FiF UK, málo ako dekana fakulty (1961 – 1962).
- **Spoločenské organizácie:** Patria sem dokumenty z 2. funkčného obdobia ako predsedu Slovenskej pedagogickej spoločnosti a neskorších období. Tiež sú tu zaradené správy zo schôdzí a výročných členských schôdzí rozličných základných a miestnych organizácii Komunistickej strany Slovenska, stanoviská z previerok rozličných osôb z 50. – 70. rokov. Veľký súbor listín vznikol aj z materiálov k Československému zväzu mládeže a Socialistickému zväzu mládeže.

- Rôzne: Do tohto posledného súboru boli vytriedené rôzne písomnosti nekorešpondujúce so zvyšnými kategóriami, cudzie práce, zošity zo štúdia angličtiny v dospelosti aj poznámky k prednáškam zo 40. – 80. rokov.

Spracovaná pozostalosť je v rozsahu 2 bm (16 archívnych krabíc). Po vytriedení boli dokumenty označené číslom a vznikli aj čiastočné zoznamy, v závislosti od možnosti identifikovania dokumentov a s ohľadom na ich dôležitosť a predpokladaný význam. Z niektorých príbuzných alebo podobných dokumentov preto vznikli súbory pod jedným číslom.

Pri hľadaní primárnych zdrojov informácií o dejinách sa bádatelia v prvom rade obracajú na archívy. Častokrát neobjavenými zostávajú zbierky a knižnice múzeí a galérií. Toto je prípad profesora Ernesta Sýkoru a jeho pomerne obsiahlej, už však pre výskumníkov prístupnej pozostalosti.

TURISTICKÁ PALICA VASIĽA BIĽAKA

V rámci programu *Dokumentácia života a činnosti povereníkov a ministrov školstva* sme požiadali aj Vasiľa Biľaka (1917 – 2014) o poskytnutie relevantných materiálov. Tohto slovenského politika si súčasná generácia mladších už pamätá len hmlisto, v pamäti starších vyvoláva iste viaceré negatívne spomienky. Bol známy predovšetkým vďaka podpisu na pozývacom liste pre okupačné vojská v roku 1968 a ako ideológ následnej normalizácie v Československu.

V oblasti slovenského školstva a pedagogiky ho registrujeme najmä preto, že minimálne trikrát sa jeho život a aktívna politická činnosť prelínala s osudmi školstva a pedagogiky.

Po prvý raz to bolo v jeho detstve, keď v rodnej obci absolvoval niekoľko rokov ľudovej školy, neskôr sa vyučil v Hradci Králové za krajčírka. Viac ho však priťahovala politika, preto vstúpil do Červených odborov a v roku 1945 do Komunistickej strany Československa. V rámci náboru robotníckych kádrov začal v politike rýchlo napredovať a v roku 1953 sa druhýkrát ocitol v školskom prostredí: absolvoval Vysokú školu politickú a získal titul RSDr. V nasledujúcich rokoch postupoval po straníckom rebríčku a v rokoch 1958 až 1963 vykonával funkciu povereníka školstva a kultúry Slovenskej národnej rady, resp. po roku 1960 funkciu predsedu Komisie SNR pre školstvo a kultúru. To bol jeho tretí vstup do oblasti školstva.

Vyvrcholenie jeho politickej kariéry prišlo v rokoch 1967 až 1968, keď najprv podporoval obrodný proces reprezentovaný Alexandrom Dubčekom, po okupácii Československa sa od obrodného procesu a A. Dubčeka dištancoval. Jeho podpis bol na pozývacom liste, ktorý odoslala päťica konzervatívnych komunistov Leonidovi Brežnevovi. To umožnilo Vasiľovi Biľakovi zaujať po roku 1969 post ideologického tajomníka ÚV KSČ a tým meritórne ovplyvňovať aj smer vývoja školstva a pedagogiky v období normalizácie až do roku 1988, keď pod tlakom perestrojky z tejto funkcie musel odstúpiť.

Bezprostredne po vstupe okupačných vojsk i po prijatí moskovského dohovoru o pobyte sovietskych vojsk na území Československa sa pred nevôľou občanov Československa nakrátko stratil z vedomia ľudí. Rozhodol sa odísť do Sovietskeho zväzu, ale nakoniec svojej rozhodnutie zmenil. Dal prednosť dovolenke vo Vysokých Tatrách, kde sa mohol venovať obľúbenej turistike. Počas jednej túry našiel vhodný konár, ktorý si prispôbil tak, aby mu slúžil ako turistická palica. A takto upravený samorast v podobe turistickej palice doputoval po takmer troch desaťročiach do zbierok Múzea školstva a pedagogiky. Bola pre neho symbolom roku, v ktorom sa z hlbokého dna znovu vrátil na výslnie politického života v Československu.

Tento zbierkový predmet predstavuje samorast upravený do podoby turistickej palice dlhej (vysokej) 92 cm. V hornej časti sú veľkými písmenami vyrezané iniciálky majiteľa VB (t. j. Vasil' Biľak), nižšie text JAVORINA 1968 označujúci miesto pobytu Vasil'a Biľaka počas dobrovoľnej dovolenky, pravdepodobne neskôr vyryté tri neidentifikované mená a tri ďalšie nečitateľné nápisy. Palica je krémovožltej farby, pretretá lakom. Pre povrchové úpravy sa nedá jednoznačne určiť, z akého dreva bola vyrobená.

PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

KRONIKA

PhDr. Milan Hamada, CSc. (9. 9. 1933 Veľká pri Poprade – 13. 2. 2023 Bratislava)

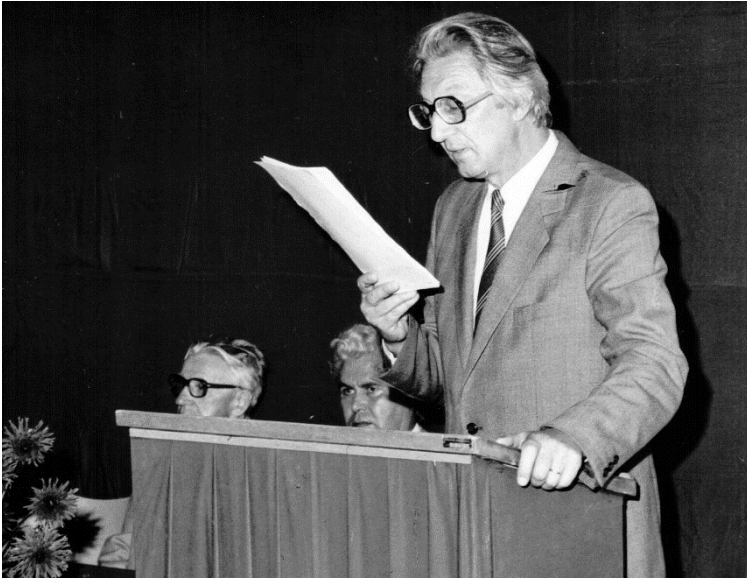
Bol významným slovenským literárnym teoretikom a kritikom, popredným predstaviteľom literárnokritického myslenia na Slovensku. Jeho cesta viedla od práce redaktora k vedeckej práci na pôde Ústavu slovenskej literatúry Slovenskej akadémie vied (1959 – 1972). V období normalizácie bol za svoje občianske a politické postoje prepustený zo zamestnania a mal zákaz publikovať a jeho meno sa nesmelo objavovať v štátom kontrolovaných periodikách. Až po roku 1989 sa mohol vrátiť do vedeckého prostredia a pôsobil aj ako vysokoškolský profesor.

Je menej známe, že v rokoch 1972 – 1990 pôsobil v oddelení Múzea školstva a pedagogiky Slovenskej pedagogickej knižnice v Bratislave. Tu sa v prvom rade podieľal na koncipovaní výstav a odborných seminárov a konferencií pri životných jubileách slovenských osobností (I. B. Zoch, S. Ormis, A. F. Kollár, M. Bel) a škôl (Trnavská univerzita, tereziánske Ratio educationis) a pod.

Tak si na neho spomínajú súčasní pracovníci Múzea školstva a pedagogiky po správe o jeho úmrtí vo februári tohto roku. Česť jeho pamiatke!

PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

Storočnica Jozefa Máteja (1921 - 1987)

V tomto roku si 21. augusta pripomenie spoločenstvo historikov pedagogiky, kolegov a priateľov sté výročie narodenia jedného z našich najvýznamnejších protagonistov pedagogickej historiografie na Slovensku – univ. profesora PhDr. Jozefa Máteja, DrSc.

Jozef Mátej dostal do vienka základné predpoklady, ktoré mu umožnili dosiahnuť v oblasti školstva a pedagogiky najvyššie méty. Pochádzal z učiteľskej rodiny, v ktorej spoznal vzor učiteľskej profesie. Získal

solídne stredoškolské pedagogické vzdelanie a vyštudoval filozofiu a históriu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Skúsenosti z učiteľského pôsobenia nadobudol na ľudovej a meštianskej škole, gymnáziu, a to na pozícii učiteľa i riaditeľa školy. Na prahu zrelej mladosti sa v roku 1953 postavil za katedru vysokoškolského učiteľa. Najprv na novovzniknutej Vysokkej škole pedagogickej, potom na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, na ktorých pôsobil plných tridsaťpäť rokov. Tu uskutočnil aj prvé kroky vo vedeckej práci. Od príspevkov v pedagogických časopisoch – recenzií nových kníh, informácií z pedagogického diania, postupne prechádzal k náročnejším štúdiám. Pracovitosťou si získal podporu starších kolegov, ktorí ho podporovali v jeho odbornom raste. Prešiel pozíciami od asistenta, odborného asistenta, docenta až po profesora, ktoré išli ruka v ruke s vedeckými hodnotami kandidáta vied a doktora vied.

Jeho vedecké diela z dejín pedagogiky publikované od päťdesiatych rokov 20. storočia podávajú obraz školstva v období Slovenskej republiky 1939 – 1945 (1958), o účasti slovenských učiteľov v Slovenskom národnom povstaní (1960), spracoval život a dielo Jána Kvačalu (1962) a portréty slovenských pedagógov a vlasteneckých učiteľov (1963). V tomto období rozšíril diapazón svojho vedeckého záujmu, ale aj narastajúcu erudíciu, ktorú vynikajúcim spôsobom preukázal v rozsiahlom diele *Martinské gymnázium a jeho miesto v dejinách slovenského školstva (1867 – 1967)* vydané 1967, v ktorom sa predstavil už ako zrelý historik pedagogiky a slovenský vlastenec. Táto práca patrí k vrcholom jeho vedeckej tvorby. Nielen na jej základe si získava autoritu aj medzi českými historikmi pedagogiky, ktorí ho prizývajú k spolupráci na viacerých historicko-pedagogických témach o dejinách školstva a pedagogiky, dejinách učiteľstva, o J. A. Komenskom a pod.

Sedemdesiate roky 20. storočia sa nesú v znamení normalizácie spoločenského, hospodárskeho a politického života. V týchto nie ľahkých časoch mu bola v roku 1971 zverená prestížna funkcia vedúceho Katedry pedagogiky Filozofickej fakulty Komenského v Bratislave, ktorej sa zhostil so ct'ou. Naďalej prednášal svoj ťažiskový študijný predmet – dejiny pedagogiky. Na svojich pleciach niesol rad politických, akademických i odborných funkcií, v rámci ktorých si musel nájsť čas na pokojnú vedeckú prácu. V tomto desaťročí dokončil s kolektívom spoluautorov svoje emblematické dielo – vysokoškolskú učebnicu *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky* (1976), označovaná tiež ako „Mátejova učebnica dejín“. Zaslúžene mala výrazný ohlas aj za hranicami vtedajšieho Československa. Podobne jeho ďalšie erbové dielo *Učiteľia v protifašistickom odboji a Slovenskom národnom povstaní* (1974),

na základe ktorej obhájal vedeckú hodnosť doktora pedagogických vied, bolo pozitívne prijaté i v zahraničí. S problematikou slovenských učiteľov v odboji a Slovenskom národnom povstaní a komeniologickou tematikou sa publikačne presadil aj v bývalej Nemeckej demokratickej republike a Poľsku.

V osemdesiatych rokoch 20. storočia ho plne pohltila spolupráca na príprave a autorskej tvorbe historicko-pedagogických hesiel pre Pedagogickú encyklopédiu Slovenska. Zaskvel sa aj rozsiahlou štúdiou dejín školstva a pedagogiky na Slovensku v rámci encyklopedického diela Slovensko, časť Kultúra II (1980). Prelomovou udalosťou jeho vedeckej kariéry bolo publikovanie príspevku o dejinách školstva a pedagogiky v Československu po roku 1945 v rámci západonemeckej publikácie Die historische Pädagogik in Europa und den USA. Berichte über die historische Bildungsforschung (1985), s ktorou sa ako prvý povojnový slovenský historik pedagogiky prezentoval v západnej Európe. Na vrchole svojej cesty v duchu vlastného hesla „ku kráľovnej pedagogických vied“, chorý, poznamenaný ťažkou prácou naplneného života vo veku nedožitých 64 rokov umiera.

Jozef Mátej bol – celkom prirodzene – produktom svojej doby, a to sa prejavilo aj v jeho tvorbe. V prvých prácach, ktoré vznikali v päťdesiatych, neskôr v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia musel neraz robiť veľké kompromisy, „držať stranícku líniu.“ Kompromisy, ku ktorým bol neraz nútený pristúpiť, poznačili časť jeho diela, ktorá je už len dokumentom nie tak dávno uplynulej doby.

Na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 20. storočia J. Mátej zaujímal už jednoznačne vedúce postavenie v oblasti slovenskej pedagogickej historiografie. Bol jedným z najplodnejších prispievateľov do Učiteľských novín, Jednotnej školy a Pedagogiky, trpezlivo a municiozne vyplňal mnohé medzery a nedotknuté témy našej školskej a pedagogickej minulosti. Mal za sebou skvelé štúdie a knižné práce, tvoriace stavebné kamene slovenskej pedagogickej historiografie. Vo viacerých dielach bol priekopníkom - téma Jána Nálepku, život a dielo Jána Kvačalu, v ďalších preukázal vysokú vedeckú erudíciu - dejiny martinského gymnázia, prvá vysokoškolská učebnica dejín pedagogiky, štúdia o dejinách školstva, či toľko hľadaný „príbeh“ slovenskej školy a pedagogiky. Ako jediný zo slovenských historikov pedagogiky prekročil po roku 1945 svojimi prácami domáce prostredie – išlo o Poľsko, bývalú Nemecko demokratickú republiku, ale aj Spolkovú republiku Nemecko a ďalšie. Zároveň svojou koncepciou, organizátorskou a editorskou činnosťou v oblasti dejín pedagogiky podporoval mladých adeptov tejto pedagogickej disciplíny v ich vedeckej práci. Stal sa akýmsi svorníkom medzi staršou a mladšou generáciou slovenských historikov pedagogiky.

Neúnavne zdôrazňoval, že pokrok vo vývoji školstva a pedagogiky je nemysliteľný bez dôkladného poznania ich historického vývoja. V každom historickom pohybe vývoja školstva a pedagogiky hľadal hodnoty, ktoré patria do základov vedy a kultúry. To zostáva jeho odkazom aj pre dnešok a zrejme natrvalo.

Nad celým vedeckým dielom a počini Jozefa Máteja sa však vysoko klenie najmä jeho osobnosť, ako si ju zapamätala väčšia časť jeho generačných súputníkov: jeho úprimný a priateľský vzťah k ľuďom, spolupracovníkom a blízkym, záujem o ich život a problémy a nezištná ochota pomôcť. V samotnom vnútri jeho duše bol aj kus plachosti, nerozhodnosti. A táto dichotómia akoby symbolicky dokumentovala i rozsiahlosť, členitosť a rozmanitosť jeho diela. Smrťou Jozefa Máteja odišla integrujúca osobnosť historicko-pedagogického spoločenstva, ktorej neprítomnosť podvedome stále pociťujeme.

PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

RECENZIE

Dvorský, J.: *Premeny učiteľského vzdelávania v Hornom Turci (k 150-tému výročiu založenia školy)*. Turčianske Teplice: Stredná odborná škola pedagogická, 2022. 782 s. ISBN 978-80-570-3824-5.

Pri príležitosti okrúhleho výročia vzniku školy pripravil jej bývalý riaditeľ rozsiahlu a informačne bohatú monografiu zachytávajúcu jej 150-ročnú existenciu. Rozdelil ju okrem úvodu do 9 kapitol mapujúcich jej vznik a vývoj v jednotlivých obdobiach jej existencie.

Úvod práce venuje informácii o metodickom prístupe k spracovaniu relevantnej historickej látky, použitých pramenných materiáloch a doterajšom spracovaní histórie školy. Úvod uzavrel výstižným ciceronovským výrokom: „Môžeme vari poskytnúť štátu väčšiu a lepšiu službu, ako keď učíme a vychovávame mládež?“ a pripája aktualizčný dovetok: „najmä v týchto časoch a za takýchto mravov.“

Prvá kapitola v stručnosti charakterizuje ťažiskové zásady školskej politiky Uhorska od 60. rokov 19. storočia po vznik Československa. Jednotlivé kapitoly následne zachytávajú vývoj školy v jej hlavných vývojových etapách a majú temer rovnakú štruktúru.

Druhá kapitola mapuje vznik a vývoj Učiteľského ústavu v Znievskom Podhradí (1870 – 1911). Podobne ako ďalšie kapitoly, aj táto má logicky štrukturovaný obsah. Autor ju uvádza popisom budovy školy, nasleduje obsiahlejšia časť o správe a riadení učiteľského ústavu s podrobným zoznamom učiteľov a činovníkov školy. Podrobná je časť venujúca sa obsahu výchovy a vzdelávania, najmä rozboru učebného plánu, učebných osnov, sleduje organizáciu školského roku a ďalších činností spätých s fungovaním ústavu. Všetko je doložené faktografickými údajmi, pripojené sú aj autentické dokumenty a materiály (v slovenskom preklade). Signifikantné je, že rozvrh hodín obsahoval v treťom ročníku výuku dejín pedagogiky. Záver kapitoly je venovaný premiestneniu školy do nového sídla. Na túto kapitolu nadväzuje ďalšia, sledujúca pôsobenie učiteľskej prípravky v Štubnianských (Turčianskych) Tepliciach v rokoch 1911 – 1918. Činnosť školy bola silne poznačená prvou svetovou vojnou. Rozsiahla kapitola (173 str.) a jej doplnok je v zásade prvou moderne poňatou prácou v slovenskej historicko-pedagogickej spisbe zachytávajúcou vznik, vývin a pedagogickú problematiku maďarského obdobia Učiteľského ústavu v Znievskom Podhradí a Štubnianskych Tepliciach.

Štvrtá kapitola zachytáva existenciu ústavu v období medzivojnovnej republiky. Školu prevzal československý štát, vymenilo sa vedenie i študenti ústavu, dotkli sa ho aj reformy školstva. Autor opätovne prináša podrobný popis v jednotlivých oblastiach života školy. Medzi učiteľmi nachádzame aj neskorších významných pedagógov (napr. V. Ružička, L. Stanček, R. Bednárík). Volanie po vysokoškolskom vzdelávaní učiteľov sa dotklo ústavu len okrajovo. Mimoškolské aktivity sa rozvíjali v početných krúžkoch a združeniach, o čom autor prináša podrobné údaje.

Pre obdobie ústavu v rokoch 1938 – 1945 – to je náplň piatej kapitoly – boli charakteristické zlomové zmeny v organizácii i náplni vyučovania. Predovšetkým školu muselo opustiť viacero českých učiteľov, z ktorých mnohí tu pôsobili od jej vzniku. Zmenil sa názov školy na učiteľskú akadémiu a stala sa päťročnou. Vo výchove a vzdelávaní sa odzrkadľovala nová štátna ideológia a vplyv výlučného politického smeru - HSLS: škola mala byť „veriacou, vlasteneckou a mravnou.“ Všetky tieto zásadné zmeny dokumentuje autor na relevantných materiáloch v uvedenej štruktúre obsahu.

V krátkom časovom období rokov 1945 – 1948 (šiesta kapitola) bola škola poštátnená (nariadenie o obdobia SNP a jeho novely z roku 1945), učitelia sa stali štátnymi zamestnancami.

Siedma kapitola je venovaná rokom 1948 – 1960, keď školstvo všeobecne, vrátane turčianskoteplíckej učiteľskej prípravky, zastihli vari najvýraznejšie zmeny vo všetkých

oblastiach jej činnosti. Predovšetkým to boli dôsledky dvoch za sebou idúcich školských zákonov, ktoré výrazne ovplyvnili vývoj školstva (1948, 1953), učitelia i žiaci sa dostali pod silný ideologický vplyv komunistickej moci, zmenil sa názov, štruktúra i zameranie: pedagogické gymnázium, pedagogická škola pre vzdelávanie učiteľov národných škôl, zrušenie cvičnej školy, gescia Štátneho kurzu pre prípravu pracujúcich na vysokú školu, menili sa aj pravidlá každodenného styku učiteľov a žiakov, zrušenie modlitby pred a po vyučovaní, zavedenie oslovenia súdruh, súdružka, pozdravu česť práci a pod. To všetko výrazne vplývalo na kvalitu vzdelávacej činnosti školy.

Nadväzujúce dve kapitoly mapujú vývoj školy (Stredná pedagogická škola, po roku 1989 Pedagogická a sociálna akadémia) v nedávnej minulosti do súčasnosti. Opätovne je zachytený vývoj vo všetkých súčiastiach života školy.

História dnešnej turčianskoteplíckej školy kontinuálne pripravujúcej učiteľov je napísaná prístupným štýlom, je informačne bohatá a zachytáva jej históriu do najmenších podrobností. Autorovi sa tak podarilo vytvoriť hutný obraz jej 150-ročnej cesty.

K uvedenej historickej monografii je sotva možno vysloviť kritické pripomienky. Vari bolo možné niektoré dokumenty uvádzať len so stručným obsahom, mohol byť pripojený menný register pre lepšiu orientáciu pri osobnostiach, ktoré sú so školou spojené a publikáciu by obohatila kvalitnejšia fotografická príloha. Napriek týmto pripomienkam je publikácia hodnotným príspevkom k dejinám nášho školstva.

PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

Glossová, M.: „Nespôsobilý na vysokoškolské štúdium“: previerky a vylučovanie študentov slovenských vysokých škôl v rokoch 1948 – 1960. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2021, 207 s. ISBN 978-80-89335-94-7.

Politickými previerkami a čistkami študentov vysokých škôl sa v slovenskej historiografii venovalo veľmi málo odborníkov. Autorka nadviazala na početné štúdie, ktoré vyšli v Českej republike, venujúce sa obdobiu normalizácie, napr. od Jakuba Jareša, Josefa Petráňa, Kláry Pinerovej, Matěja Spurného, Kateřiny Volnej a ďalších. Mnohé ich názory dopĺňa a príp. sa s nimi kriticky vyrovnáva, ukazuje špecifikum slovenských reálií. Komunistická strana Československa potrebovala po upevnení svojej moci oklieštiť slobodu na akademickej pôde a získať inteligenciu na svoju stranu. Inými slovami potrebovali „novú inteligenciu“, ktorá bude lojálna s robotníckou triedou.

Autorka vychádzala zo svojej rigorózneho práce a stanovila si niekoľko cieľov: 1) aký vysoký bol počet (percento) študentov vysokých škôl, ktorých zasiahli perzekúcie; 2) aké podstatné rysy mali rôzne vlny previerok a nakoniec 3) či sa podarilo následne vychovať lojálnu inteligenciu. Ďalšími otázkami boli aktéri, úloha fakultných organizácií a osud vylúčených študentov. Práca je založená na dôslednom výskume prameňov a literatúry. Okrem toho využila tiež oral history – t. j. svedectvá pamätníkov a ich príbuzných.

Práca je rozdelená do troch častí. V prvej časti „Zmeny v slovenskom vysokom školstve po roku 1948 s ohľadom na študentov“ autorka najskôr veľmi stručne, ale prehľadne popisuje dejiny vysokého školstva na Slovensku, vznik prvých univerzít a potom školstvo počas Uhorska a za prvej Československej republiky.

Ďalej sa venuje otázke komunistického režimu a zmenám, ktoré priniesol, sovietyzácii a reforme školstva podľa sovietskeho vzoru. Stručne opisuje činnosť Ondreja Pavlíka, ktorý bol hlavným spolupracovníkom poverenika školstva Ladislava Novomeského. Ondrej Pavlík sa podieľal len na reforme z roku 1948, ktorá priniesla koncept jednotnej školy, ktorá je vnímaná ako modernizačný prvok aj v českom prostredí. Na reforme z roku 1953 sa nepodieľal, ako správne autorka napísala, stal sa obeťou čistiek. Odvolávať sa len na štúdiu Blanky Kudláčovej

však je málo. Fond Ondreja Pavlíka je dostupný v Slovenskom národnom archíve v Bratislave a tiež v Múzeu dejín školstva a pedagogiky v Bratislave.

Autorka komparuje tiež vysokoškolskú politiku v Sovietskom zväze, Poľsku a vo východnom Nemecku. Vychádzajúc z výsledkov poznania amerického historika a profesora na Kalifornskej univerzite v Berkeley Johna Connellyho, zdôrazňuje, že často dochádzalo k sovietačii: „až bizarným spôsobom, horlivo, ale diletantsky, bez dostatočného množstva informácií a literatúry, keď autori seba-sovietizačných reforiem boli do veľkej miery namiesto poznania aktuálnych trendov sovietskeho vysokého školstva odkázaní len na vlastnú skúsenosť z pobytu v ZSSR, často pomerne dávnu“ (s. 24 – 25). Došlo k rozbitiu autonómie a samosprávy vysokých škôl, ich podriadeniu straníckemu a štátnemu riadeniu. Na druhej strane ale nezabudla ani poukázať na to, že niektoré reformy praktického charakteru spĺňali modernizačné kritériá, predovšetkým oceňuje snahu priblíženia vysokoškolského vzdelávania k praxi a istú demokratizáciu.

V kapitole „Vývoj počtu a zloženia študentov v rokoch 1945 – 1960“ analyzuje nárast počtu študentov od školského roku 1931/32 a porovnáva ho s ďalšou etapou v rokoch 1946 – 1960. Po roku 1945 sa prirodzene prejavil pretlak uchádzačov o vysokoškolské štúdium. Od roku 1949 počty študentov sa navýšili študentmi popri zamestnaní. V počte sú zahrnutí tiež novoprijatí „robotnícki“ študenti, ktorí nahrádzali vylúčených študentov. Časť študentov bola presmerovaná straníckou politikou na hospodárske a technické odbory.

Podiel žien vysokoškoláčok presne kopíroval trend vývoja počtu študentov. Po roku 1952 došlo k strmému nárastu počtu študentiek. Ale v čistkách bol podiel žien a mužov približne zhodný, a tak Marta Glosová konštatuje, že pohlavie nezohrávalo pri čistkách významnú úlohu. K otázke žien-vysokoškoláčok sa ešte slovenská historiografia bude musieť vrátiť, predovšetkým v medzivojnovom období. Fakty v kapitole plasticky vysvetľuje šiestimi grafmi.

Poslednou kapitolou úvodnej časti je opis „zlepšovania triedneho zloženia“ študentstva na vysokých školách. Triedna skladba študentstva bola pre komunistický režim zo štatistického aspektu najdôležitejšia. Za prvej Československej republiky študovalo malé percento študentov z robotníckych a roľníckych rodín a to z dôvodu ekonomických možností rodiny. Bolo to pochopiteľné. Štipendií bolo veľmi málo a ich výška často nedostačovala ani pri veľkej skromnosti pokryť náklady. Len pri niektorých odboroch bolo možné si popri štúdiu privyrobiť. Napr. medici, technici nemali dostatok času na to, aby dávali kondície, alebo si inak privyrábali. Ak si privyrábali, tak potom trpela kvalita ich vzdelávania. Danú problematiku budú musieť historici detailnejšie analyzovať.

Ako správne poukázala autorka, situácia sa zmenila v polovici 60. rokov, kedy sústružník alebo zámočník zarábala viac ako právnik, lekár. Na základe štatistických údajov konštatuje Marta Glossová, že štruktúra študentstva sa menila ešte aj v druhej polovici 50. rokov veľmi pomaly a v ÚV KSS bola hodnotená ako veľmi neuspokojivá.

Aj preto vznikli robotnícke prípravky pre robotníkov bez maturitného vzdelania na štúdium na vysokých školách, ktoré malo zmeniť „sociálnu a triednu“ štruktúru. Tieto prípravky pretrvávali ešte v 80. rokoch minulého storočia. Prekvapujúce je, že prípravky na Slovensku boli úspešnejšie ako v Čechách a Morave. Problémom ale bol ideologický vplyv robotníckych kádrov na vysokých školách podporovaný KSČ.

Pre „zlepšenie triedneho zloženia“ slúžili prijímacie pohovory, ktoré sa po prvýkrát vykonávali v školskom roku 1949/50 na základe výnosu ministerstva školstva č. 196.008/48-V/1 z 15. októbra 1948. Dovtedy stačilo, aby študent úspešne absolvoval maturitu na zodpovedajúcej strednej škole. Autorka dochádza k záveru (s. 39), že prijímacie konanie malo sledovať tri ciele: 1) radikálnu zmenu triedneho zloženia, 2) výber poslucháčov podľa ich schopnosti na štúdium a 3) napĺňanie plánovaných „smerných čísel“. Účelom bola redistribúcia uchádzačov z predimenzovaných odborov na poddimenzované. Kľúčovú úlohu pri výbere

zohrávali prijímacie komisie. Ich práca sa skvalitnila po roku 1960, kedy na vysoké školy boli posielanie tiež prihlášky neodporúčaných uchádzačov spolu s podkladmi a vysoké školy mali právo zväziť opätovné preskúmanie prihlášky. Práve v tomto období začali študovať kriticky orientovaní študenti, ktorí mali podiel na obrodných aktivitách na samotnej Pražskej jari. Ale aj keď sa študenti dostali na vysokú školu, ešte stále ich čakali previerky a preverovanie, príp. perzekúcie. Autorka rozdeľuje perzekúcie voči študentom na 1) nepriame (mäkké), ktoré mali charakter administratívnych opatrení. T. j. nemožnosť ubytovania na internáte, stravovania sa v menze či poberania štipendií; 2) priame (tvrdé), t. j. podmienené alebo nepodmienené vylúčenie zo štúdia napr. na určité obdobie, počas ktorého študent pracoval manuálne, alebo bol vylúčený natrvalo.

Druhá, najobsiahlejšia časť nesie rovnakých názov, ako kniha „Nespôsobilý na vysokoškolské štúdium“. Začína opisom činnosti akčných výborov na vysokých školách. Potom nasleduje charakteristika demokratizačnej akcie a politických previerok, spojených s čistkami v roku 1949. Marta Glossová potom ukazuje jednotlivé vlny čistiek a opisuje ich špecifiká, uvádzajúc mnohé absurdné tvrdenia z archívnych zdrojov, alebo vôbec neuvedenia dôvodu. Ako ukážku predstavuje výrok komisie na Ekonomickej univerzite, keď vylúčili Tatianu B. Na jej otázku, prečo nemôže pokračovať ďalej v štúdiu, dostala odpoveď „Keby bola dostatočne uvedomelá, prišla by na to sama“ (s. 92).

K najzaujímavejším kapitolám patrí vysvetlenie boja proti buržoáznemu nacionalizmu v rokoch 1950 – 1951 a na to nadväzujúce priebežné vylučovanie jednotlivcov. Čistky, ktoré prebiehali vo viacerých vlnách, nemali jednotný scenár. Premietli sa do nich neformálne väzby, priateľstvá, známosti, či nepotizmus. Samozrejme, dôležitú úlohu zohrávalo nekritické napĺňanie príkazov zhora, ale tiež vybavovanie si osobných účtov, averzia atď. Samostatnú časť venuje prejavu poverenika školstva Ernesta Sýkoru *Za marx-leninskú výchovu vysokoškolákov*, po ktorej došlo k bleskovej čistke.

Stručnú podkapitolu venuje otázke reorganizácie bohosloveckých fakúlt. Opiera sa predovšetkým o diela Jana Peška a Michala Barnovského, ukazujúc, ako drasticky sa znížil počet študentov, predovšetkým na rímskokatolíckej bohosloveckej fakulte, na takmer desatinu poslucháčov. Čistky zasiahli túto fakultu najviac zo všetkých vysokých škôl. Podstatne menej sa to dotýkalo Slovenskej evanjelickej bohosloveckej fakulty v Bratislave a Pravoslávnej bohosloveckej fakulty v Prešove. Táto časť by si vyžiadala podstatne podrobnejšie spracovanie s uvedením personálií a využitím prác Róberta Letza.

Téma pyžamovej revolúcie už bola v slovenskej historiografii spracovaná. Preto autorka len skonštatovala dôsledky pre študentov. Tie neboli nijako drastické, len iniciátor protestu bol vylúčený z kandidátstva na člena KSS, neprišiel však ani o možnosť študovať, ani o internát. Ani nasledujúce protesty študentov v druhej polovici 50. rokov Marta Glossová nespracovala vyčerpávajúco. Opäť boli tresty mierne, nedošlo k vylúčeniu zo štúdia. Úlohu tu zohrávali sympatie pedagogického zboru a predovšetkým zľahčovanie politického rozmeru protestov a tolerancia zo strany predstaviteľov vedenia KSČ.

Časť uzatvára kapitola o konsolidácii režimu v rokoch 1956 až 1960. Situáciu v Československu ovplyvnili udalosti potlačenia maďarského povstania a situácia v Poľsku. Tie viedli k nastoleniu tvrdého kurzu a previerky v roku 1958 mali dopad tiež na niektoré vysoké školy. Došlo k preverovaniu študentov a na VŠE k vylúčeniu 70 študentov pre triedny pôvod a negatívny vzťah k ľudovodemokratickému zriadeniu. Potom síce v rokoch 1959 – 1960 sa už toľko študentov nevylučovalo, ale cez prijímacie konanie boli preferovaní študenti robotníckeho a roľníckeho pôvodu. Zaujímavé je zistenie autorky, že na základe triedneho pôvodu v školských rokoch 1954/55 – 1956/57 na Slovensku percentuálne bolo prijatých viac študentov robotníckeho a roľníckeho pôvodu ako v Čechách. V Čechách v skúmaných rokoch študenti ostatného pôvodu tvorili minimálne 57,8 %. Marta Glossová sa zaoberá nielen

mechanizmom vylučovania, obeťami čistiek, ich osudmi, ale tiež vykonávateľov, ako z radov študentov, tak i pedagógov, alebo ostatných zamestnancov vysokých škôl.

V poslednej časti sa zaoberá rehabilitáciami najskôr v rokoch 1968 – 1969 a potom v 90. rokoch, poukazujúc tiež na problémy, ktoré sa vyskytovali. Vylúčenie zo štúdia tak nepatrilo k najtvrdším perzekúciám, v porovnaní s vyst'ahovaním, nezákonnými politickými procesmi, mučením alebo dlhoročnými trestami odňatia slobody, či trestom smrti. Okrem popisu rehabilitácií autorka zdôrazňuje tú skutočnosť, že za vylúčením študenta je nutné vidieť nielen jeho osobnú tragédiu, ale tiež ako sa to dotklo jeho rodiny, či príbuzných. Osoba vylúčená zo štúdia znamenala nemožnosť vykonávať vedúcu či kvalifikovanejšiu pozíciu, musela zastávať podriadené funkcie. Autorka síce konštatuje, že mnohým sa podarilo doštudovať najmä diaľkovo, príp. na málo atraktívnom odbore. Žiaľ, nekvantifikuje, o koľko študentov išlo.

Vďaka zákonu o súdnych rehabilitáciách č. 82/1968 sa domohlo mnoho ľudí preskúmania prípadov trestného konania. K tomu boli vytvorené rehabilitačné komisie. Tie podľa autorky postupovali pomerne benevolentne. Ale išlo väčšinou o osoby vo veku okolo 40 rokov, mali založené rodiny a hoci boli rehabilitovaní, mnohí už nemali dostatok energie na dokončenie štúdia a tak rozhodnutie rehabilitačnej komisie malo skôr význam satisfakcie.

Nová vlna rehabilitácií prebehla potom v 90. rokoch, po Nežnej revolúcii. Po prijatí zákona č. 87/1991 dochádzalo k mimosúdny rehabilitáciám. Rehabilitovaným študentom bolo možné udeliť čestný titul (*honoris causa*). S vylúčením zo štúdia ale súvisel tiež nižší príjem, čo sa premietlo do výšky dôchodku. Ale na kompenzáciu vylúčení študenti nemali nárok.

Publikácia je doplnená tabuľkami, grafmi a obsiahlou obrazovou prílohou. Súčasťou je tiež menný register. Škoda, že autorka v súpise archívnych prameňov uvádza len prehľad fondov, ktoré sú obsiahle.

Vo svojej práci poukázala tiež na rozdiely, odlišnosti pri vylučovaní študentov a zamestnancov vysokých škôl. Nepriniesla úplný pohľad na previerky, čo neumožňuje stav archívnych prameňov ani stav bádania. Avšak zoznámila čitateľa s mnohými nepublikovanými faktami. Predstavila dobu, kde nositelia „pravdy“ diktovali, čo je správne a nespravodlivo obvinení, vylúčení nemali možnosť sa ani obhájiť. Sprístupnila tak osudy mnohých nespravodlivo vylúčených študentov, ktorých krivdy sa nepodarilo úplne napraviť. Dúfajme, že Marta Glossová vo svojom náročnom bádani bude pokračovať a sprístupní širokej verejnosti ďalšie podrobnosti.

PhDr. ThMgr. Libor Bernát, CSc.

Gubricová, J.: *Junáková cesta k Pionierovi*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2022, 115 s. ISBN 987-80-568-0480-3.

Monografia je výstupom projektu VEGA č. 1/106/20 *Sloboda vs. nesloboda vo vzdelávaní a výchove na Slovensku v období rokov 1948-1989*.

Už z názvu projektu, ktorého súčasťou je aj výstup o premenách mládežníckej organizácie, je evidentné, že bude oscilovať na dvoch póloch – slobody a neslobody v kľúčových bodoch realizácie výchovného programu.

Autorka monografie Janette Gubricová, ktorá pôsobí na Katedre pedagogických štúdií Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, sa dlhodobo a systematicky venuje problematike voľného času detí a mládeže. V tejto monografii prináša pohľad na skautské hnutie Junák, ktoré bolo významnou detskou a mládežníckou organizáciou pred vojnou a veľmi rýchlo po vojne opäť obnovilo svoju činnosť. Pod vplyvom spoločenských zmien a politického tlaku analyzuje proces postupného vplyvu Československého zväzu mládeže (ČZM) a transformáciu skautskej, na demokratických princípoch fungujúcej organizácie Junák na

Pioniersku organizáciu, ktorá mala rozvíjať u detí a mládeže jediný správny pokrokový, budovateľský, socialistický svetonázor prostredníctvom neformálneho vzdelávania.

Cieľom monografie je na príklade spolku Junák zdokumentovať a analyzovať proces zjednocovania detských a mládežníckych organizácií do ČZM od roku 1945 – 1949. Autorka teda podáva postupnú premenu a zánik hnutia Junák z pohľadu samotných funkcionárov a členov zachytených v dobovej tlači a dokumentoch, vo vzájomnom diskurze so vznikom jednotnej komunistickej organizácie detí a mládeže z pohľadu zámerov nastupujúceho totalitného režimu.

Autorka monografie podrobila štúdiu a obsahovej analýze dostupné pramenné materiály v podobe zápisníc zo schôdzí, smerníc, dobovej tlače a správ z konferencií dostupných v Slovenskom národnom archíve, IUVENTE, či autentických materiálov zo Skautského múzea v Ružomberku alebo súkromných zbierok, Vytvorila tak plastický sumár premeny jednej organizácie a postupnej implementácie štátnej ideológie prostredníctvom neformálneho vzdelávania detí a mládeže.

Monografia je koncipovaná do 6 chronologicky na seba nadväzujúcich kapitol.

V úvode práce prináša prehľad detských a mládežníckych organizácií a spolkov, ktoré po vojne postupne obnovovali svoju činnosť, napr. Junák, Sokol, Orol, YMCA, YWCA, Armáda spásy, Dorast Československého Červeného kríža, ale aj aktivity a činnosť cirkví, ktoré realizovali nedeľné školy, vydávanie časopisov, vytváranie mládežníckych speváckych súborov, či organizovanie letných táborov.

Autorka svoju pozornosť zamerala na jeden z vyššie uvedených spolkov, na povojnový vývoj spolku Junák. Išlo pôvodne o skautskú organizáciu, ktorá vznikla na začiatku 20. storočia v USA (E. T. Seton – Woodcraft Indians) a vo Veľkej Británii (generál Baden-Powell - Boy Scout). O rozvoj skautingu v Čechách a na Slovensku sa zaslúžil pedagóg a telocvikár A. B. Svojsík a aby sa odlišil od zahraničného skautingu, bol prijatý názov Junák. Prvý skautský oddiel vznikol na Slovensku ešte pred vznikom prvej Československej republiky, v Komárne v roku 1913, no podľa Belana (2015) vznikol skauting oficiálne až v roku 1920. Veľmi zaujímavou kapitolou v dejinách spolku je obdobie po vzniku Slovenského štátu (14.3.1939) a vyhlásení Protektorátu Čiech a Moravy (15.3.1938). Český Junák bol rozpustený a na Slovensku boli okrem Spolku katolíckych skautov všetky skautské organizácie na základe nariadenia slovenskej autonómnej vlády zrušené a povolená len jediná mládežnícka organizácia – Hlinkova mládež. Aj na tomto príklade je zjavné, ako štátna ideológia dokáže eliminovať fungovanie funkčných princípov vo výchove detí a mládeže.

Hneď po skončení vojny Junák (v Čechách) a Slovenský junák (na Slovensku) obnovili svoju činnosť, pokračovali vo svojom poslaní „povznášať junácku (skautskú) výchovu mravnej, duševnej a telesnej sily mládeže v duchu kresťanskom, pokrokovom a ľudovodemokratickom.“ (Gubricová, 2022, s. 11). Nakoľko išlo o organizáciu s dokonale prepracovaným výchovným systémom, jeho členská základňa sa rýchlo rozrastala. (Koncom roka 1945 mal Junák v Čechách 144-tisíc členov, Slovenský junák okolo 5-tisíc členov). Súbežne s Junákom rozvíjali svoju činnosť aj zväzy, za ktorých vznikom stála Komunistická strana Československa (KSČ). Išlo o Svaz českej mládeže na území Čiech a Zväz slovenskej mládeže na Slovensku. Strana mala od začiatku snahu vytvoriť jednotnú mládežnícku organizáciu a v roku 1949 došlo k zjednoteniu oboch zväzov do Československého zväzu mládeže.

V prvej kapitole autorka podáva pohľad na povojnovú snahu a východiská formovania jednej mládežníckej organizácie po februári 1948. Bolo potrebné vybudovať stranícku štruktúru na všetkých úrovniach riadenia (okresy, kraje, centrá) a stranícke aparáty na kontrolu všetkých sfér spoločenského života. Aj pre budovanie jednotnej mládežníckej organizácie, ktorá by sa podieľala na realizácii úloh v novej Československej republike, sa javil sovietsky model ako jediný správny. V kapitole je zachytený diskurz medzi čelnými predstaviteľmi počas zjazdov a schôdzí, ktoré mali kreovať budúcnosť jednotnej organizácie detí a mládeže.

Druhá kapitola nadväzuje na vývoj Junáka v povojnovom období. Autorka analyzuje dobovú tlač, predovšetkým časopis Činovník (časopis pre junáckych činovníkov a teóriu junáckej výchovy) a od roku 1946 vychádzajúci časopis Slovenský junák zameraný na podporu činnosti junáckych oddielov. Kapitola pojednáva o prvých pokusoch začlenenja Junáka do zväzov na Slovensku a v Čechách a ideovo-hodnotových vymedzeniach, ktoré u niektorých predstaviteľov narážali na vnútorný odpor a vo vnútri hnutia vyvolávali napätie. Junák sa snažil zachovať si ráz nepolitického hnutia a zachovať si určitú formu autonómnosti a nezávislosti. Hoci sa ČZM snažila prezentovať ako apolitická a nestranička organizácia združujúca mládež bez politickej, náboženskej a sociálnej príslušnosti, so silnejúcim vplyvom KSC prešla pod priamy vplyv komunistov.

Tretia kapitola detailne spracúva rok 1946, ktorý by pokojne mohol mať prívlastok zjazdový. Konal sa prvý zjazd Zväzu českej mládeže v Prahe i prvý zjazd slovenskej mládeže v Baťovanoch. Program a stanovy už jasne naznačovali záujem KSC o vytvorenie jednotnej mládežníckej organizácie. V tomto období charakterizovala prácu oboch národných zväzov budovateľská, záujmová a výchovná činnosť. Zväzové organizácie organizovali rôzne zábavy, vytvárali pestrú paletu záujmových činností a krúžkov a zároveň pomáhali pri obnove vojnou zničených budov. Charakteristická bola angažovanosť mládežníkov pri obnove zničeného hospodárstva a konanie rôznych brigád, tie sa stali typickou črtou mládežníckej organizácie. Junák sa stal kolektívnym, no autonómnym členom zväzu. Čoskoro sa však objavili pokusy zväzov o narušenie jeho autonómnosti. Po prijatí organizácie Junák za kolektívneho člena sa začal nazývať JUNÁK ústredie skautskej výchovy v ZŠM. Cieľom bolo spojiť výchovné metódy Junáka s politicky zameraným ZČM. To znamenalo, dať formám junáckej výchovy „nový a pokrokový“ obsah zodpovedajúci záujmom ľudovodemokratického štátu. Zásluhou ideologického vplyvu ZČM v Junáku sa podarilo prijať také zásady, ktoré v podstate zodpovedali duchu programu zväzu. Ako príklad možno uviesť propagandistické články v časopise Činovník o činnosti sovietskych pionierov, prehliadke telovýchovných výsledkov na štadióne Dinama, či o systematickej príprave sovietskych mládežníkov k práci a obrane vlasti.

V štvrtej kapitole autorka prezentuje silnejúci budovateľský ráz zväzových činností a teda aj činností Junáka ako kolektívneho člena. Hoci členovia Junáka kládli veľký dôraz na zachovávanie junáckej výchovy, boli zjavné kroky, ktoré do činnosti vnášali socialistické prvky, napr. snaha o zaradenie zvláštnej disciplíny – politickej výchovy. Ako vyplýva z rezolúcie pri príležitosti II. Junáckeho snemu v Banskej Bystrici (1. februára 1948), účastníci jednohlasne odsúhlasili, že „politika“ Junáka musí byť prísne nestranička a v prvom rade skautská a neúplný plagiát skautingu môže výchove mládeže poškodiť. Udržať ideovú jednotu v Junáku bolo čoraz ťažšie, ako silný sa ukázal aj vplyv jej „pokrokových“ členov. Vo vnútri Junáka i ZČM začala prevládať otázka vystúpenia, no problematická sa pre vedenie javila otázka detského hnutia. ZČM uvažovala o založení vlastnej novej detskej a socialistickej organizácie.

V piatej kapitole je naznačený vývoj Junáka po februári 1948. Začal dlhý a komplikovaný proces včleňovania Junáka do Československého zväzu mládeže. Prestal byť kolektívnym členom a stal sa jeho neoddeliteľnou organickou súčasťou. Hoci sa krajní členovia Junáka kriticky vyjadrovali na adresu ľudového režimu, zväz deklaroval revíziu výchovného programu v súlade s politickými zmenami. Junákovi bola vyslovená veľká dôvera tým, že mu bola zverená, ako jedinej detskej organizácii, výchova najmladších v ZČM. Mal predstavovať organizáciu, ktorá by viedla deti od 6 – 15 rokov, no podmienkou bol bezvýhradný kladný pomer k ľudovo-demokratickej republike. Po včlenení Junáka do zväzových štruktúr začal plniť úlohy smerujúce k budovaniu detskej pionierskej organizácie. Zmena junáckeho zákona naznačila nezvratný proces postupnej likvidácie Junáka a jeho skautskej podstaty.

Nosnou myšlienkou šiestej kapitoly je paralelný vývoj detského pionierskeho hnutia. Myšlienka vzniku novej detskej socialistickej organizácie sa stala kľúčovou otázkou v mimoškolskej výchove detí. Mala sa inšpirovať detskými pionierskymi organizáciami, ktoré boli úspešne etablované v ostatných socialistických krajinách. V spoločnosti sa čoraz častejšie objavovali názory na vznik novej Pionierskej organizácie ČZM, ktorá by nebola zaťažená minulosťou Junáka. Na medzinárodnej konferencii detského pokrokového hnutia v auguste 1948 v Budapešti bola ostro kritizovaná a odsúdená reakčná podstata skautskej výchovy. Záver konferencie bol, že nie je možné vytvoriť reformou skautských organizácií detskú socialistickú organizáciu a je preto potrebné vytvorenie celkom nového pionierskeho hnutia. Pôsobenie skautskej organizácie v Československu, pre jeho „buržoázne“ chápanie skautingu znamenalo takmer okamžité spomalenie všetkých činností Junáka. Skautské hnutie bolo v období socializmu vnímané ako nebezpečné a prejavili sa tendencie úplne ho zlikvidovať. Výnosom MV z 12. Októbra 1950 bol Junák vyškrtnutý z registra spolkov Národného frontu. 1. januára 1951 ho ústredný výbor ČZM úradne rozpustil druhýkrát, čím sa proces jeho likvidácie definitívne zavŕšil. Niektorí skauti sa so zrušením Junáka nezmierili a aj po jeho zrušení ilegálne pokračovali v skautskej činnosti.

Monografia prináša rekonštrukciu vývoja a činnosti skautského hnutia Junák v Československu. Predstavovalo organizáciu s veľmi dobre prepracovaným výchovným systémom, ktoré na princípe angažovanosti a záujmovej činnosti oslovovalo ako deti a mládež, tak aj dospelých. Stal sa hnutím s najširšou členskou základňou a vzorom pre ďalšie celoštátne hnutie ČZM, ktoré ho napokon pre silný ideologický vplyv aj zvnútra zlikvidovalo.

Text publikácie je ľahký, zrozumiteľný a napriek množstvu autentického textu v podobe zápisníc je pútavý a prináša zaujímavú sondu do života jednej organizácie neformálneho vzdelávania, na ktorej možno demonštrovať slobodu, či neslobodu v názoroch, postojoch, hodnotách a základných princípoch vo výchove detí a mládeže.

Mgr. Janka Medveďová, PhD.

ANOTÁCIE

Libor Bernát: Študenti zo Slovenska na brnianskych technických vysokých školách v medzivojnovom období. Bratislava: vl. nákladom, 2023, 560 s. ISBN: 978 – 80 – 570 – 5034 – 6.

Práca vychádza z výskumu autora v domácich a zahraničných archívoch, predovšetkým v Moravskom zemskom archíve Brne a archíve Českého vysokého učení technického v Brne. Autor čiastočne publikoval výsledky svojej práce asi v 13 štúdiách, niektoré vyšli tiež na stránkach Historicko-pedagogického fóra.

Po stručnom úvode, kde sú charakterizované pramene a metódy práce, sú načrtnuté dejiny technického vysokého školstva v Brne. Autor následne analyzuje počty študentov zo Slovenska, ktorých celkom bolo 1458. Na Českej vysokej škole technickej študovalo 673 študentov a na Nemeckej vysokej škole technickej 908 študentov. 123 študentov navštevovalo obidve vysoké školy technické. Pod pojmom študent zo Slovenska je chápaná osoba narodená alebo bývajúca na Slovensku. Samostatná pasáž je venovaná 22 študentkám.

Detailne sa autor venuje jednotlivým odborom, ktoré študenti navštevovali, ich národnostnej a konfesionalnej skladbe, všima si aj sociálnu skladbu a študijný prospech. Údaje dokumentuje mapami, tabuľkami a grafmi.

Druhá časť tvoria biografie jednotlivých študentov. Heslo sa skladá z krstného mena, priezviska, príp. viacerých foriem priezvisk, z dátumu a miesta narodenia, konfesie, národnosti, údajov o otcovi, jeho zamestnaní, príp. matky, miesta bydliska, štúdiá na strednej škole, imatrikulácie, doby štúdia a termínoch štátnych skúšok.

Ďalej v hesle sú uvedené ďalšie životopisné údaje. Potom nasledujú pramene, z ktorých je heslo spracované a literatúra.

Študenti zo Slovenska na brnianskych technických vysokých školách získali odbornosť a v mnohých prípadoch tiež sa tu formovali duchovne a politicky. Obidve technické vysoké školy pomáhali vytvárať inteligenciu, ktorú Slovensko nevyhnutne potrebovalo. Mnohí zo študentov sa presadili na poli vedeckom (Jozef Čabelka, Jozef Dirhan, Viliam Fíguš, František Kozmál, Juraj Lendel, Ján Vanovič), pedagogickom na vysokých (Pavel Gál, Karol Fábry, Ján Krajčí, Ján Mikuša, Anton Turecký) alebo stredných školách (Teofil Bošniak, Aladár Chriaštel, Jozef Matonok, Emil Daniel Móric Philadelphia, Jozef Ruttkay).

Ďalší sa zapojili do politickej činnosti (Kornel Filo, Ján Hollý, Fridrich Koromazy, Imrich Roth) a niektorí zastávali posty ministrov (povereníkov) (Ľudovít Lednár, Július Stano, Jozef Juraj Styk, Štefan Tiso). Niektorí potom slúžili v armáde na postoch vyšších dôstojníkov (Viliam Kanák, Vojtech Kováč, František Mikala, Štefan Závodný), zúčastnili sa Slovenského národného povstania (Vladimír Milan Daxner, Imrich Ikrényi, Pavol Peter, Aurel Styk, Samuel Šuba, Pavol Weisz). Iní sa presadili na kultúrnom poli (Anton Augustín Baník, Ján Hollý, Imrich Roth, Valér Vnuk, Vladimír Wagner).

Študenti zo Slovenska na brnianskych technických vysokých školách sa venovali tiež športu, kde dosahovali niektorí z nich skvelé výsledky. Július Balász bol československým reprezentantom v plaveckých športoch na dvoch olympiádach, Karol Daučík hral 1. československú ligu za ČsSk Bratislava, Pavol Gombos reprezentoval Československo v šachu, Karol Kiššík už počas štúdia na strednej škole bol vynikajúcim bežcom atď.

Niektorí z bývalých študentov po ukončení vysokej školy emigrovali do zahraničia, kde našli odborné uplatnenie (Pavol Dolan, Viliam Fíguš, Kornel Filo, Štefan Hornyánszky, Ferdinand Stark), časť z nich, maďarskej národnosti prijali občianstvo Maďarského štátu (Ľudovít Oelschläger, Artur Pohl). Mnohí z týchto študentov však utekali pred prenasledovaním v Slovenskej republike počas 2. svetovej vojny (Ernest Horn, Róbert Jorisch, Jozef Konrad, Eugen Rosenberg, Imrich Spitzer). Niektorí sa stali obeťami deportácií do koncentračných

táborov a holokaustu počas 2. svetovej vojny (Ľudovít Blüh, Vojtech Bustin, Kurt Ján Frankfurter, Ladislav Weinberger, Gejza Wertheim). Zaslúžili by si aspoň samostatnú štúdiu.

Predovšetkým ale boli zamestnaní vo svojich odboroch a pomáhali v hospodárskom rozvoji a industrializácii Slovenska. Mnohí boli nadšencami rôznych technických a vedeckých odborov a rozvíjali ich v rámci Slovenska.

Ukázala sa však potrebnosť vzniku samostatnej technickej vysokej školy pre obyvateľov Slovenska. Tá sa však naplňala až koncom 30. rokov 20. storočia a rozvíjala počas Slovenskej republiky v období 2. svetovej vojny a po nej. Ale aj tak v súčasnosti je ČVUT v Brne stále vysokou školou, kam smeruje mnoho študentov zo Slovenska aj dnes. Text obohatil autor až 144 obrázkami.

(vm)

Fortiaková, A.: Lenka Dedinská. Učiteľka, vedecká pracovníčka, Živen(a)iarka. Lučenec: Mesto Lučenec, 2020, 92 s. ISBN978-80-570-1804-9.

Životopisný portrét Lenky Dedinskej, učiteľky, všestrannej pedagogickej a kultúrnej pracovníčky, ktorá svojou odbornou činnosťou a literárnou tvorbou prispievala k tvorbe školských čítanie, metodiky výuky čítania a sprístupňovania umeleckého slova detskému čitateľovi.

(vm)

Škola umeleckých remesiel Bratislava 1928 – 1939. Ed.: K. Prešnajderová, S. Bérešová, S. de Puineuf. Bratislava: Slovart, 431 s, 2021. ISBN 978-80-89992-10-2.

Obsažná a typograficky výpravne publikácia približuje vznik, históriu a význam prvej verejnej výtvarnej školy na Slovensku. Zachytáva aj zameranie výchovno-vzdelávacej práce školy v jednotlivých jej oddeleniach, jej presah do dobového kultúrneho a umeleckého života a prináša krátke životopisné profily jej profesorov.

(vm)

Molnár, M.: História Michaloviec V. Gymnázium v Michalovciach v prvej polovici 20. storočia. Zost. M. Hlohin. Michalovce: Priatelia Zemplína, Zemplínske múzeum v Michalovciach a Mestské kultúrne stredisko, 2022, 128 s. ISBN 978-80-972332-5-9.

Pamätnica vydaná pri príležitosti stého výročia zriadenia prvého gymnázia na Zemplíne. Obsahuje históriu vzniku gymnázia a prináša obsiahlejšie portréty jeho významných riaditeľov, profesorov, absolventov dokresľujúcich okolnosti jeho vzniku a vývoja.

(vm)

Šeben Zaťková, T.: Vývoj a perspektívy prípravy učiteľov v oblasti poľnohospodárskych vied na Slovensku. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2022, 247 s. ISBN 978-83-8111-250-5.

Tematikou monografie je problematika vzdelávania učiteľov odborného poľnohospodárskeho zamerania na Slovensku. Podstatnú časť tvorí historický exkurz, na počiatku ktorého stál Samuel Tešedík. Na tento historický pohľad nadväzuje rozbor problematiky vzdelávania poľnohospodárskych odborníkov v súčasnosti s výhľadom do ďalších rokov.

(vm)

Bellan, S. – Matejka, M.: Malacké školstvo v historickom vývoji, spomienkach a súčasnosti. Malacky: Mesto Malacky, 2022. 208 s. ISBN 978-80-570-4362-2.

Publikácia bohato doplnená dobovými materiálmi a fotografiami mapuje históriu jednotlivých škôl v Malackách až po súčasnosť. Texty ozvlášťujú a „poľudšťujú“ spomienky bývalých žiakov a profesorov, dobové výstrižky z novín a školských kroník.

(ms)

Petráš, M.: Dejiny technických škôl a vzdelávania na území terajšieho Slovenska. 1. diel do roku 1918. Bratislava: Spektrum STU. 2022. 446 s. ISBN 978-80227-5266-4.

Obsiahla a informáciami naplnená publikácia na jednom mieste zachytáva vývoj vzdelávania v oblasti technického odborného školstva od čias Márie Terézie po vznik Československej republiky. Je členená na menšie kapitoly, ktoré okrem existujúcich škôl zahŕňajú aj nerealizované plány a projekty škôl. Dielo predstavuje doteraz chýbajúcu syntézu histórie odborného vzdelávania na našom území.

(ms)

Pokyny pre autorov

Periodikum Historicko – pedagogické fórum vydáva Múzeum školstva a pedagogiky v Bratislave, dočasne vychádza 1x ročne ako dvojčíslo elektronickou formou. Uverejňuje pôvodné autorské príspevky v kategóriách Dejiny školstva a pedagogiky, Školské múzejníctvo, Kronika a Správy, Recenzie, Anotácie.

Sú vítané odborné príspevky z histórie pedagogického myslenia, dejín jednotlivých škôl a osobností z oblasti školstva a pedagogiky. Pri príprave príspevkov žiadame autorov o dodržiavanie citačnej normy podľa vzoru:

Ružička, Vladislav: *Školstvo na Slovensku v období neskorého feudalizmu (po 70. roky 18. storočia)*. Bratislava: SPN, 1974, 409 s.

Kol: *Pedagogická encyklopédia Slovenska I (A – O)*. Bratislava: Veda, 1984, 734 s.

Michalička, Vladimír: Medaila Jána Amosa Komenského. In: *Historicko-pedagogické fórum*, roč. 6, 2017, č. 1, s. 28 – 29. ISSN 1338-693X.

Opakované citácia v skrátenom tvare: Ružička, V.: *Školstvo na Slovensku*, c. d. s. 55

Pri odkazoch na internetový zdroj prosíme okrem presného zdroja uviesť aj dátum citácie.

K príspevku je potrebné pripojiť abstrakt v slovenskom a anglickom jazyku na max. 10 riadkov, kľúčové slová, použitú literatúru a stručne súčasné pôsobisko autora s kontaktom. Obrázky a tabuľky je potrebné označiť číslom a stručným popisom. Ak je autor fotografie iný ako autor príspevku, je potrebné uviesť jeho meno alebo internetový zdroj. Redakcia si vyhradzuje právo dlhšie príspevky po porade a autorom rozdeliť do viacerých čísiel časopisu. Prosíme používať písmo Times New Roman, veľkosť 12, jednoduché riadkovanie.

Adresa redakcie

Múzeum školstva a pedagogiky
Charkovská 1, 841 07 Bratislava

Kontakty na redakciu

Mgr. Miroslava Slezáková, PhD., Múzeum školstva a pedagogiky,
miroslava.slezakova@cvtisr.sk, +421 917 693 235.

Dátum uzávierky: 31. máj 2023; **Dátum vydania č. 1 - 2 / 2023:** september 2023

Číslo 1 – 2 /2023 Historicko – pedagogického fórum (periodikum o dejinách školstva a pedagogiky a školskom múzejníctve) zostavila redakčná rada: PhDr. ThMgr. Libor Bernát, CSc. (Nová Dubnica), PhDr. Ľubica Kázmerová, CSc. (Bratislava), prof. PhDr. Ing. Blanka Kudláčová, PhD. (Trnava), doc. PhDr. Eduard Lukáč, PhD. (Prešov), PhDr. Janka Medved'ová, PhD. (Bratislava), PhDr. Vladimír Michalička, CSc. (Bratislava)

Redaktorka: Mgr. Miroslava Slezáková, PhD. (Bratislava)

Technická spolupráca: Mgr. Zuzana Kunšteková. (Bratislava)

ISSN 1338-693X